

GÂND ROMÂNESC

BCU Cluj / Central Library Cluj

ANUL III.

NOEMVRIE-DECEMVRIE

1935

No. 11-12.

GÂND ROMÂNESC

HORAȚIU

Murind nu pier cu totul eu, căci din ființa mea
O parte, cea mai nobilă, trăi-va după ea
Și pe cât timp la Capitol urca-vor pe-o cărare
Pontiful și Vestalele tăcute, tot mai mare
Se va întinde faima mea cea tânără pe veci . . . .¹⁾

Dorința poetului a fost depășită de admirația veacurilor. După două mii de ani — și în tot acest lung răstimp Horațiu a fost comentat și studiat mai mult decât orice alt poet — țările civilizate și conștiente de menirea lor culturală serbătoresc pe poetul latin, a cărui operă și-a câștigat, dela cercul foarte restrâns de cititori pe care și-l dorea el însuși, o popularitate neobișnuită, dovedindu-se a fi ceea ce era și în conștiința lui artistică: un *monumentum aere perennius*. Mai puțin, credem, pentru valoarea documentară a acestei opere, oglindă vie a societății contemporane, mai mult pentru însăși personalitatea morală și artistică a poetului și foarte mult pentru ceea ce este etern omenesc în scrisul lui.

Personalitatea lui morală o cunoaștem din opera lui. Horațiu nu se ascunde, el ni se mărturisește întreg, așa cum este: fiu recunoscător unui tată care i-a dat, cu sacrificii, cea mai bună educațiune, spirit independent care nu sacrifică lui Mecena libertatea lui de om și refuză lui August demnitatea de secretar — ce ambițios n'ar fi primit-o? — prieten afectuos, reușind a-și păstra până la sfârșit amicitia acestor înalte personaje — și ale altora.

Aceeași operă, foarte variată, deși ocupând pe hârtie un loc relativ mic, ne ajută să fixăm evoluția și caracterele esențiale ale personalității lui artistice. Pornind, în *Epode* și în primele *Satire*, de la o invectivă personală care se va potoli în curând, spre a face loc unei ironii fine, inspirația poetului se precizează: lirism pe deoparte, predicățiune morală pe de alta. Ca poet liric, el este inițiator și creator: poezia lirică, așa cum o avuseseră Grecii, lipsea la Roma. Horațiu împlinește această lacună, strămutând în limba latină mitologia, imaginile

---

¹⁾ Horațiu, Ode, III, 30, 6 sqq., trad. Ollănescu-Ascanio.

și formele metrice ale lirismului grec, dar imbinându-le cu amintirile legendare și istorice ale trecutului roman, cu tradițiunile religioase ale acestuia, cu preamărirea virtuților străbune, ba chiar cu propria lui vieță sufletească de toate zilele. Susținut de aceste inspirații, entuziasmul liric al poetului se exprimă în desvoltări de stil măiestrit, fie că este vorba de elogiul Romei sau al împăratului, al regilor sau eroilor Romani de altă dată, fie că este vorba de amorul sau de prietenii lui însuși.

Lirismul lui Horațiu are însă și un colorit moral. Nobilele lui îndemnuri patriotice, entuziasmul lui fierbinte pentru vechea virtute romană sunt adese puse în contrast cu desfrânarea prezentului pe care poetul știe s'o descrie în colori așa de vii. Tabloul unei societăți căzute în molesire și desfrâu, elogiul tinerimii de altă dată, stoicul devotament al lui Regulus, eroul celebru al virtuții civice romane, afirmarea necesității politice, dar și morale, de întoarcere a spiritului contemporan la vechea pietate, toate acestea fac din Oda lui Horațiu un instrument nu numai de propagandă patriotică, ci și de învățământ moral.

Acest învățământ moral l-a luat poetul din însăși tradiția literară, dela înaintașul său Lucilius, autorul unei lungi definițiuni a virtuții și creatorul satirei romane propriuzise. Lucilius fixase genul, imbinând cu elementul filosofic atacul personal. La Horațiu, a cărui satiră trebuie, de altfel, pusă în legătură și cu alte forme satirice anterioare, invectiva personală e limitată: ea constă uneori numai în mențiunea personajului; alteori un epitet sau două, trei cuvinte precizează viciul atacat de poet; adesea ea este mai mult descriere plastică decât vehemență satirică; uneori e o simplă aluzie, foarte adesea e anonimă sau are drept țintă un tip reprezentativ al unei întregi categorii de oameni și tinde astfel spre o satiră socială sau o comedie de moravuri. Și astfel, acea invectivă personală de care vorbim, cumpătată chiar dela început, se potolește, lăsând loc din ce în ce mai mult elementului filosofic, predicățiunii morale.

Inclinarea poetului pentru meditația filosofică și morală lămurește caracterul cumpătat al *Satirelor* lui. Această preocupare morală se găsește în opera lui Horațiu de la început și se poate afirma că ideea, predominantă, a măsurii în toate, a mărginirii dorințelor noastre, a „mijlociei“ — *aurea mediocritas* de mai târziu — e ideea centrală a invectivei lui. Rațiunea, bunul-simț, natura sunt invocate în această invectivă, ca argumente, împotriva necumpătărilor de tot felul, ca și împotriva unor exagerări de doctrină, cum erau acele ale filosofilor stoici ori ale adepților romani ai filosofiei lui Epicur.

Această predicățiune morală se continuă și în *Epistole*, opera din urmă a lui Horațiu, care ne înfățișează și faza din urmă a evoluției

începute în *Satire*: dispariția invectivei personale și înlocuirea ei cu învățământul moral. Poetul pune în ele problema perfecțiunii morale, a lui și a altora, căutând soluția fericirii, bunăoară, în vestitul *nil admirari*, maximă stoică, dar și epicuriană, și însemnând: să nu ne pierdem cu firea, să păstrăm măsura, să fim stăpâni pe noi, să nu cădem pradă patimilor de tot felul, gloriei deșarte, lăcomiei de bani, setei de popularitate și celorlalte deșertăciuni ale vieții.

Această filosofie leagă într'un tot organic și unitar întreaga operă a lui Horațiu. Atunci când poetul face, în *Ode*, tabloul corupțiunii contemporane sau elogiul vechilor virtuți, când protestează contra luxului și bogăției, recomandând cumpătarea în dorinți și plăceri, el își prelungește în altă formă opera de satiric și de moralist. Și, dacă n'ar fi deosebirea de metru, și firește și de ton, unele epistole ocazionale, mai scurte, s'ar apropia și mai mult, prin cuprinsul lor, de unele ode. O invitație la masă, o recomandare către un puternic al zilei, o întrebare despre traiul la Velia și Salern, un îndemn la veselie sunt subiecte care se pot întâlni și în cele patru cărți de *Ode*.

Privirile filosofice și morale sunt, în *Ode*, tot așa de dese. Nu numai în cele patriotice și religioase, ci și în acele în care e vorba de chiar viața poetului și a amicilor lui. Preocuparea lui filosofică o dovedesc nu numai acele maxime, stoice sau epicuriene, care s'au întipărit de mult în mintea cititorilor poetului roman, dela *dulce et decorum est pro patria mori* până la *dulce est desipere in loco*, ci și ideile generale și morale inspirate poetului de întâmplări zilnice obișnuite, de privesți din natură, din lume și din societate. În descrierea acestora, câtă poezie intimă și concisă! Flori și parfumuri, cupe și amfore, zefiri și raze de lună, Nimfe și Grații, Soractele alb de zăpezi, Bandusia mai limpede decât cristalul! Și câtă varietate! După oda dela început, cu tabloul diferitelor cariere îmbrățișate de oameni, urări de călătorie lui Vergiliu, de bun sosît lui Plotius Numida, o imprecăție contra arborelui care era să-l omoare pe poet, o invocație către zei sau către liră, îndemnuri și invitații către amici, elogi și sfaturi morale. Mai ales! Căci lui Horațiu îi place totdeauna să filosofeze! Mulțumită mlădierii artistice și meșteșugului de versificație al poetului format la școala liricilor greci, învățăturile morale din *Satire* și din *Epistole* intră și în marginile mai strâmte ale odei. Subiectul îndrăgit de Horațiu este de data aceasta — Epicur își dă mâna acum cu Anacreon! — Îndemnul de a ne bucura de bunurile acestei vieți așa de scurte, la orizontul căreia se vede moartea, ultima linie a lucrurilor, *mors ultima linea rerum*. Nu pentru că dincolo de ea e necunoscutul unei vieți viitoare cu cine știe ce suferinți: Horațiu n'are nici o idee despre lumea de dincolo în afară de aceea pe care i-o dă

mitologia. Dar vieța e numai un „uzufruct“; ce-am avea în schimbul înfrânării depline dela tot ce face farmecul ei? De aceea, formulele cunoscute ale filosofiei horatiene — *est modus in rebus, quantum satis est* și alte variante — nu exclud nici lauda vinului, nici amorul, nici petrecerea cu vreo câțiva amici la o masă frugală, dar la care să domnească o veselie cuviincioasă și o convorbire spirituală, nu orgia urmată de oarba iubire de sine, *caecus amor sui* și de vanitatea care-și înalță capul ei gol: *et tollens vacuum gloria verticem!* Pentru astfel de îndemnuri, departe de a-i aduce învinuirea de „libertin“, să observăm că poetul a dat încă odată dovadă de bun simț. De aceea opera lui are o valoare statornică și umană.

Mai curând ar fi drept să găsim silite și trecând dincolo de „calea de mijloc“ alte urmări ale filosofiei lui. Căci a urgisi comerțul, fiindcă trebuie să te mulțumești cu ceea ce ai, a condamna călătoriile îndepărtate, fiindcă îți poți găsi în tine însuși liniștea și fericirea, oricât ar fi de adevărat că „cei care trec peste mare schimbă aerul, dar nu-și schimbă starea sufletească“, sunt încheieri care nu vor fi fost primite bucurosi de mulți din contemporanii lui Horațiu și cu atâta mai puțin ne pot plăcea nouă, celor moderni. Lăsând la o parte însă aceste consecințe, logice față de convingerile din care se trag, filosofia lui Horațiu are marele folos de a se îndrepta către toți oamenii și la toate vârstele. Tinerilor, atâtea îndemnuri la veselie, la petreceri, la iubire. Și pe lângă aceasta, și sfatul cumpătării, care le poate prinde așa de bine mai târziu: *si jeunesse savait!* Oamenilor formați care și-au făcut rostul, dar între care pot fi atâtea robi nemernici ai ambițiilor nemăsurate și ai patimilor tulburătoare, imboldul, stăruitor și mereu repetat, de a se mulțumi cu soarta „pe care sau ei și-au ales-o sau le-a dat-o întâmplarea“. Dar, mai ales, atunci când vine epoca de criză a vieții, când intrați în noi înșine, după potolirea avânturilor tinerești, ne punem cu mai multă seriozitate problema existenței și a morții, când scepticismul și melancolia pun stăpânire pe suflet, atunci vieța lui Horațiu, închinată cugetării și desăvârșirii morale, poate fi mai aproape de noi. Ea e pusă toată în această operă așa de variată ca ton, așa de plină de idei și sugestii, așa de înviorătoare prin optimismul ei, așa de liniștitoare prin filosofia ei. Și, mai ales, acea parte din ea care, desfăcută de ceea ce este concepție și civilizație antică, îmboldește sentimentele eterne ale inimii omenești: *circum praecordia ludit.*

T. A. NAUM

LUI SEPTIMIUS

(Ode II, 6)

Septime, ce-ai merge cu mine până
La Cantabrul cel nesupus, la Gades,
Până la barbarele Syrte, unde
Fierbe talazul,

Tiburul clădit de-un colon argeic,
Fie-al meu locaş pentru bătrâneţe,
Şi hotar ticnit după multe drumuri
Şi după lupte!

Dar, de mă opresc nemiloase Parce,
Până la Galaesul cu mândre turme
Merge-voiu şi unde-a domnit odată
Phalant Spartanul.

Cel colţ de pământ mai ales îmi râde,
Unde-i miere tot ca'n Hymet de bună
Şi măslîne bune, ca la Venafrul
Pururea verde,

Unde Joe dă primăvară lungă,
Căldicele ierni, iar amicul Aŭlon
Cel bogat în vii, prea puţin Falernul
Invidiază.

Acest loc ş'aceste coline blânde
Pe-amândoi ne cer; acolo cu lacrimi
Vei stropi — poet şi prieten ție —
Calda-mi cenuşă.

T. A. NAUM

HORAȚIU ȘI OVIDIU

Nu intenția de a face o comparație în genul lui Plutarch m'a îndemnat să aleg titlul de mai sus. Exerciții de felul acesta, care pe vremuri jucau un rol așa de mare — și în școală și în literatură —, sunt destul de ingrate. De altfel, pentru ca ele să aibă, cât de cât, o șansă de izbândă, trebuie ca numărul trăsăturilor asemănătoare la cele două personaje să fie cât mai mare. Ceeace nu e deloc cazul cu poezii pomeniți. Cel dintâi era o fire independentă, o minte lucidă, slujită de o voință fermă, care știe să-și apere cu bariere puternice libertatea sufletească cu atât mai amenințată cu cât printre relațiile lui se numărau oameni ca Mecena și August. Poetul Odelor și Epodelor a reușit să facă această minune mulțumită discreției sale desăvârșite (ce minunat mijloc de a ține la distanță chiar și pe cei mai apropiați!) și tactului său suveran. Era firesc ca un asemenea om să aibă, ca un corolar, și un simț de autocritică neîntrecut. Și cu aceasta am schițat sumar numai partea negativă a tabloului. Dar pentru scopul urmărit nici nu ne trebuie mai mult.

Câtă deosebire de Ovidiu, care se dă în întregime — așa putea spune — primului amic! Oamenii prea plini de efuzii nici nu pot fi discreți, și deci nu pot avea simțul măsurii. El e atât de lipsit de rezervă față de prietenii lui! Li lipsește *finuta*, pe care mai fericitul său înaintaș știa să și-o impună atât de bine! Și apoi e prea personal acest *poet al iubirii*, care în versurile sale — tocmai prin lipsa de discreție — se apropie așa de mult de tonul romanticilor. Ovidiu a făcut din lumea romană contemporană ecoul suferințelor sale personale, reiterate — dovadă de lipsă de simț al măsurii — până la sațietate. Ce să mai spunem de acest răsfățat al Muzelor care, prin adularia pe care o desfășura în stihurile sale, ne dă dovada că n'avea șira spinării prea rigidă?

Arta celor doi poeți e profund deosebită. Între Horațiu și Ovidiu — se poate spune fără a greși prea mult — că ar fi cam atâta distanță ca între Pindar și Bachilide. Dacă unul e un demi-

urg al stihului, celalt e un virtuos, la care perfecția formală ascunde adesea un fond găunos sau chiar numai un verbiaj insuportabil.

Atunci, dacă deosebirea dintre ei e așa de mare, ce ne autoriză să încercăm a face o apropiere între ei?

Poetul «Doinelor» și «Lăcrămioarelor», apucat cândva de nostalgia clasicului, a scris «Fântâna Blanduziei» în care, prin un anacronism cam îndrăzneț, face pe Horațiu să se intereseze de soarta bietului exilat dela Tomis, ba nădăjduște chiar că va îndupleca pe împărat să cheme din surghiun pe nefericitul cântăreț. Alecsandri va fi făcut această eroare cronologică poate în chip voluntar; pe Ovidiu îl cântase în o altă dramă, și legătura aceasta — fie chiar artificială — se impunea simțului său de simetrie. E mai probabil însă că e vorba de o confuzie involuntară datorită asemănării datelor.

Horațiu moare la 8 înainte de Chr., Ovidiu pleacă în exil la 8 după Chr. Bardul dela Mircești se poate să fi confundat aceste date și să-și fi inchipuit că în gura unui Horațiu bătrân, ce se apropie de sfârșit, putea să pună stihurile prin care autorul Odelor și Epodelor își manifestă intenția de a scăpa de suferință pe un confrate urgisit de soartă. Dar în cazul acesta poetul moldovan, sau a crezut că Horațiu a murit la 8 după Chr., sau că Ovidiu a fost exilat la 8 înainte de Chr. Greșala ar fi cu atât mai ușor de explicat la un poet cu o nu prea sistematică cultură livrescă, cu cât oameni de specialitate, și chiar în manuale de școală, vorbesc de călătoria pe care Virgiliu a făcut-o la Troia, călătorie care de fapt n'a avut loc.

Iată un motiv oarecum național, care ne-ar îndreptăți și pe noi, până la un punct, să facem această apropiere între cei doi poeți romani. Dar, firește, acesta n'ar fi decât un motiv sentimental. O asemenea alăturare a celor două personalități e, însă, sugestivă și fecundă din alt punct de vedere. Ca orice poet mare, Horațiu a influențat pe urmașii lui și mai ales pe cei mai apropiați. E indiscutabil — (era și fatal) — că Ovidiu — care a resimțit așa de mult influența lui Vergiliu — a fost influențat și de predecessorul său din Venusia. Și nu numai din punct de vedere formal, dar și ca fond. Ba chiar, la Ovidiu s'ar putea vorbi mai mult de o înrăurire de fond.

Evident că de o înrăurire directă dela om la om, nu se poate vorbi. Pe celebrul favorit al lui Mecena și August, bardul iubirii de imprumut l-a cunoscut doar puțin, probabil în casa vreunui senior amic al Muzelor. Scena va fi avut loc la nobilul Messala

Corvinus, poate între anii 18—8 în. de Chr. Ovidiu era un începător în ale poeziei. Horațiu i-a făcut impresie prin eleganța stilurilor sale. Dată fiind rezerva acestuia, apropierea mai intimă era ca și imposibilă, când ne gândim mai ales cu câtă groază se ferea scepticul autor al Satirelor de importuni și de poetaștri ce făceau două sute de versuri, stând într'un picior. Și Ovidiu, cu facilitatea lui fenomenală, era unul din aceștia!

* * *

De bună seamă, s'ar putea susține că unele din asemănările dintre Horațiu și Ovidiu sunt locuri comune întrebuințate de mai toți poeții. Nu pare însă a fi cazul, când e vorba de anumite coincidențe de fond ce se întâlnesc la acești doi corifei ai poeziei latine. Ele se datoresc mai degrabă unei imitații, prin un proces conștient, sau chiar inconștient. Apoi și similitudinea situațiilor aduce după sine, fatal, și imagini sau procedee poetice asemănătoare. Horațiu, la desele invitații ale amicilor care, minunați de talentul său nou și puternic, îl îndemnau să încerce și epopeea, răspundea invariabil că el nu este un *os magna sonaturum*, cum era un Vergiliu, de pildă; *pudor și imbellisque lyrae Musa potens* (v. Ode, I, 5) îl împiedecau de a celebra faptele mărețe ale împăratului sau de a încerca să cânte în versuri proaspete unul din subiectele epice la modă. Muza lui era pașnică, de un lirism cu debit mai redus și poetul avea simțul sigur al măsurii puterilor sale. Aceasta făcea, în bună parte, tăria și valoarea lui.

Un motiv analog revine des și sub pana surghiunitului din Tomis. Și el afirmă că Muza lui nu e destoinică să celebreze fapte mărețe, vrednice de talente mai mari; elegia și versul mai sprintar ori mai zburdalnic sunt pe măsura lirei sale, Într'o scrisoare adresată, din Tomis, împăratului (Trist. II, 327—332) el răspunde celor care îl acuzau că n'a scris poezii mai serioase, epopei, d. p.:

Sunt acuzat pe nedrept: eu ar doar o țarină mică.

Câmpul ce-mi cereți să ar, e nestârșit de fecund.

Pentru c'o luntre 'ndrăsește pe-un lac mititel să se joace,

Crezi că îi e 'ngăduil să se avânte pe mări?

Poate — și mă îndoesc și de-aceasta — talentu-mi făcut e

Pentru un vers mai ușor, pentru un gen mai mărunț.

Iată motive analoage la ambii poeți, răsărite din situații similare. Dar similitudinea se oprește aci. Dacă nu pot scrie epopei — artă mare — ei își derivă aiurea cursul talentului; unul

in ode, satire și epistole, pline de înțelepciune și de adânc spirit de observație; celalt în versuri de dragoste, ori în tablouri strălucite, ca în *Metamorfoze*. Și aceasta potrivit firii lor atât de deosebite; pe cât de cuminte, ponderat și discret e Horațiu, pe atât de nesocotit, ușuratic și imprudent era urmașul său. Imprudența aceasta — și în viață, dar și în artă — avea s'o plătească scump cântărețul din Sulmona. De câte ori nu-i va fi venit în minte versul predecesorului său:

Multa quidem nobis facimus mala saepe poetae
(Epist. II, 1, 219)

hexamtru care în gura autorului venusin avea, firește, cu totul altă semnificație, dar care se potrivea atât de bine pentru situația surghiunitului din Tomis, ce era îndreptățit să scrie în epitaful său: *Ingenio perii, Naso poeta, meo*.

Asemănătoare era și atitudinea acestor doi poeți față de arta veche romană. Horațiu a avut mult de luptat ca să se impue; concetățenii săi, fie printr'un romantism inerent firii omenesti mai dispuse să admire lucrurile consacrate de timp, fie din pricina inerției spirituale, fie din lipsa unei judecări personale care te face să te uiți bănuitor la tot ceea ce e nou, îl puneau în cumpănă cu Luciliu și îl găseau mai ușor. De aceea cântărețul din Venusia s'a văzut nevoit să se ocupe de arta predecesorului său și să îi arate scăderile. E adevărat că el face acest lucru cu multă discreție și cu mult tact, dar nu se poate împiedeca de a-i scoate în evidență scăderile și a arăta cât era de inferior, mai ales din punct de vedere formal, poezilor mai noi. Cu acest prilej el face un adevărat curs de artă și totodată arată cât de absurd e criteriul acelora, care sunt inclinați să măsoare valoarea unui poet, ca și a vinului, doar după vechimea lui, pe motivul că în arta greacă se întâmplase ca, printr'un fenomen unic, cel mai mare poet să fie și cel mai vechi. Bine înțeles că conjunctura era favorabilă pentru autorul *Odelor*; poezia romană, în vremea sa se urca la zenit, lăsând în urmă tot ce se scrisese până atunci în limba rustică a Lațiuului. De aceea, nu urmează de aci că orice artă mai nouă e justificată ca superioară tocmai prin aceea că e doar mai nouă. După zenit urmează de obicei coborârea și, ceea ce susține un Horațiu, nu putea susține în aceeași măsură un Ovidiu, care era despărțit de predecesorul său doar prin două decenii de vârstă. O artă nouă, ce vine după epoca zenitului, e menită de cele mai multe ori să fie de o calitate inferioară; ea se poate justifica doar

intrucât prezintă aspecte noi și atinge coarde noi, deși, ca valoare, mai ales formală, poate fi mai prejos decât cea dinainte.

Ovidiu, care a participat și el, modest, la acea dispută între »les anciens et les modernes« n'a făcut greșala de a subestima — coram populo — arta predecesorilor, măcar că era un modernist convins. Spre deosebire de atâția contemporani, care, sub influența modei și a romantismului moral al lui August, erau *laudatores temporis acti*, el declară că e fericit de a se fi născut în vremea sa.

El era sensibil la mai marele confort al vieții, și simțea că și limba, instrumentul acesta de care se slujesc poeții, era mai confortabilă, mai mlădioasă, mai bogată în nuanțe, deși, poate, (lucru ce îi scăpa lui), mai puțin viguroasă, mai puțin energică. El nu făcea parte din ceata demiurgilor, ca un Vergiliu sau un Horațiu. Deși îi stima, el n'avea o idee exactă de valoarea lor. Fără să știe că, trăind în imediata lor apropiere, și în timp și în spațiu, îi era peste putință să-și dea seama de marea lor artă, pentru că îi lipsea perspectiva necesară. Ca dovadă că s'a înșelat e faptul că îi pune pe același picior cu epigonii, dintre care unul era și el însuși, cum mărturisește într'un loc :

*Deși dau poezilor vechi cuvenita-le stimă,
Nu socotesc că cei noi sunt decât ei mai prejos.*

Aceasta era însă numai o politeță; în sine poetul va fi fost convins că, totuși, cântăreții noi, el și cei din jurul său, erau ceva mai presus decât predecesorii. Și nu-i era greu să ajungă la această convingere, când el, care făcea versuri frumoase, cu atâta ușurință, se va fi comparat — fără martori — cu un Horațiu, scriitor atât de laborios, de meticulos. În public însă i-a adus un compliment răsunător, care rămâne :

*A fermecat ale mele urechi elegantul Horațiu,
Cântece dulci din a sa liră romană scoțând.*
(Trist. IV, 10).

Dar, chiar dacă el era inclinat — cum credem — să se supra-evalueze pe sine și arta din vremea sa, el nu făcea decât să adopte atitudinea protejaturii lui Mecena, urmând linia trasă de predecesorul său. Nu e nevoie să repetăm, că făcând astfel (dacă noi, cel puțin, am izbutit să-i ghicim intenția), s'a înșelat. În vremea lor, și Statius, autorul Tebaidei, și chiar Silius Italicus vor fi trecut drept epici mari, dacă nu mai mari, dar cel puțin egali cu un Vergiliu. Trebuia ca să treacă vremea ca să fie puși la locul lor, care e — cum știm — atât de modest.

E ciudată, din acest punct de vedere, adică al autoprotejării sale, atitudinea autorului »Artei iubirii«. Uneori Ovidiu vorbește de talentul său cu multă modestie. Intr'un loc (Trist. IV, 10) el se situează, ca valoare poetică, după Propertiu. Alteori vorbește de inspirația sa sărăcăcioasă (*exilis vena*) sau de domeniul mărginit și mărunț în care Muza sa se zbenguște. Dar să nu ne lăsăm înșelați de aceste mărturisiri aparente, reclamate uneori de situație, de context, de momentul de amărăciune sau de depresiune sufletească. Mai deseori, cu mai multă convingere, el se face, nesfiit, profetul gloriei sale viitoare, pe care o vestește aproape cu mai multă *superbia* decât Horațiu. Intr'un pasagiu se mulțumește să constate cât de întinsă e — pentru moment — faima versurilor sale :

*Prin obârșie sau cens de-ar fi fost chiar umil'a mea casă,
Dar prin talentul ce-l am ea-i cunoscută de toți.
Inșă, deși de talentu-mi slujitu-m'am prea tinerește,
Numele meu e rostit peste întregul pământ.*

(Trist. II, 115—119).

Dar el e conștient, ca și autorul Epodelor, că arta sa îi va supraviețui. Cât timp? Cât timp Roma va fi stăpâna lumii, răspunde el :

*Poate cu paloșul crunt să-mi ieie oricine viața,
Inșă, chiar după ce mor, gloria mea va trăi.
Cât timp războinica Romă eternă vedea-va supusă,
De pe colinele ei, lumea, eu fi-voi citit.*

(Trist. III, 7).

Aici avem, evident, o reminiscență din Horațiu, căci și acesta, mărginind în timp hotarul gloriei sale viitoare, scrisese :

*Eu n'am să fiu răpus în întregime ;
Va viețui tot ce-i mai bun din mine :
Prin gloria ce la urmași trăiește,
Deapururi tânăr, eu mereu voi crește
Cât vor sui pe Capitol agale
Pontifii și tăcutele vestale.*

(Trad. de Petre Stati).

Era aceeași idee, variată, cu mai multă emfază de cântărețul din Sulmona. Ceva mai mult : într'un loc el vorbește de faima lui, care va fi — spune el — eternă :

...căci vor fi pentru mine mai trainic
 Și mai ales monument mândrele mele cântări,
 Fiindcă sunt sigur că ele, deși îi strică ră atâta,
 Stihuiitorului lor slavă eternă i-or fi.

(Trist. III, 3).

Nu fără motiv, deci, scriam mai sus că Ovidiu »in petto« era convins că arta lui va supraviețui chiar aceleia a lui Horațiu și această presimțire a sa o broda în cadrul unei idei împrumutate sau sugerate, dacă vrei, tot de niște versuri ale bardului venusin.

Cu aceasta n'am epuizat toate punctele de atingere între cei doi poeți, în ceace privește fondul ideilor lor. Vor fi și altele pe care nu e locul să le pomenim aci.

Să trecem acum la asemănările pur formale, adică la împrumuturi de imagini sau chiar expresii, fie că le considerăm ca *plagiate* sau reminiscențe involuntare. În treacăt fie spus, se poate că aci să avem uneori de-a face cu acest din urmă caz, dacă avem în vedere că anticii își cultivau memoria cu atâta grije și aveau obiceiul de a tot reciti și memora poezii favoriți. E adevărat, de altă parte, că influența unui mare maestru ajunge pentru urmași o adevărată obsesie de care foarte greu pot scăpa. A trebuit, de pildă, în literatura noastră să treacă multă vreme, până ce poezii s'au putut desbăra de influența atotputernică a lui Eminescu.

De altfel nu trebuie să ne închipuim că la Ovidiu urmele acestei influențe horatiene sunt prea frecvente sau prea accentuate. Mult mai mult a fost el impresionat de arta lui Vergiliu, Omer și Lucrețiu. În arta surghiunitului dela Tomis încep să apară, discret — ce e drept — ceace s'ar putea numi începutul decadenței: lipsa de prosepțime a imaginilor și influența lecturii. Cele mai multe din figurile lui sunt prelucrări după metafore sau comparații uzate de predecesorii lui. El, care avea o bună memorie și fusese, se pare, un bun școlar, e obsedat de aceste amintiri livrești. Lista acestor imitațiuni a fost făcută acum 70 de ani de — firește! — un Neamț răbdător, I. A. Washietl, în lucrarea lui de doctorat „*De similitudinibus imaginibusque Ovidianis*“, (Viena 1883). Ea nu e completă: autorului i-au scăpat câteva împrumuturi horatiene caracteristice. Dar aceasta n'are prea mare importanță. Din lista dresată de studiosul autor din Viena se vede că predilecția lui Ovidiu mergea spre Vergiliu, Omer, Lucrețiu. Horațiu vine în al doilea sau chiar al treilea rând ca sursă de inspirație, pentru că de fapt chiar Apoloniu din Rodos și Teocrit sunt puși la tribut mai mult decât bardul din Venusia. Chiar de aci se vede că între cei

doi poeți latini era o fundamentală deosebire de inspirație: în epilogul său, Horațiu se adresează Melpomeni, muza cântecelor serioase; pentru Ovidiu Muza călăuzitoare e, prin excelență, Thalia, Zâna cântecelor ușoare.

Imprumuturile pe care le face scriitorul nostru sunt de două feluri: unele se pot identifica, altele circulă ca un bun comun — adevărate locuri comune — pe care le întâlnim la mai mulți poeți. În acest din urmă caz e destul de greu, dacă nu imposibil de stabilit paternitatea imaginii sau expresiei imitate. Astfel un pasaj ca cel din *Fast.* II, 219, unde se întrebuițează comparația cu fluviul revărsat, pentru a zugrăvi năvala cotropitoare a unei cete de războinici, poate fi pusă în legătură tot așa de bine cu pasajul din *Eneida* lui Vergiliu (II, 305 etc.) cât și cu versurile lui Horațiu din *Ode C.* IV, 14, 20 etc. Aceeași dificultate întâmpinăm când vrem să știm de unde a luat Ovidiu comparația cu uliul care urmărește porumbii, ce se întâlnește la Homer, la Vergiliu și Horațiu, și de care se folosește și Ovidiu în *Metam.* V, 604.

Mai cităm încă două, fără a avea pretenția de a fi epuizat această categorie, ci numai pentru exemplificare: Imaginea viței ce se cățără pe ulm, ori a iederei ce se sue pe stejar, spre a compara dragostea puternică dintre doi amanți, uzitată la poetul din Sulmona (*Amores*, II, 16, 41), e frecventă și la Catul, și la Horațiu, cât și la alții; pe de altă parte pasajul din *Metam.*, unde ni se vorbește de dragostea Ciclopului pentru Galatea și de caprele cu *uber distentum*, pare a fi imitat sau din Teocrit, ori Vergiliu sau Horațiu (*Sat.* I, 1, 110 și *Epod.* II, 46).

E cu totul altceva însă cu imitațiunile din a doua categorie; acestea pot fi identificate, unele chiar cu cea mai mare siguranță. Și mă indoesc că aci ar fi vorba de un proces inconștient. Se poate prea bine ca pe Ovidiu să-l fi amuzat — sau poate constituia chiar un procedeu consacrat la unii poeți — de a încrusta în mozaicul versurilor sale mărgăritare împrumutate dela alți confrăți; și aceasta, fie din cochetărie de literat ce vrea să-și arate lectura, fie ca un omagiu adus predecesorilor sau barzilor contemporani. Era și aceasta un mijloc de a-și măguli colegii intru poezie. Apoi contemporanii săi aveau cu totul alte criterii de a judeca aceste procedee artistice; reluarea unui motiv mai vechi, recizelarea lui era unul din mijloacele artistice cele mai uzitate în arta veche, începând dela Greci. Ceeace denotă, în treacăt fie spus, că auditorul sau lectorul din vremea aceea era foarte rafinat, de vreme ce știa să aprecieze și să se lase încântat chiar și numai de artificii pur

formal, să se intereseze de chipul cum artistul știa să rezolve o problemă pur tehnică, indiferent de fond, care putea fi nou, dar tot atât de bine și vechi, însă prelucrat altfel. De altfel e știut că în literatura antică plagiatul era la modă și nimeni nu se scandaliza de el. Scriitorul nu era ținut să dea referințe asupra isvorului său. »Poți să spui aceleași lucruri ca alții, zicea Isocrate, însă să le spui *altfel*; mai frumos, dacă se poate«. Dacă nu erau anticii atât de sensibili în materie de plagiat, hai să-i zicem imitație, a fondului, cu atât mai puțin în materie de formă, în sensul că o imagine sau o comparație frumoasă, deși luată dela altul, era salutată cu bucurie ca o cunoștință veche. Maestrul din Venusia jumulise doar cu amândouă mâinile și pe Alceu și pe Arhiloc și pe atâți alți poeți greci.

Cât despre surghiunitul din Tomis s'ar putea spune despre el că în această privință a fost chiar moderat; și mai moderat când e vorba de elementele împrumutate dela Horațiu. Autorului *Metamorfozelor* îi plăceau mai degrabă figurile de efect, emfaticе, pline de patos, și de acestea se găseau puține sau mai de loc la atât de cumpătatul și măsuratul prieten al lui Mecena. Iată de ce lista acestor împrumuturi directe, dela Horațiu, e atât de redusă în opera bardului din Sulmona.

Dăm deocamdată câteva indiscutabile: Faimoasa comparație din »Fons Bandusiae«, (oda XIII, Cartea III), »splendidior vitro«, se află »en toutes lettres« și la Ovidiu în *Metam.* XIII, 791. Decât, dacă autorul *Epodelor* o întrebuințează pentru fântâna »Blanduziei«, urmașul său se slujește de ea spre a zugrăvi frumusețea Galateei. Tot astfel pentametrul din *Amores* (III, 396): *Metaque ferventi circum-eunte rota*, este o transcriere cât se poate de fidelă după imaginea: „*Metaque fervidi*... *Evitata rotis*“ din prima odă din Cartea I a lui Horațiu. Tot atât de grăitor, în sensul celor afirmate de noi, e și exemplul din *Metam.* X, 405: aci, expresia *propositi tenax*, unde e vorba de nelegiuita Myrrha, nu e decât frântura de vers din Horațiu (*Od.* III, 3, 1) »*tenacem propositi*«, după cum și expresia „*quaesiti tenax*“ din *Metam.* VII, 657, nu e altceva decât un decalc după cele 2 cuvinte ale autorului *Epodelor*. Că Ovidiu le întrebuințează în alt cadru, cu alt context și cu alte intenții, de multeori, aceasta e un lucru care-l privește, lucru îngăduit libertății artistului. Cine putea ghici — spre a ne refere la un exemplu local — că Eminescu, care s'a ocupat de poezia *Venusinului*, din expresia atât de pedestră, de goală de orice sens mai adânc, de orice note armonice (ca să mă slujesc de un termen muzical), expresia ce se află în *Epist.* XIV din Cartea I: »*me mihi reddentis*

(agelli)« a scos nestemata grea de gânduri din Oda in metru antic : „Pe mine mie redă-mă“ ?

Pe lângă astfel de împrumuturi directe și vizibile in opera poetului Sulmonez, cum sunt cele enumerate mai sus, mai găsim și altele in care influența, deși mai indirectă, totuși se poate urmări destul de bine. In această categorie intră distihul din *Amores* (10, 25) unde, vorbind de *dragostea vântoasă și prea deochiată* (pinguis amor nimiumque patens), spune că :

*in laedia nobis
vertitur et stomacho dulcis ut esca nocet,*

ceea ce constituie o reminiscență vizibilă din Horațiu (Sat. II, 2, 75 etc.). Tot de aceeași natură e pasagiul din *Metam.* (IV, 122), in care compară sângele ce fășnește din rana lui Pyramus, cu apa care fășnește din țeava de plumb a apeductului. Cred că Washietl are dreptate când afirmă că Ovidiu, făcând această asemănare, va fi avut in minte versul 20 din Epist. X, din cartea I a sriitorului latin. Tot așa de multă dreptate are când apropie versurile din *Faste* (I, 211 urm.) unde se compară avariția cu boala hidropicului, de strofa cu același conținut din Oda II, 2 a autorului lui »Carmen saeculare«. Mai puțin complet e savantul vienez când urmărește asemănarea dintre pasagiul cuprins in *Ars amandi*, (I, 760 urm.) cu versurile din Horațiu (Sat. II, 3, 71—73). Imaginea, sau mai bine zis, comparația e aceeaș, numai că se aplică la obiecte diferite. Autorul a uitat să indice însă că sursa lor comună e Theognis, elegiacul grec din sec. VI.

N-am urmărit, prin rândurile de mai sus, să scad valoarea lui Ovidiu. Toți poeții imitau, voluntar sau involuntar ; imitația era doar recomandată de pedagogii — antici și pe bună dreptate — ca unul din cele mai sigure mijloace de a învăța arta grea a scrisului. Ceea ce ne-a interesat pe noi, a fost să vedem cum se exercită influența lui Horațiu asupra poezilor ce vin după el, adică in specie asupra unuia care a fost așa de aproape de el in timp. Ar însemna o străduință uriașă — care de altfel ar fi răsplătită — să urmărești înrăurirea poetului venusin, in cei două mii de ani, cât au trecut dela el, asupra literaturilor europene. Paginile acestui studiu nu conțin decât un modest și necomplet capitol al chestiunii. Ele ne arată cum chiar poeții contemporani cu el au început să țeasă perle din poezia strălucită a favoritului Muzelor din Venusia, in broderia stihurilor lor. Și cei cari, cu mâini pioase, desfăceau nestemate din hlamida lui Horațiu, pentru a le împleti

în țesătura versurilor lor, n'aveau de ce se sfii, căci el era — este — unul din cei cinci-șase mari poeți ai lumii, iar influența exercitată de el avea să continue și va continua, cât se vor scrie versuri pe lume. Nu se înșela deci bardul venuzin când afirma :

*usque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine pontifex.*

ST. BEZDECHI

CARMEN SAECULARE

— Traducere în metru original —

Phoebe tu ș'a codrilor Doamnă, Diano,
Voi, podoabe'n cer lucitoare, pururi
Adorați, primiți-ne ruga'n ziua
Sfântă de astăzi,

Când au poruncit Sibylline versuri
Ca feciori curați și fecioare-alese
Să-i slăvească'n cântec pe zeii celor
Șapte coline!

Soare lucitor, care-aduci lumina
S'o ascunzi apoi și rășai același,
Decât Roma tu să nu vezi cetate
Alta mai mare!

Tu ce-i faci pe prunci să se nască lesne,
Apără, Ilithyio, pe mame,
Ori că te'nvoești să te chemi Lucina,
Ori Născătoarea!

Zină, tu'nmulțește pe prunci și legea
Pentru căsnicii întocmit'ajut-o,
Ca, din măritişuri, să nasc'o nouă
Mândră odraslă!

Astfel, crugul celor o sută zece
Ani s'aduc'aceleași cântări și jocuri:
Ziua, de trei ori și de trei ori noaptea
Toți să s'adune!

Iară voi ce n'aveți sminteală, Parce,
 — Tot ce-ați zis odată pe veci rămâne
 Astfel, voi la cele trecute-adaos
 Bun să mai faceți!

Plin de turme-acum și de rod, Pământul
 Cererei să-i pună cununi de spice,
 Să-i nutrească odraslele ploaia, vântul
 Bun, dela Joe!

Blând și liniștit, ascunzând săgeata,
 Rugători s'ascuți pe copii, Apollo,
 Tu regina stelelor, tu ascultă,
 Lumo, pe fete!

Dacă Roma este zidirea voastră
 Ș'au venit pe țermul Etrusc Troienii,
 Duși de voi cu bine pe mări, să-și mute
 Țara și zeii,

Și din Troia, patria lor în flăcări,
 Drum deschis făcutu-le-a fără teamă,
 Spre-a le da mai multe decât lăsase,
 Piul Aeneas,

Zei, moravuri bune juneții blânde,
 Zei, odihnă dați bătrâneții noastre,
 Dați averi și glorii, odraslă multă
 Ginții lui Romul!

Tot ce'n jertfa boilor albi vă cere
 Cel născut din Venus și din Anchise,
 Dați-i: pe dușmani biruind, el este
 Blând cu învinșii.

Pe pământ, pe mare se teme Parthul
 Azi, de-a sale mâni și de-a Romei fasce;
 Cer răspuns acuma cei mândri-odată:
 Schiții și Inzii.

Pacea și Credința și Sficiunea
 Și onoarea, dusa de mult Virtute

Iarăși vin; belșugu-și arată cornul
Plin cu de toate.

Phoebus cel cu arc lucitor, Augurul,
Phoebus cel iubit și de nouă Muze,
Zeul care'n trupul slăbit, cu arta-i,
Vindecă boala,

Dacă, blând, de sus, Palatinu-l vede,
Lațul ferice, puterea Romei
Până'n alte veacuri mai bune încă
El să le ție!

Iar de pe Algid ș'Aventin, Diana
Pe Pontifi în rugile lor audă-i!
La urarea fiilor noștri, astăzi
Plece-și urechea!

Zei toți și Joe le-aud aceste:
Cu speranță bună mă'ntorc acasă
Eu ce-am zis lui Phoebus în cor și Dianei
Cântec de laudă!

T. A. NAUM

HORAȚIU ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

Expunerea formelor în care opera marelui poet latin Quintus Horatius Flaccus se oglindește în literatura noastră prin traduceri, imitații și reminiscențe este prilejuită de sărbătoarea aniversării bimilenarului nașterii sale. Socotim cu atât mai oportun acest mod de a participa la evenimentul de universal răsunset în lumea cultă cu cât este lucru dovedit că dintre poeții latini Horațiu a avut cea mai mare influență asupra literaturilor moderne. Influența aceasta a fost studiată parțial aproape în toate țările, iar un studiu de sinteză, cunoscut istoricilor de literatură comparată, are ca obiect supraviețuirea poeziei horatiene în țările Apusului începând dela Renaștere ¹⁾. Pe cât e de importantă, deci, la noi o cercetare de asemenea natură, tot pe atâta ea întâmpină dificultăți, deoarece n'avem încă o bibliografie generală a traducerilor românești din clasici, iar istoriografia literară n'a dat totdeauna atenția cuvenită izvoarelor literare clasice. Totuși, informațiile bibliografice pe care ni le-a furnizat despuierea unui însemnat număr de periodice ²⁾, precum și studiile parțiale asupra izvoarelor de inspirație a câtorva personalități literare ne-au dat puțința de a schița deocamdată un reperoriu cronologic — cu câteva popasuri mai luminoase — al operii lui Horațiu în literatura noastră.

* * *

Cel mai îndepărtat ecou horatian îl găsim încă dela primele licăriri literare ³⁾. În poema lui Miron Costin „Viața Lumii“ găsim versuri ca acestea :

*Trec zile, trec ca umbra de vară.
Fug vremile ușoare, fug și nici o poartă
A le opri nu poate . . .*

1) Vezi E. Stemplinger, *Das Fortleben der horazischen Lyrik seit der Renaissance*, Leipzig, Teubner, 1906.

2) În cadrul acestor cercetări nu intră traducerile făcute pentru școlari.

3) D. N. Sulică, în studiul *Clasicismul greco-roman și literatura noastră (în special Eminescu)*, Târgu-Mureș, 1930, menționează cel mai vechiu ecou de înrâu-

care redau ideia dela începutul odei către Postumus (II, 14); iar mai departe :

Fum și umbră sunt toate, visuri și părere...

*Unde-s a lumii împărați, unde este Xerxes,
Alexandru Machidon, unde-i Artaxerxes⁴⁾.*

Versul întâiu redă pe *pulvis et umbra sumus* din oda către Torquatus (IV, 7), iar celelalte sunt un paralelism al versurilor din aceeaș odă, în care e vorba de Tullus, Aeneas și Ancus. Evident, ordinea ideilor este alta la Horațiu și alta la M. Costin, care introduce aceste cugetări ale poetului latin într'o filosofie greoaie și incoherentă. Dar cultura umanistă pe care cronicarul a căpătat-o în școlile polone, precum și respectul lui pentru „antichitatea cea plină de spirit și foarte înțeleaptă în creațiile sale“ ne îngăduie să presupunem că reminescentele de mai sus sunt rezultatul unei influențe directe a lui Horațiu, provin, adică, dintr'o cunoaștere profundă a poetului latin.

Trecând în veacul XIX-lea când începe poezia noastră cultă, vedem că urmele operei lui Horațiu se înmușesc. Toată poezia lui Asaki este produsul unei atmosfere de studiu și de cunoaștere a poezilor clasici greci și latini, printre care Horațiu ocupă locul de frunte. Asaki, promotorul mișcării culturale dela începutul veacului trecut în Moldova, este cel dintâi traducător al lui Horațiu și cel dintâi poet român asupra căruia poetul latin a avut o puternică înrăurire. Dar asupra izvoarelor lui de inspirație avem un studiu fundamental, în care depedența lui de poezia lui Horațiu este pusă în lumină cu lux de amănunte și competență recunoscută⁵⁾. Dat fiind obiectul preocupărilor noastre, vom lua numai firul conducător din studiul acesta, reducând la proporții juste importanța pe care trebuie să o dăm lui Asaki. În primul rând amintim traducerile: *La vasul lui Virgiliu* (I, 3). *Asupra Liceii, cochetă bătrână* (IV, 13) și începutul poeziei *Viitorul*, care redă oda II. 20. Mai fidelă este cea dintâi, care poartă totuși subtitlul: „imitație după Orație“.

rare horațiană epilogul octoihului românesc transcris la Brașov la 1570 de diacon Oprea, în care se cuprind și cuvinte ca acestea: „pomeană mai delungată și mai tare de fierul și de aramea, care furulu nu va fura nice vântul va strica nice apa va neca“. Aceste cuvinte ne amintesc de epilogul lui Horațiu, dar pot fi și o redare a cunoscutei parabole biblice. Chiar dacă am admite ipoteza întâia, ar fi vorba mai curând de debitarea unui dicton devenit curent, decât de o înrăurire directă.

4) Miron Costin, *Opere Complete*, ed. V. A. Ureche, vol. II, p. 501 și urm. Cîr. P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera lui G. Ureche și M. Costin*. București, 1925, p. 127—28.

5) D. Caracostea, *Izvoarele lui Asaki*. București, 1928, pp. 27—82.

Imaginile din original sunt respectate, adăugînd doar câteva elemente de inspirație proprie, după cum se vede din primele versuri:

*Călăuză de-ar fi fie zâna'n Cipros domnitoare
Și-a Elenei frații gemeni, în cer stele lucitoare,
Iar Eol ce înfrânează vânturile destrămate
În adâncă viziune sumeția lor să'nvingă.*

Celelalte traduceri sunt mai libere și inegale⁶⁾; în general observăm că traducătorul, când e prea exact, dă expresii rigide, iar când e mai liber șterge imaginile originalului.

Dar în poeziile originale ale lui Asaki întălnim o serie de motive luate din Horațiu. Chiar și din punct de vedere formal, Asaki începe volumul cu un prolog și încheie cu un epilog. În prolog este cuprinsă concepția poetului despre menirea poeziei, concepție formulată identic cu ceea ce spune și poetul latin în *Arta Poetică* (v. 390 și urm.), adică socială și utilitar-morală; iar versul

Fermecându-ne, adapă d'o înaltă'nvățătură

este traducerea exactă a formulei horațiene despre îmbinarea utilului cu plăcutul (*utile dulci*). Cât despre epilog, elementele componente esențiale sunt luate din epilogul pus de Horațiu la sfârșitul c. III; Asaki mărturisește ca și poetul latin că a ridicat un monument veșnic dăinuitor și că nu va muri „de tot”. În descrierea primăverii și a iernii Asaki împrumută motive din odele lui Horațiu cu subiect asemănător. Astfel, în cele trei poezii cu titlul „*Primăvara*” cadrul descriptiv este horațian (I, 4; IV, 7, 12), împestrîțat însă cu mici amănunte de peisaj moldovenesc. Cuprinsul ideilor deasemenea este modificat la Asaki; din finalurile odelor poetului latin nu găsim decât pe acela că moartea ne paște pe toți, iar îndemnurile la veselie și la trăirea din plin a vieții scurte sunt înlăturate. Poezia *Earna* redă în linii mai largi structura odei I, 9, înlăturînd însă sfatul să profităm de răgazul scurt al vieții. Mai multe poezii de ale lui Asaki cuprind cunoscuta imagine horațiană a comparării statului cu o corabie (*Privegherea ostașului moldovean, Imnul Moldovenilor, Către Moldoveni, Piatra Teiului*).

Înrăurirea horațiană o întălnim până la sfârșitul vieții lui Asaki. Pentru a preaslăvi un mare eveniment național, Unirea Principatelor, Asaki, luând de model tot pe nemuritorul poet latin, compune o „*Odă către Dumnezeu pentru fericirea patriei române*”, în care putem urmări cu ușurință trăsăturile principale din „*Carmen Saeculare*”;

⁶⁾ Pentru cea din urmă vezi N. I. Herescu, în „*Revista Clasică*”, VI (1930), nr. 1.

amintește de originea noastră, de gloria imperiului, decât care „soarele în a lui cale n'a văzut nimic mai mare” — cuvinte care redau tocmai finalul strofei III — Cere apoi, ca și Horațiu, îmbelșugare ogoarelor, pilduitoare virtuți casnice și durată veșnică a Unirii. Deci urmează conceptul fundamental și liniile modelului latin și le adaptează la împrejurările deosebite.

Mărturia acestei influențe preponderante, pe lângă altele clasice, este semnificativă la unul dintre întemeietorii literaturii noastre culte; ea marca o direcție sănătoasă cu consecințe neprețuite pentru dezvoltarea ei mai târzie. Însă Asaki, cu toată știința sa în domeniul poeziei, n'a putut da creațiilor literare proprii pecetea dăinuirii printr'o limbă aleasă, tocmai condiția fundamentală a poeziei. Totuși, din punctul nostru de vedere, Asaki este una din acele „figuri tipice, care, chiar când opera lor este lovită de o scădere esențială, rămân reprezentative pentru un întreg fel de a fi. Apar ca o primă năzuință către un destin, care, mai târziu va fi chemat poate să ajungă, prin alții, la o fericită întrupare. Asaki reprezintă tipul scriitorului care, pe temelia tradiției clasice, a luptat să facă întreaga evoluție literară a vremii lui”⁷⁾.

Eliade Rădulescu, promotorul mișcării culturale în Muntenia și „părintele literaturii române” întrunește toate sfaturile lui literare în „*Arta Poetică*”⁸⁾ — „după Boileau și Horațiu”, — de dimensiuni mai restrânse, dar cu unele versuri imitate după *Ars poetica* lui Horațiu, versuri care se pot urmări cu ușurință, deși sunt armonice înglobate în ansamblul compoziției. Anume, Eliade imită numai partea privitoare la creația poetică în genere, la însușirile pe care trebuie să le aibă un poet, la precauțiile pe care acesta trebuie să le ia și încheie dezvoltând ideia cum trebuiesc interpretate aprecierile pe care prietenii le fac operelor literare (*Ars*, v. 25—26, 31, 343—346, 427 și urm.); înlătură partea privitoare la genurile literare, precum și exemplificările cu poeți. Cele câteva puncte de asemănare sau chiar de traducere fidelă sunt un indiciu sigur că Horațiu i-a fost o călăuză de seamă.

Pe la jumătatea veacului, cam în același timp în care Eliade formula codul poeziei după preceptele lui Horațiu, Al. Odobescu încerca să cristalizeze în forme românești bine încheiate expresia și gândirea poetului latin. Era un exercițiu de școlar, căci Odobescu avea vreo 20 ani și era student la Paris, dacă admitem ca adevărată data de 1853—54 pe care o pune la finea filelor manuscrise cu traducereaodelor III, 9, 13,*și a unui fragment dintr'o satiră (II, 6, v. 79—117),

⁷⁾ Caracostea, o. c., p. 14.

⁸⁾ Publicată în „*Albina Pindului*” I (1868—69), p. 64.

toate în versuri⁹⁾. Tânărul traducător se apropie cu multă sfială de originalul latin și se ține strict de litera lui, iar versificația stângace trădează pe debutantul ce-și încearcă puterile într'un gen în care destinul nu i-a hărăzit izbândă. Căci Odobescu avea să fie mare prin proza lui, cu care va deschide epocă în istoria scrisului românesc. Dar avem urme și despre un Horațiu în această haină a prozei, din care lucesc pe alocuri nestematele ce vor constitui mai târziu caracteristica limbii lui Odobescu. Din traducerea odei I, 4 — luată dintr'un manuscris mai întins —¹⁰⁾ se desprinde o limpezime de expresie și un vocabular ales. Proza în care Odobescu traduce este animată de o simțire caldă și de cultul lui pentru frumos. În felul acesta, traducerea lui, deși necunoscută de marele public la vremea lor, sunt sugestive pentru preocupările din tinerețe ale unui om de o formație spirituală atât de mult împregnată de cultura greco-romană, prin care a realizat cel mai senin și cel mai clasic suflet.

Dintre revistele literare ale vremii „*Albina Pindului*” este cea dintâi care încă în primul an de apariție (1868—69) cuprinde două ode în versuri: III, 9 și I, 13 (p. 344) fără indicarea traducătorului. Putem însă presupune pe directorul revistei, poetul Gr. H. Granda, cunoscut, de altfel, ca traducător din Vergiliu și din poeții moderni. Oricine ar fi el, traducătorul urmează textul de aproape, a găsit corespondente adecvate pentru multe expresii, dar versificația lasă mult de dorit și suflul poetic este slab. În colecția aceluiaș an al revistei (p. 304) întâlnim, iarăș fără numele traducătorului, versiunea epodei XV: *La Neera*. Față de cele două ode, tălmăcirea aceasta este mai liberă, cu imagini mai independente și bine conturate, în schimb găsim și expresii improprii și latinisme frecvente, datorite înrăuririi curentului latinist. În vremea pentru care a fost scrisă a fost citită, desigur, cu plăcere, întrunind reale calități în ceea ce privește netezimea versului.

Tot în cursul anului 1869 V. Bumbacu citește la „*Societatea literară-științifică a Românilor din Viena*”, traducerea metrică a unei ode din Horațiu¹¹⁾. Care a fost, anume, oda tradusă și unde a fost publicată nu suntem în măsură a ști¹²⁾. Ceea ce ne interesează pentru mo-

⁹⁾ Vezi V. Pârvan, *Trei traduceri din Horațiu de Al. Odobescu*, în „*Convorbiri Literare*”, 1902, p. 824. Oda III, 9 a mai fost publicată și de G. Popa-Lisceanu, *O odă a lui Horațiu tradusă de Al. Odobescu*, în „*Orpheus*” I (1924), nr. 1.

¹⁰⁾ C. Litzica publică această odă dintr'un manuscris, cu slove vechi, în care se aflau traduse primele 13 ode din c. I. („*Conv. Lit.*” 1907, p. 1123).

¹¹⁾ V. raportul asupra activității acestei societăți, pe 1869, în ziarul „*Albina*” VI (1871), nr. 32.

¹²⁾ V. Morariu susține că acesta a publicat câteva ode în „*Albina*” („*Juni-mea Literară*”, 1923, p. 80), dar în colecția incompletă a ziarului nu am dat de ele.

ment este că preocupările cu Horațiu iau o amploare din ce în ce mai mare, iar rezultatele se înmulțesc și îmbunătățesc. Puțini ani mai târziu, „*Cotumna lui Traian*“ (III, 1872, nr. 5) publică traducerea odei I, 4 datorită lui Gr. G. Peucescu. Intr'un vers săltăreț este redată atmosfera viaaie, însă cu prea mare libertate, dezvoltând câte-un vers în strofe întregi; putem spune că avem mai curând o țesătură de imitație pe motivul original.

„*Convorbirile Literare*“, care, pe lângă menirea lor de a răspândi în cercuri cât mai largi concepțiile junimiste ale adevărului în artă, încurajau și încercările de a reda în românește pe marile talente ale omenirii, au fost hotărâtoare pentru soarta lui Horațiu în România. Cultul pe care membrii acestei societăți literare l-au avut pentru Venusin a dat cele mai binefăcătoare roade. Intr'adevăr, este știut că însuși T. Maiorescu, om de școală germană cu o temeinică cultură clasică, citea aproape zilnic părți din Horațiu. Dar pasiunea lui pentru poetul latin și-o manifestă mai evident prin atenția și grija ce-o are privitor la felul cum e mai potrivit să fie redat poetul latin în românește. „*Convorbirile*“ încep, încă din primii ani de apariție, să publice traduceri din Horațiu. Cea dintâi este oda III, 26, tălmăcită de V. Pogor-fiul¹³⁾, o realizare de valoare literară inegală, cu multe stângăcii și naivități. Cu anul 1878 începe publicarea traducerilor lui D. C. Ollănescu (Ascanio) și continuă timp de 12 ani, iar în 1891 *Odele* au fost strânse într'un prim volum împreună cu *Epodele* și cu *Carmen Saeculare*, urmând ca vol. II și III să cuprindă *Satirele*, *Epistolele* și *Arta Poetică*. Din tot acest vast plan nu s'a realizat decât o parte: apariția vol. I¹⁴⁾ și în broșură separată *Arta Poetică*¹⁵⁾. Dar în timpul celor 12 ani cât a durat publicarea sporadică a odelor activitatea lui Ollănescu a fost urmărită cu deosebit interes de către toți Junimiștii. Faptul că Maiorescu face o recenzie favorabilă volumului apărut¹⁶⁾, iar I. Negruzzi, junimist și director al „*Convorbirilor*“, îl propune pentru premiul „*Năsturel*“ al Academiei Române¹⁷⁾ nu trebuie interpretat ca o simplă coincidență, ci ca o dovadă elocventă că ei prețuiau mult această operă a lui Ollănescu, pe care-l socoteau o autoritate pentru Horațiu. Maiorescu spune, în recensia amintită, că traducerea este o lucrare conștiințioasă, că este redat caracterul general al fiecărei poezii, apoi aprobă alegerea versului modern

13) „*Conv. Lit.*“ V (1871—72), p. 100.

14) Q. Horatius Flaccus, *Ode, Epode, Carmen Saeculare*, traducțiune în versuri de D. C. Ollănescu, vol. I, București, 1891. Din satire au fost publicate în „*Convorbiri*“ pe 1891 și 1906 a 6-a din c. II și a 9-a din c. I.

15) Q. Horatius Flaccus, *Ad Pisones* (Ars Poetica), București, 1891.

16) „*Conv. Lit.*“ 1891, p. 698—704.

17) *Analele Academiei Române, Desbaterile*, 1892, p. 180.

în traducere, arătând cu citate din traducătorii germani că cele în metru antic nu au răsunet în marele public. Ar fi deci niște concluzii stabilite și atâta tot. Dar o scrisoare — publicată mult mai târziu —¹⁸⁾ trimisă de traducător lui Maiorescu ne pune în situația de a ne documenta mai bine asupra interesului cu care criticul urmărea lucrarea lui Ollănescu. Din ea rezultă că, în timp ce Maiorescu publică recensia destul de favorabilă, trimite traducătorului personal aprecieri cu mult mai severe, insistând, probabil, asupra unor amănunte pe care nu le putea da publicității. Din răspunsul lui Ollănescu rezultă că Maiorescu îi spunea că nici stadiul de dezvoltare al limbii române și nici gradul nostru de cultură nu este încă în stare să îmbrace toate subtilitățile limbii lui Horațiu, din care cauză traducătorul a reprodus înțelesul cuvintelor, dar de frumusețile poetice nici nu s'a apropiat. Pentru îndeplinirea acestor două condiții, Ollănescu spune textual: „Trebuie să așteptăm un secol XX pentru a avea o traducere mai apropiată de finețea și eleganța prietenu'ui lui Maecenas“. Mai departe, traducătorul face cunoscută lui Maiorescu hotărârea de a revedea traducerea, pentru a-i da o nouă față și a o ridica la un nivel mai apropiat de poet. Pentru a ajunge la o realizare superioară, întreabă pe Maiorescu — aici se vede din nou rolul de îndrumător al criticului — ce metodă să urmeze, să traducă, adică, liber sau aproape de text.

Dar o ediție a *Odelor* și *Epodelor*, refăcută în sensul vederilor lui Maiorescu, n'a mai apărut. Faptul s'ar explica poate prin buna primire pe care au avut-o și în prima formă. Intr'adevăr, apariția acestei cărți a fost salutată ca un mare eveniment literar. Ollănescu însuși mărturisește în scrisoarea amintită către Maiorescu că, înainte de a se fi apucat de tradus, a făcut la Paris mai mult timp studii speciale asupra poetului, asupra timpului lui și a examinat tot felul de traduceri în toate limbile. Forma literară pe care a dat-o traducerii n'a fost efectul unei întâmplări sau capriciu, ci rezultatul unei pregătiri și informări serioase privitor la transpunerea clasicii într'o limbă modernă. S'a oprit, deci, la versul modern rimat, formă care — am văzut — a avut și aprobarea lui Maiorescu. În cadrul acestui vers modern traducătorul a încercat până la epuizare toate formele pe care el putea să le obțină, variind ritmul, numărul silabelor, etc., numai să se apropie de muzicalitatea originalului. Variația de metre și de teme ce erau acordate pe anumite melodii erau tot atâtea piedici pe care el avea să le înfrunte. Și o dovadă despre munca trudnică depusă este propria mărturisire pe care o face, în scrisoarea către Maiorescu, pentru a răspunde, par'că, observațiilor prea aspre ale

¹⁸⁾ D. C. Ollănescu, *Scrisoare din Atena*, „Conv. Lit.“ 1908, p. 129. (Scrisoarea poartă data 28 Noem. 1891).

Maestrului. Credem că nu este lipsit de interes un pasaj din această scrisoare: „In odele eroice, filosofice, politice, încordarea lirei este susținută și sborul inspirațiunii este tot ascendent. Dacă sunt astfel în latinește, în traducție câtă negreșit să piardă calitatea principală a frumuseții lor, acel ritm minunat și armonia împerecherii cuvintelor, în care poetul este fără de rival. Și cu toate acestea: cât de grea este strămutarea în altă limbă a unor astfel de lucrări, ce muncă până să potrivească cuvintele cele mai aproape de înțelesul și de nivelul originalului, câtă trudă pentru a nu-i ofili caracterul și a turna în versuri (a căror ritm și rimă este de multeori efectul primelor combinări ale traducerii și de care rămâi apoi legat până la sfârșitul bucății) corecte și pe cât posibil de un egal număr cu originalul, gândiri și simțiri departe și în nepotrivire, cele mai adeseori, atât de mintea cât și de simțirea traducătorului! D'apoi limba, mai ales când nu e în stare a-ți da expresiunea convenită, când te silește a intra în făgașul perifrizei ori al analogiei și-ți impune a lăsa la o parte unele atribute sau a rezuma o întreagă frază într'un cuvânt sau într'o slabă aluziune“.

Dar ceea ce ne interesează este rezultatul înfruntării acestor greutăți, a căror cunoștință și conștiință traducătorul o are. În primul rând, chiar în fața unei cercetări critice severe, două lucruri rămân incontestabile: traducătorul cunoaște temeinic originalul și are un real talent poetic. Asta însemnează că în toată traducerea nu vom găsi o interpretare greșită sau care să altereze cu totul vreo idee a originalului. Dacă întâlnim unele expresii echivoce sau termeni improprii, este din cauza versificației, fiind constrâns să țină seamă de tiparul rimei. Traducătorul subordonează textului talentul său poetic și cunoașterea adâncă a limbii și a versului modern în care îmbracă imaginile și cugetările poetului antic. În foarte puține ode dă frâu liber inspirației, iar textul trece pe planul al doilea. De aceea vom găsi, în genere, număr corespunzător de versuri, cu excepția doar a aceluia care sunt mai scurte ca structură silabică și nu pot cuprinde toate ideile textului. Iar când mai adaugă câte un epitet, o face cu multă discreție, în sensul că acesta nu influențează cu nimic asupra înțelesului, ci este extras din însăși ideia cuvântului pe care-l determină. Prin felul cum alege versurile în care traduce caută să se apropie de tonalitatea originalului; în cea mai mare parte isbutește chiar să resusciteze atmosfera gravă, liniștită sau veselă. Astfel, oda către Sestiu (I,4) este de o tonalitate și de o atmosferă identică *Pastelurilor* lui Alecsandri:

*Larna aprigă se duce căci fiori de primăvară
Cu dulci adieri de vânturi au cuprins pământul iară
Turma tristă'n adăposturi câmpul neted îl dorește
Și plugarul cu plăcere vatra caldă-și părăsește,*

*Iar câmpiile nverzite mult voioase se desbracă
De-a lor haină argintie cu vâl alb de promoroacă.*

Avem impresia că traducătorul, prin limba sa degajată, se întâlnește mai curând în inspirație cu poetul latin decât îl traduce. Un veritabil pastel este și începutul odei către Taliarh (I, 9):

*Vezi tu cum se ridică Soractul colo'n zare
Cu fruntea înălbită de pâlcuri de ninsoare,
Iar crângurile, mute le vezi cum stau plecate
Abia putând să ducă povara iernii'n spate.*

Peste tot unde este vorba de o imagine pregnantă traducătorul se descătușează de cuvânt și extrage ideia pe care o îmbracă în corespondente atotcuprinzătoare. Iată cum reproduce o imagine în care Horațiu descrie frumusețea unei femei:

*Al cui umăr alb lucește ca și discul argintiu
Ce se scaldă'n miez de noapte într'al mărilor pustiu,*
(II, 5)

imagine în care concentrează toată esența și frumusețea poetică a originalului. Dar cu aceeași măiestrie reușește să ne dea și atmosfera glumeață într'o versificație stacată, cu un ritm vioi:

*Celor ce nu-și udă gâtul
Bacchus le dă drept tovarăși tot necazul și urâtul;
Numai bând se duce grija rozătoare pe pustii!
Cine după băutura la a vieței sărăcii,
Ori la truda ostășească se gândește?*

(I, 18)

Tot așa, în oda 22 găsim în vers săltăreț exuberanța cu care poetul își exprimă dragostea pentru Lalage.

Nu este mai prejos în redarea tonului sentențios, grav și solemn. Mai ales în *Carmen Saeculare* întâlnim toată solemnitatea originalului într'un stil de ținută sărbătorească, înaltă, demnă.

Este adevărat că în cuprinsul traducerii se găsesc perifraze care slăbesc gândirea autorului, cuvinte și expresii învechite, inversiuni forțate, nepotrivite cu o operă în versuri, sau mici deosebiri de nuanțe care fac o notă discordantă. Deasemenea, uneori româniează forma numelor proprii, alteori le lasă forma originală sau derivă din ele adjective cu totul neobișnuite. Toate aceste puțin perceptibile scăderi și lipsuri nu sunt însă precumpănitoare în aprecierea ansamblului. Traducerea lui Ollănescu, deși învechită — traducerile sunt ca și toate

operele literare expresia epocii apariției lor — rămâne încă de valoare până la apariția alteia care să întrunească superioare calități de interpretare și versificație, iar traducătorul își păstrează un nume în literatura română cu această operă, cea mai de seamă din activitatea lui literară. Căci este o operă izvorâtă din inspirație proprie, traducătorul împletește cuvinte și locuțiuni neoaș românești în fraze masive care formează când un vers încăpător și larg, când unul sprințar și săltăreț. Traducerea *Artei Poetice* este în iambi puri rimați, urmează textul aproape cuvânt cu cuvânt, iar tonul didactic este păstrat în întregime.

Dar transpunerea în românește a operei lui Horațiu, căreia Ollănescu i-a consacrat cea mai mare parte a vieții, nu putea să nu aibă consecințe asupra restului activității sale literare. În poeziile sale ocazionale se manifestă cu evidentă influența horațiană. În oda închinată lui Alecsandri („*Conv. Lit.*” 1883, p. 135) faima poetului este comparată cu aceea a Cântecului Secular, iar versurile lui sunt cunoscute pe pământul românesc întocmai ca opera lui Horațiu pe pământul Italiei. Poezia „*Fântâna Blandusiei*”¹⁹⁾ evocă femeile cântate de poetul latin, precum și petrecerile dela fântâna cu acest nume, într'un mod asemănător cu oda III, 13. Iar dacă în satirele originale ale lui Ollănescu nu găsim influențe directe de subiecte și motive (doar sat. VIII are motto „Eheu, fugaces”...), predomină o liniște de gândire și expresii senine, însușiri care constituie calitățile de seamă ale satirelor lui Horațiu²⁰⁾.

Aminteam mai sus interesul provocat de traducerea lui Ollănescu încă dela apariția primelor ode în „*Convorbiri*”. Revenim cu un amănunt mai potrivit aici, când e vorba de o altă operă concepută în atmosferă horațiană: piesa lui Alecsandri „*Fântâna Blandusiei*”. Dintr'o scrisoare adresată de poet lui Ollănescu (5 Aprilie 1883) reiese că i-a cerut multe sfaturi privitoare la compunerea piesei, iar la sfârșit dorește să cunoască și părerile traducătorului lui Horațiu asupra acestei piese „în care — spune Alecsandri — figurează poetul meu favorit”. Ollănescu, devenit pentru toți o autoritate în materie horațiană, scrie chiar o prefață piesei, care a avut un răsunset imens și un succes extraordinar²¹⁾. În ceea ce privește structura ei, vedem că poetul respectă principiul de perspectivă istorică; toate personagiile au o individualitate bine definită, iar Horațiu este prins în contururi precise și înălțat prin înduioșarea, mărinimia și inspirația lui superbă. În cuprinsul piesei găsim și

19) Publicată în „*Almanahul Societății Academice România Jună*”, Viena, 1888, vol. II, p. 115.

20) Cfr. N. Petrașcu, *D. C. Ollănescu (Ascanio)*, București, 1926.

21) V. I. Chendi, *Fântina Blandusiei, „Semănătorul”*, 1904, p. 581.

câteva ecouri din odele lui Horațiu. În scena IV din actul I găsim traducerea aproape literală a ultimei strofe din oda III, 13:

*Fântână Blandusie, vei deveni tu încă
Celebră'ntre isvoare, când voiu cânta stejarul
Ce'nfige rădăcina-i adânc în alba stâncă,
Din care ieși viaoie și vie, ca nectarul.*

În imnul către Hebe din scena XIII a actului II este exprimată ideea trecerii vieții omenești asemănător cu Horațiu, iar ultimul vers al piesei traduce pe „*non omnis moriar*” din epilog.

Dar cea mai înaltă și cea mai nobilă expresie a influenței lui Horațiu este Eminescu²²). Crescut în atmosfera de cult pentru poetul latin a Junimiștilor și a „*Convorbirilor*”, Eminescu manifestă încă dela primele încercări literare tendința de a se apropia de concepțiile marelui poet. Manuscrisele sunt cea mai elocventă dovadă că reminiscențele horațiene din poezia lui Eminescu sunt produsul unei îndelungate ucenicii și rezultatul unei munci stăruitoare. Poate că din preocupările întâlnite la „*Convorbiri*” de a traduce pe Horațiu i s'a născut și lui îndemnul de a-l reda în românește. A căutat chiar să exceleze, căci manuscrisele ne arată că el lucra la traduceri cu aceeași râvnă ca la o operă originală. Numai așa se explică numeroasele variante și reveniri asupra bucăților traduse. Astfel, găsim în mai multe manuscrise traducerea scurtei ode I, 38. De dimensiuni mai mari este oda III, 11 din care deasemenea avem în manuscrise două traduceri complete și una fragmentară²³). Dăm câteva versuri din această odă de o remarcabilă frumusețe, atât ca redare a originalului, cât și ca versificație perfectă:

*Una numai demnă de-a nunții faclă,
Vicleni frumos pe cumplitu-i tată,
Strălucind vestită de-atunci prin secol,
Nobilă fiică!*

*Fugi oriunde ochii te duc ori vântul
Până-i noapte, până veghiază Venus,
Mergi cu bine. Drept amintire s'apun
Vers pe mormântu-mi.*

22) Cfr. N. Sulică, o. c., p. 74 și urm., precum și D. Murărașu, *Eminescu și clasicismul greco-latin*. (Câteva noi contribuții), în „*Făt Frumos*”, 1932, p. 120 și urm., unde găsim publicat tot ce este în manuscrise privitor la antichitatea greco-romană.

23) V. N. Laslo, *Din Eminescu inedit*. (Traduceri din clasici), în buletinul „*Mihai Eminescu*”, II (1931), p. 90.

Epilogul este tradus în metru asclepiad:

*Mi-am zidit monument decât acel de fier
Mult mai trăinic și nalt ca piramizi regești...*

*Nu de tot voiuri muri, partea mai bună a mea
Va scăpa de mormânt.*

Insfârșit, ca o dovadă că Eminescu a cunoscut opera întreagă a lui Horațiu, avem traducerea în hexametri a epistolei către Bullațiu (I, 11), din care a publicat un fragment în articolul *Polemica cu „Steaua României”*²⁴⁾.

Pe Eminescu l-a atras și perfecțiunea tehnică a versurilor lui Horațiu; dacă prin traduceri încearcă să redea în limba română frumusețea originalului, prin versificație caută să îmbogățească posibilitățile ritmice și să încetățenească strofa safică. Numeroasele exerciții metrice, schemele de strofă safică, cuvinte singuratice și împerecheri de cuvinte pentru versul adonic sunt tot atâtea dovezi pe care ni le dau manuscrisele despre îndelungata lui frământare. Prin noua formă ritmică Eminescu aspiră să transpună propria lui simțire, iar nu idei și sentimente străine, cum o făcuse cu mult talent în traducerea odelor amintite. Manuscrisele ne revelează într'un mod impresionant sbuciumul poetului pentru a ajunge la forma cea mai pură a expresiei proprii sensibilități, atât ca formă cât și ca fond. Mai multe variante ne arată ascensiunea spre culmea perfecțiunii²⁵⁾. Dar chiar și în ceea ce privește fondul, Eminescu pleacă mai întâi dela Horațiu, lucru pe care-l mărturisește în prima strofă a primei variante:

*Cum pe dulce-ai liră Horaț cântat-au,
Astfel eu cercai să te cânt pe tine,
Incordând un vers tânguios în graiul
Traco-roman.*

Mai mult încă; Eminescu îmbină, în diferitele variante, propriul sentiment, căruia vrea să-i dea expresie, cu 3 motive luate din opera lui Horațiu: a) impasibilitatea și calmul sufletesc:

N'admiraiu nimic... Fericit ca zeii

24) M. Eminescu, *Articole politice*, București, 1910, p. 97—98.

25) V. ordinea cronologică a variantelor la Murărașu, art. cit., p. 130 și urm. Una din ele a fost publicată cu titlul „*In metru antic*”, în vol. „*Poesii Postume*”, București, 1908, p. 119.

b) disprețul pentru vulg :

*Coborâiu cu ochi nemișcați în gloată
Cutremurând-o.*

c) setea de glorie, visul de a fi încununat cu laur :

*Astfel stat-am re'ntinerind sub laurul
Pururea verde.*

Trecând prin atâtea laborioase prefaceri, forma definitivă a *Odei în metrul antic* se eliberează de toate motivele împrumutate dela Horațiu, rămânând numai tehnica artistică pe care Eminescu a asimilat-o în chip desăvârșit ; astfel, propria sensibilitate a poetu'ui îmbracă una din formele nemuritoare ale artei antice.

Un alt junimist, poetul și traducătorul A. Naum, împrumută în poeziile sale originale câteva motive horațiene. În mai multe poezii din volumul „*Versuri*“ (Iași, 1890) întâlnim personajii luate din opera poetului latin ; în partea III a poemei „*Aegri Somnia*“, în descrierea întinderii imperiului roman, poetul dă numele neamurilor limitrofe care nu-i mai tulbură granițele, întocmai ca Horațiu. Poezia „*Bathyl către Lydia*“ dezvoltă ideea că viața trece repede și îndemnul de a profita de clipa scurtă. Aceeaș teamă o reia în poezia ultimă a colecției : *După o lectură din Horațiu*, cu un vers din oda II, 14 ca motto. Dar aici poetul merge mai departe și intercalează chiar traducerea liberă a câtorva strofe din această odă. Poezia „*Rugăciune*“ ne amintește de cântecul secular prin toată atmosfera de solemnitate ce emană dintr'ânsa și prin succesiunea exactă a câtorva motive : poetul se adresează lui Dumnezeu ca să-i asculte rugăciunea, ca și Horațiu lui Apollo și Dianeii, cere ocrotire pământului strămoșesc și apărare de invazia străinilor, apoi „*secerișuri și îmbelșugare*“. Cu mulți ani după apariția acestui volum, poetul publică în „*Convorbiri*“ (1910, vol. I, p. 132) un frumos sonet : „*Horațiu către Virgil*“, care este o imitație a odei I, 3, mai precis, a primelor 8 versuri, pe care brodează o serie de motive originale.

În secolul XIX mai găsim doi traducători : G. Murnu cu o frumoasă poetizare a odei I, 13 (*Tribuna*, 1892, nr. 61) și Gr. N. Lazu cu două fragmente stângace și lipsite de culoare din I, 9 și II, 14²⁶). Să vedem ce ne-a dat până acuma așteptatul de Ollănescu „secol XX“ și în ce măsură s'a apropiat de finețea și eleganța poeziei lui Horațiu. Preocupările cu poetul nostru se intensifică : mai multe reviste încep să

²⁶) Gr. N. Lazu, *451 traduceri libere și imitațiuni de poezii antice și moderne din Orient și Occident*, Iași, 1894, vol. I, p. 65.

publice traduceri și mai multe forme de versificație horatiană cer încetățenirea în metrica românească. Astfel, Flaviu (probabil un pseudonim) publică în revista „*Familia*” pe 1906 (p. 248) oda III, 9 „după Oraș cu păstrarea metrului original”, adică într-o variantă a strofeii asclepiade; mai mult încă, versurile sunt rimate. E interesantă numai ca document de versificație, deoarece exactitatea și știința metrică nu sunt egale de talent poetic.

În același an găsim în „*Vieța Nouă*”, traducerea în versuri moderne a odei I, 9, datorită lui Al. Stamatiad, care ne va da în anii următori și odele I, 4 și 11²⁷⁾. Dar traducerea acestora sunt mai mult niște adaptări, rezumări la câteva imagini principale, fiind înlăturat accesoriul și balastul mitologic acolo unde acesta nu se integrează organic în structura poeziei. Decât, brodând propria inspirație pe motive străine, intercalează câteva imagini și reflecții personale care constituie o notă discordantă și trec limita îngăduită de o libertate ori cât de mare față de original.

Revista „*Floarea Darurilor*” pe 1907 publică trei traduceri: Epoda VII de I. Soricu (p. 102), în frumoși endecasilabi nerimați și odele III, 13 (p. 292) și III, 30 (p. 262) de B. Creangă într-o formă prea rigidă și lipsită de plasticitate. „*Convorbirile*” reiau firul traducerilor din Horașiu; colecția anului 1908 cuprinde 2 ode: III, 13 (p. 150) și I, 9 (p. 524), iar cea a anului 1911 trei: III, 30 (p. 568), I, 11 (p. 685) și III, 21 (p. 931) traduse de Slușeru Mihnea în vers modern, cu excepția I, 9 care pretinde a fi strofă alcaică, traducătorul nu reușește, însă, să formeze decât versul al treilea din iambi puri, restul fiind o confuzie metrică. În tălmăcirea acestor bucăți abundă inexactitatea, o prea mare libertate care deplasează uneori înțelesul textului. Dintre ele doar III, 21 este mai îngrijită, cu un ton mai adecvat celui din original, iar ca interpretare este mai evocatoare. Comparat cu marele său înaintaș dela „*Convorbiri*”, el ne apare ca un epigon.

Anul 1911 ne mai dă o traducere integrală în metru original a *Satirelor*, ca produs al unei colaborări: Pompiliu Păltănea și Titu Dinu. Este o operă ieșită din atmosfera școlărească universitară, căci traducătorii sunt studenți. Textul este tradus cu exactitate, iar hexametree se succed în scheme corecte. În acest tipar sunt forțate însă cuvinte al căror accent natural nu dă ritmul pe care-l reprezintă în aceste versuri. În ceea ce privește vocabularul, se remarcă o deosebită grijă în alegerea cuvintelor celor mai potrivite pentru o operă versificată, unele

27) „*Vieța Nouă*”, 1907, nr. din 15 Febr. și 1911, nr. din 15 Ian. Aceste trei ode au fost reproduse în vol. de poezii „*Trâmbețe de aur*” și în „*Orpheus*”, 1925, p. 125 și 194.

chiar rar întrebuintate. Iată cum este tălmăcită povestirea primei întâlniri a lui Horațiu cu Mecena (I, 6, v. 52 și urm.):

*Apoi venit-am la tine. Puțin ți-am vorbit. Și 'n răstimpuri:
Copilăreasca sfială mă împiedeca să-ți spun multe...
Nu ți-am grăit că mă trag dintr'un tată ilustru și nici că
Jur împrejurul moșiei mă plimb pe un cal satureic.
Numai ce sunt ți-am vorbit.*

Partea a doua a traducerii, datorită lui Păltănea, este mult mai liberă față de text, versul este mai sprinten și mai curgător. Se observă deasemenea o tendință de a căuta pentru anumite expresii latine echivalente românești bine închegate. Aceasta este singura notă distinctivă și de superioritate față de partea tradusă de Dinu. Dăm un fragment dela începutul II, 6:

*Toate dorințele-mi: o sforicică de câmp cu grădină,
Cu-o curgătoare fântână de apă alături de casă
Și pe deasupra o geană de codru. Dar zeii 'mplinit-au
Mai înțelept și mai darnic. Mărire! Odraslă-a lui Maia
Să-mi veșnicești, te mai rog, bucurarea de sfintele daruri.*

În general, traducerea a făcut bună impresie pe vremea apariției și a fost bine primită, pentru ideile și spiritul limpede redat în forme bine dăltuite, fiind învrednicită chiar cu distincție academică.

În revista „*Drum Drept*” pe anul 1913 (p. 248) găsim oda I, 9 „după Horațiu” de Stelian Ban. Este o imitație, din care putem distinge cu ușurință motivele împrumutate și pe cele proprii ale autorului. După o întrerupere de câțiva ani, „*Vieța Nouă*” pe 1915 publică o traducere inspirată a scurtei și grațioasei ode I, 38, datorite lui T. Dinu (p. 186), precum și oda IV, 7 tradusă de Anghel Marinescu (p. 400) în metrul original archilohian: un hexametru urmat de un trimetru dactilic catalectic. Cităm începutul acestei ode, tradusă cu o desăvârșită cunoaștere a tehnicii versului și cu avânt poetic:

*Iată se duse zăpada și iarba se 'ntoarse pe câmpuri,
Arborii'n frunze's gățiți.
Haina și-o schimbă pământul și apele trase'n'tre maluri
Libere'n liniște curg.*

În ultimii zece ani Horațiu a fost obiectul unor intense cercetări și prelucrări literare; traducători înzestrați cu mult talent și știință clasică se iau la întrecere în a căuta diferite posibilități să păstreze în tălmăcirile lor cât mai multe nuanțe din tezaurul poetic al originalului. În reviste cu preocupări exclusiv din domeniul clasicismului, ca; „*Orpheus*”

și „*Favonius*“ — contopite după câțiva ani în „*Revista Clasică*“ — Horațiu ocupă loc de cinste. Metrul safic, în care este îmbrăcată cea mai frumoasă odă din literatura noastră și care dela Eminescu n'a mai fost mânuit de nimeni, reapare în paginile „*Convorbirilor*“ din 1924 (p. 248) în traducerea odei II, 6 și din anul următor cu oda III, 18 izvorâte din condeiu d. T. A. Naum. Traducătorul care ne dă, tot în „*Convorbiri*“ (1925, p. 113), în vers modern o poetizare a odei I, 11, dovedește odată mai mult că sortii de isbândă pentru o strofă antică în versificația noastră sunt în funcție de talentul celui ce-o întrebuițează, precum și de cunoașterea tuturor resurselor poetice ale limbii. În versurile safice corecte, netede și bine cizelate ideea se desprinde limpede. Iată începutul odei III, 18 :

*Faune 'ndrăgît de fugare zine,
Pe moșia mea cu sorite țarini
Blând să calci, în drumu-ți te du prielnic
Turmelor mele.*

În acelaș vers traduce, un an mai târziu, *Carmen Saeculare*²⁸⁾, unde, prin forma condensată, prin respectarea sensului exact al textului și prin pătrunderea până în adâncuri a concepției poetului, traducătorul se apropie de tonul înalt, religios și solemn al originalului.

Nu isbutește cu metrul safic N. Pricopie în traducerea odei III, 18 („*Analele Dobrogei*“ V—VI, 1924—25, p. 49), pentrucă n'a ținut seamă de accentul natural al cuvintelor românești, deși, în ceea ce privește redarea fondului, are reale calități. Interesantă și de proporții mai mari este încercarea lui Const. V. Predeanu de a împământenii strofa alcaică și două variante ale strofei archilohiene în traducerea odelor I, 9, II, 14, I, 4, IV, 7 („*Orpheus*“ II, 1926, p. 162, 309, 308 și IV, 1928, p. 107) Strofa alcaică este nereușită; cuvintele sunt forțate, iar încălcările de versuri nu sunt admise în forma întâlnită. Este mai norocos în schimb cu celelalte două strofe, biruite fiind dificultățile redării versurilor dactilice și iambice. În special se distinge ultima odă prin expresiile poetice, alternarea netedă și vioaie a versurilor lungi și scurte. Inferioară sub toate aspectele este tălmăcirea liberă a odei I, 32, publicată în „*Năzuința*“ (1926, nr. 4—5) de T. Mateescu. Tot liber, însă mai reușit în imagini și expresii, traduce I. C. B. oda III, 9 în „*Banatul*“ (II, 1927, nr. 1).

Dar printre aceste ode răzlețe se impune prin adevărată inspirație și frumusețe poetică oda IV, 7 tradusă de V. Al. Georgescu „*Favonius*“ II, 1928, p. 115). Pentru a reda schema metrică originală întrebuițează aceeași alternare de versuri lungi și scurte, însă utilizând și rima. Ca fond, oda este o admirabilă interpretare a textului cu toată poezia ce

²⁸⁾ „*Orpheus*“, 1926, p. 163.

transpiră din ea. Câteva versuri dela începutul odei vor confirma cele spuse :

*Neaua-i topită și iarba din nou înverzește'n câmpie
Iarăși copacii învie;
Haina pământului alta-i și apele în mățile lor
Curg pe prundișul ușor.*

Din *Epistole*, exceptând fragmentul amintit tradus de Eminescu²⁹ nu mai cunoaștem o altă versiune românească din această operă înainte de 1926. Const. Niculescu traduce în metru original două epistole : I, 5 și I, 11 (prima publicată în „*Orpheus*“ II, 1926, p. 161, a doua în „*Favonius*“ II, 1928, p. 114) cu mult respect pentru litera și înțelesul textului, dar cu oarecare neîndemânare în versificație, care trădează la fiecare vers preocuparea de a umplea tiparul hexametruului. În „*Orpheus*“ pe 1928 A. Negovan traduce epistola I, 4, iar în anul următor găsim în „*Revista Clasică*“ traducerea, tot în hexametri, a epistolei I, 7 de N. Laslo (p. 407).

Dar anul 1929 constituie un eveniment pentru opera lui Horațiu în românește ; apare cea mai importantă traducere dela Ollănescu încoace : *Lirica lui Horațiu* de N. I. Herescu, o antologie cuprinzând 32 ode și 2 epode. Cele mai multe bucăți au fost publicate, începând cu anul 1924, în revistele : „*Ramuri*“²⁹, „*Suflet Românesc*“, „*Năzuința*“, „*Orpheus*“ și „*Favonius*“. Traducătorul a ales în această limitată culegere odele cele mai reprezentative ; ceea ce însemnează că nu avem o parte a unei opere ce va fi cândva întregită. Această antologie reprezintă o nouă culme cucerită în domeniul traspunerii poetului latin în literatură noastră. Ca formă, traducerea este produsul celei mai severe exactități, respectând numărul de versuri al originalului. Mai mult încă ; traducătorul, deși versul este cel modern rimat, ne dă, cu câteva excepții, și fizionomia grafică a textului, caută, adică, să apropie ritmul de cel antic pentru a se păstra ceva și din muzicalitatea versului. Astfel, în locul unui vers asclepiad vom găsi un vers de 13—14 silabe cu rimă, de cele mai multe ori, accentuată, strofa alcaică este reprezentată prin versuri iam-bice, saficul prin strofe de 3 versuri lungi și al patrulea scurt, etc. Dar nu face uz peste tot de acest procedeu, de oarece nici în original conținutul ideal al odelor scrise în acelaș metru nu este acelaș. Traducătorul adaptează uneori partea formală, o face să adere tocmai la acest conținut ideal, împrumută din muzicalitatea lui interioară și în felul acesta îmbină în mod fericit exactitatea cu poezia. Iată, s. ex., ce ritm vioiu dă unei ode în metru safic :

²⁹) Tot în 1929 publică în „*Ramuri*“ (p. 120), epistola I, 14 tradusă în metru modern.

*O, Venus, în Cnido și'n Paphos regină,
Iți lasă plăcutul tău Cipru și vină
In casa Glicerei: cu daruri de seamă
Și fum de tămâie te chiamă.* (I, 30).

sau ritmul dinamic corespondent strofei alcaice :

*Hei, Postume, Postume, 'n aprigă fugă
Se spulberă anii și'n van e-orice rugă,
Căci nici bătrâneții ce vine grozavă
Nici morții ne'ntrânte n'aduce zăbavă* (II, 14).

În ceea ce privește fondul, originalul a trecut prin laboratorul spiritual al traducătorului care l'a desfăcut în elementele poetice componente, și-a apropiat dispozițiile sufletești ale poetului și a căutat să le redea în întregime. Aici intervin însă dificultățile inerente încercărilor de a transpune într'o limbă modernă o operă poetică cugetată și creată într'o limbă clasică, cu atât mai mult un poet liric de talia lui Horațiu. Traducătorul este conștient de acest lucru, dar caută să se apropie, prin știința de și talentul său poetic, cât mai mult de perfecțiune. Mai întâi, condensează forma, stilul, o condiție esențială pentru o tălmăcire horatiană reușită. Acest lucru se vede nu numai din numărul egal de versuri, ci mai ales din expresiile lapidare, bine dăltuite pe care le dă ca echivalente celor latine. Astfel, găsim versurile sentențioase în expresii cu pondere de maxime :

*Să nu te'ntrebi vieții noastre ce capăt zeii-au rânduit...
Nădejdea tu și-o drămuește, căci timpul vieții-i măsurat...
Cât stăm de vorbă vremea'n sbor
Aleargă; ziua de-azi trăește-o și nu te'ncrede 'n viitor* (I, 11).

Evitând pe cât posibil perifriza care întunecă imaginea și slăbește ideia, traducătorul tinde să dea cugetarea poetului cu cea mai mare pătrundere și precizie. Dacă a fost silit să dea cu prea mare concizie unele imagini, iar din cauza rimei a făcut unele adausuri, câteodată supărătoare, ele nu scad din valoarea literară a acestei antologii care însemnează, prin oglindirea unor frânturi din eternul sufletului omenesc în stihuri de o desăvârșire cu adevărat horatiană, un mare progres și o culme ce nu va fi așa de ușor întrecută. În acelaș an mai găsim imitațiile odelor I, 4 și II, 14 de O. Hulea ³⁰⁾.

„Revista Clasică“ pe 1930 (p. 312) și 1931 (p. 78) publică satira 9 și 10 din c. I traduse de V. Buescu destul de reușit în metru modern, dar fără o prea mare grijă în alegerea cuvintelor.

³⁰⁾ În volumul „Jerbe Matinale“ Cluj, 1929.

Anul aniversar, 1935, ne-a adus un volumaş: *Interpretări din lirica latină* (Bălţi) de P. Stati, în care Horaţiu este reprezentat prin 5 ode (I, 4, 9, 34; II, 3; III, 30) traduse în vers modern. Autorul lor tratează textul cu multă libertate, intercalând expresii străine sau folosind adeseori perifraze care diluiază imaginea originală şi-i iau pregnanţa. Din această pricină numărul versurilor este aproape dublat, iar prolixitatea scade din valoarea traducerii. În sfârşit, ultimele manifestări din domeniul nostru le găsim în nr. 7 din „*Revista Fundaţiilor Regale*” prin 2 ode (II, 10, 16) şi o epistolă (I, 1) traduse de Const. I. Niculescu. Ținuta odelor, care este o armonizare a exactității şi poeziei în metrul safic, este demnă de remarcat, iar curgerera limpede a versurilor este în stare să câştige aderenţi chiar şi printre cei mai îndărătnici detractori ai acestui ritm. Iată o probă :

*Mai adesea vântul frământă brazii
Uriaşi, se năruie mai puternic
Turnurile 'nalte şi 'n culmi de munte
Trăsnetul cade.*

Hexametreele epistolei vădesc un progres faţă de cei din epistolele anterioare: tonul conversaţiei familiare este reconstituit cu succes. Într'un cuvânt, această ultimă tălmăcire este de bun augur pentru opera lui Horaţiu la noi.

* * *

Ajunşi la capătul acestei sumare şi incomplete treceri în revistă a urmelor lăuate de Horaţiu în literatura noastră, dacă nu putem trage concluzii definitive, suntem în măsură să stabilim cel puţin câteva constatări. În primul rând este constatarea că numărul traducerilor, în comparaţie cu durata de timp de aproximativ un secol, este destul de însemnat. Dacă nu toate din ele au o valoare artistică, au totuşi o valoare documentară, arătând efortul neîntrerupt al traducătorilor de a se apropia de frumuseţile poetice ale originalului. În ceea ce priveşte influenţa horaţiană în operele originale, am văzut că, vagă la M. Costin, ea este preponderantă la Asaki, însă fără prea mari rezultate din lipsa lui de talent, binefăcătoare la Alecsandri, A. Naum şi culminează la Eminescu, care sub influenţa poetului latin introduce în chip genial metrul safic în versificaţia română. Stabilind aceste constatări pe baza unui examen estetic şi literar, credem a fi înfăţişat, cu acest prilej, şi un mai puţin cunoscut capitol de literatură.

NICOLAE LASLO

FRAGMENT*)

O lovitură infundată, ca o svâcnire a creierului în creștet și capul îi căzu greu în piept, parcă să se frângă din grumaz. Se trezi.

Ce păcat!

Ațipise cum e mai bine, cu ochii deschiși și mintea închisă ca subț clopot.

— Încăodată . . . porunci el. Ca pe vremea militariei: La loc mișcarea. . .

Gândul, în necazul lui, execută o mișcare șerpuită, de sfredel, parcă să-i scape printre degete. El se aruncă asupra-i cu toată puterea, să-l înnăbușe. Zadarnic. Gândul irumpse și la lumina minții se sparse, sguduindu-i făptura până în ultimele fibre ale trupului.

— Condamnat! . . .

Abia acum după risipirea fumului, între ochi și minte se stabiliră legăturile firești. Cișmigul strălucea de lumină. Veneau copiii cu bonele, plecau la serviciu funcționarii. . . El se găsea acolo, pe banca grădinii, după sentință, să-și cheltuiască durerea condamnării. Dar în loc de odihnă, mintea-i scotea parcă din măruntaie, ca boul hrana nedigerată la rumeșat:

— Judecătorul Ermil Gărdăreanu, dela tribunalul din Cluj, e trimis înaintea consiliului de disciplină. . .

Rămase imobil, supus ca un ipnotizat dușmănoasei priviri a președintelui, lăuntric însă trăia mare turburare. Ideile începură să se îmbulzească, să se încalce, act de acuzare, antecedente, interogatoriu, apărare. . . Aceeași defilare pe loc a procesului său, făcând parcă circuitul creierului.

— Domnule Președinte. . . Onorată comisie de judecată. . .

Ca într'o oglindă se vedea. Totuși, nu-și recunoștea nici figura, nici gesturile, nici vocea. Vorbise prost, se bălbăise. La întrebări precise, răspunsese ezitând, nesigur, ca și cum ar fi fost vinovat.

Vinovat!

---

*) Din romanul „Fără limită“.

Din nou, același svâcnet de dincolo de simțuri, de dincolo de min-te. Altfel ar fi trebuit să vorbească, altfel să procedeze. Iși fixă pri-virea într'un cristal luminos de nisip și parcă în acest sprijin își slo-bozi și sufletul. Simțurile începură să se îndepărteze, mintea să se intunece, iar conștiința să-și urmeze peregrinarea, voluptos, prin cristalul de lumină, din lumea întunecată a făpturii lui, în întunericul firii.

Un răs șgomotos, de fată, îl trezi.

— Ai văzut cum l-am „rulat“ pe Cristian? . . . La examen, am teh-nica mea: îl sugestionez. . . De civil, nu mă mai tem. . .

Două studente veniseră dela examen. Judecătorul Gărdăreanu își privi ceasul dela mână. Trei și un sfert. Se sculă repede. Soră-sa, Ru-xanda, îl aștepta, de bunăseamă îngrijorată. Înainte de proces trecuse pe la dânsa. Era singura ființă, pe care o mai avea în București. Și iată că o uitase de tot.

— Durerea te face egoist. . .

La prima stație, se urcă într'o mașină.

* * *

— Ce s'a întâmplat, Ermil?

— Am fost condamnat. . .

— La cât? Cluj / Central University Library Cluj

Judecătorul tresări, nemulțumit. La altceva s'ar fi așteptat. Un protest, o indignare. . . Ce importanță avea: cât?

— Cincisprezece zile suspendare, cu pierdere de salariu. . .

— A! . . . Numai atât! . . .

Din nou același sentiment de desiluzie. Soră-sa, Ruxanda, docto-riță, femeie cu carte! . . . Și gândirea ei, ca a oricărui om de rând: Numai atât! . . .

— Vezi. . . Sunt judecător. . .

— Ei și? . . . Cată-ți treaba. . .

Ermil, resemnat, începu iar expunerea faptelor. Povestirea îi adu-cea mare ușurare. Și încă ceva. . . Parcă îndrăgise, nu chestiunea în si-ne, cât expunerea ei sistematică și rațională. Ii plăcea să dovedească miezul de reacredință din fățarnicia formelor legale.

— Mizerabilul de Pop Luca Glodariu. . . Ardelean regionalist. . .

Dar, pentru întâia dată dela începutul procesului său, judecătorul simțea o jenă, o jenă fluid strecurată printre încheieturile argumen-telor.

— Incapabil de o pornire mai înaltă. Interesul politic și ura lui re-gionalistă. . . Atât e de capul lui. . . În fine, și le-a putut satisface pe amândouă. . . Abia venit la putere, mi-a și insinuat procesul. Auzi pre-text? Că mi-am alocat un teren din exproprierea urbană. . .

Sentimentul de jenă devenea mai conștient, îngreuiind, ca o pastă, desfășurarea vorbei.

— Toți președinții comitetelor de expropriere și-au luat. . .

Iar masa de nemulțumire devenită parcă elastică, în loc să-i înglobeze cuvintele, i le bombardă tocmai în ureche, șoptit: Să nu fi făcut. . .

— Unii s'au și îmbogățit. . . Eu, un biet lot de cinci sute de metri pătrați. . . Și încă, o clipă n'aș fi cugetat. . . Mă știi om cinstit. . . Iți amintești? . . . Eu am denunțat pe președintele dela Hotin? . . .

În suflet i se făcu deodată gol. El, simplu judecător denunțase pe președintele său că face afaceri, că ia mită. Ciudat! . . . Ca și cum azi ar fi aflat. El denunțase pe președinte și azi, altul îl denunțase pe el.

Judecătorul continuă:

— Eu am vrut să mă recuz când mi-a venit rândul pentru alocarea lotului meu. . . Dar secretarul și consilierul agricol m'au sfătuit. . . m'au obligat, mai bine zis. . .

Acum, riposta se organizase lăuntric, obsedant și tenace, după tipicul cărților morale: nu trebuia să ascuți! . . . Calitatea banală a remușcării îi dăde curaj.

— Toți președinții dinaintea mea la fel au procedat. . . Pentru ce atunci, atâta ipocrizie? . . . Și ca să vezi câtă ipocrizie. . . Cluj

Cuvântul ipocrizie îl convinsese, îi aduse pacea în suflet.

— Infamia se cunoaște după faptul că procesul a fost înscenat la patru ani după întâmplare. . .

Acum se înfuriase de-a-binelea. Țsta era punctul lui tare în apărare.

— Nu e numai ipocrizie, dar și infamie. . . Act cinstit e, să desgropi după patru ani? . . .

Se opri din vorbă, căci din curte se auzi glasul unui copil strigând: mamă . . . mamă . . .

— A venit Sandu dela școală . . . făcu mama, repezindu-se afară din odaie.

Judecătorul fu jignit, deși înțelegea gestul mamei. Dar în clipa aceea de desnădejde, și el, ca frate, ar fi avut dreptul să nu fie părăsit.

— Suntem doi străini . . . își zise el și un nou val de durere îi făcu gol în suflet. Și cât ne-am iubit cândva. . .

Mama apăru în cadrul ușii, înapoia copilului, expunându-l oarecum, mândră și radiind de fericire. Judecătorul din nou fu jignit. Sandu era un copil frumos, ochii mari, de timpuriu adumbriți, pielea obrăjilor albă, iar mama — împotriva regulamentului — îi lăsase părul negru în bucle, după chipul copiilor artiști. Și-l îmbrăca la fel,

nu cu uniforma de liceu, ci în haine de catifea verde-închis, guler alb, rotund și cravată bufantă neagră. Bucuria mamei era, cel puțin, deplasată.

— Sandule, sărută pe nenea unchiu...

Și copilul se apropie cutezător, privind fără nicio jenă, fără nicio ezitare, pe un unchiu, cu care nu era prea obișnuit. Nici această încredere, la un copil de zece ani, nu-i plăcu lui Ermil... El, la acea vârstă, era un copil timid, sălbatic...

— E întâiul în clasă... făcu mama cu mândrie. A luat premiu și la Tinerimea... Scrie și poezii...

Și începu a face elogiul copilului. Judecătorul asculta îndurerat. Toate aceste laude erau parcă împotriva lui, parcă îl diminuau. Clipa cerea o solidaritate și mama, prin elogiile ei, o desbina.

— Și la Matematică e tot atât de tare ca și la Română. Totuși, deși are dispozițiuni pentru poezie, aș vrea să-l fac doctor, să mă urmeze...

Iar copilul, rezemat de masă, cu brațele încrucișate pe piept — atitudine copiată din film — asculta toate laudele fără să miște, ca și cum i s'ar fi convenit de drept. Mic monarh autocrat!... Judecătorul se sculă.

— Pleci, Ermil?... întrebă mama.

Intrebare de formă.

— Da... Mai am de lucru în București...

— La ce oră ai tren?

— La 8,30...

— Atunci, întoarce-te, să vezi și pe Grégoire...

— Cred că mă întorc...

— Nici n'am avut timp să vorbim... Să-mi spui ce-i pe la tine...

Abia atunci judecătorul își aminti că și el are un copil acasă. Un sentiment complicat, de durere, îl încercă. Uitase că e tată! Uitase pe mica Bălașa... Și ceea ce era mai teribil, prin această scenă familiară, el își da seama că n'o iubește.

* * *

Plecă întristat. Singur. Oraș străin și ostil îi apărea azi, scumpul lui București de odinioară, orașul copilăriei și al primei lui tinereți. Nu se mai recunoștea în el. Prietenii lui unde erau? Pierduți în imensitate, reduși în proporțiuni, ca și el. Iar grădinile înflorite, care ziua strângeau soarele și noaptea făceau loc cerului? Inăbușite de bloc-hausuri, sau tăiate pentru întunecatul cortegiului de automobile. Și aceea simpatie, amestec de ospitalitate rustică, moliciune orientală și viva-

citade bulevardieră? Dispărută... Totul îi era ostil. Oameni, străzi, lumină...

Judecătorul, la cea dintâiu stație, se urcă în tramwaiul de Belu. De câte ori venea la București, vizita mormântul tatălui său. Acest act de pietate azi îi apărea mai necesar ca oricând. Dragostea lui se născuse postum. Pe tatăl său, consilierul Gărdăreanu, om aspru și intransigent, nu-l iubise. Pe mama sa nici n'o cunoscuse. Așa că toată dragostea lui de copil către soră-sa, Ruxanda, se îndreptase.

— Cum trec timpurile... Poate e un făcut, că numai copiii să se înțeleagă...

Și își aminti de felul ciudat de a interpreta fericirea soră-sei.

— Sunt un egoist... Cum pretind eu dela oameni, ca durerea mea să fie și a lor?...

Mustrarea nu-l consolă. Se vedea din nou în trecut. Copii, cum se ajutau ei doi!... Sâmbătă seara, în vorbitorul Școalei Centrale. Era trimis s'o aducă acasă. Sentimentul lui de bărbăție de acolo se trăgea. Avea o soră mai mică, pe care o ocrotea! Da, cu drag o ocrotise... Traducerea la Latină, compoziția la Română... apoi banii împărțiți pe din două, din vânzarea cărților la anticar. Și bătaia lui cu Păianu...

Imagina lui Păianu se infipse în mintea lui, desagreabil și sufocant, ca un os de pește în gât.

Gândul lui Gărdăreanu fu înapoi la Cluj. Păianu, fostul coleg de liceu, de universitate, îi era acum coleg de magistratură. S'au împăcat din necesitate, dar o prietenie între ei era exclusă. Pe semne că Păianu n'a putut uita nicicând bătaia mâncată. Și doar fusese vinovat...

— Măi Gărdărene, pe soră-ta...

Cinism de adolescent în surexcitare sexuală. Cum s'a repezit la el... Putea să-l și omoare!

— Și ce estet este acum Păianu... Fățarnic! Cu siguranță că așteaptă cu bucurie condamnarea mea...

Mintea începu din nou să se agite, dar în ordine, rând pe rând defilându-i scenele procesului. Se simțea obosit, redus ca valoare sufletească și totuși, pentru comentarea procesului său avea vlagă suficientă. Parcă dorea să și-l însușească definitiv, împotriva minții care îl refuza. Auzi pe procurorul general, care cerea destituirea.

Judecătorul se trezi printr'o sğduitură, ca și cum vagonul lui s'ar fi tamponat.

— Prin urmare, cât pe-aci să fiu destituit...

Il încercă o sfârșeală, ca și cum s'ar fi slobozit din toate încheieturile trupului și minții. Ce s'ar fi făcut el și familia lui? Și

apoi, ca orice borfaș, reacționează prompt și viguros, parcă adunându-se dinafară printr'un pumn în coastă.

— Ce-mi pasă?... Am scăpat ușor... Cincisprezece zile suspendare...

Intremat, el adoptă o atitudine curajoasă.

— Prin urmare, n'am fost atât de vinovat... S'a văzut imediat înscenarea politică. O răzbunare... Toți, în locul meu, la fel ar fi procedat... Fiecare și-a alocat...

Aci, mintea i se opri. Cuvântul „alocat“ îl supăra. Trăgea în simbolul lui, toată țesătura procesului. Printr'un act de voință îl alungă și tot voluntar își întoarse gândurile, prin coridorul timpului de-a-lungul sufletului, către vorbitorul Școalei Centrale. Sâmbăta seara... Lume multă. O atmosferă caldă, prietenoasă înveselește aspra corectitudine a încăperii. Parcă toți la el privesc. Cine e acest mic elev de liceu, drăguț, isteț, dar nu obraznic, așteptând printre părinții, rudele și corespondenții elevelor?... Este el, băiatul consilierului Gărdăreanu. Il cunosc pedagogele, secretara și chiar profesoarele. Iată pe Ruxanda în grupul de eleve. Bine că nu sunt ticăloșii de colegi de față, în cap cu Păianu, răi și perversi, gata să spurce orice gingaș sentiment. El e grav și important. Dar, sentimentul precoce a prins în ochii „ei“, un vis nelămurit, din care el face parte pentru o lume ideală... Imbrățișări, râsete, strângeri de mână cu Ruxanda. Față de „ea“ priviri, în arabescuri de lumină, pe care să-și fixeze visul. Pleacă laolaltă, el, Ruxanda și „ea“, Clarisa Strat.

Judecătorul își duce batista la ochi. Plânge acel timp de mare fericire și care totuși înlăcrimează ochii. Trist, foarte trist! Clarisa Strat... Clarisa Gărdăreanu... Imaginile se șterg, gândurile se contopesc. Altcum le pipăi cu sufletul de copil și altfel cu cel de om amărit. Și din toate peisagiile sufletești legate de trecerea Clarisei Strat la Clarisa Gărdăreanu, doar chimere, chimere...

Cimitirul îi opri mersul gândurilor. La poarta lui, de mult adoptase o anumită atitudine sufletească. Chiar în vorba cu sine să se ferească de flecăreala filosofico-sentimentală, indiscretă și lipsită de gust, legată de veșnicul locaș. A fost poate prima lui reacțiune estetică, încă din vremea copilăriei. Un sentiment concentrat, parcă de respect dus la maximum, o grijă să nu deranjeze, o trebuință să se furișeze nevăzut printre morminte, să se dematerializeze, fără poză nici efect, îi conducea pașii odinioară. Și iată că azi, frânarea lui estetică era fără putere. Un delir mărunț, un fel de borboreală a minții îl ținea treaz, parcă suspendat într'o lume nevoită de el, de unde, avea impresia, că coboară. Plecat din viață, el luneca spre moarte, fără

ca vreodată s'o poată ajunge. Damnat parcă să nu-și găsească niciodată odihna.

Mormântul tatălui său îl deșteptă. Aceași senzație, că vederea se adaptează inteligenții. În neștire ajunsese până aici. Muntea într'o parte, ochii într'alta. Iar el? . . . El? . . . Din nou aceeași impresie că se găsește pe o pantă coboritoare, dincolo de vedere, dincolo de minte.

Staur Gărdăreanu. Consilier la Curtea de apel. Decedat în 1913. . . Atât putu prinde: decedat în 1913. Prin urmare, douăzeci de ani de atunci. Și din nou câmpul conștiinței se strânse înapoia unui junghiu de imagini și forța de judecată cedă reveriei. În jurul lui, din straturile ude, sosea mirosul dur al florilor de pe morminte. Pentru ce în cimitir mirosul e atât de tare? Pentru ce pomii nemișcați trosnesc parcă din încheieturi, și din pământul subteran, nu știi ce se distilează, luminile feștilor sau pansellele cu cap de mort? Pentru ce trupul celui ce privește crucea devine sieși povară străină, stană de piatră, bloc de lemn, în care o singură luminiță, candela, trecută din cruce în cumpăna privirii, pâlpâie o vieață străină. Iar timpul pentru ce se desfășoară în infinit, pe când pământul se tot strânge ca o coceașă înălțată într'un vârf de cruce strâmbă? Și pentru ce aștepți glasul unui clopot? Al unui clopot, care să despice drum ca o pasăre, prin tărie și, pierdut lumii, să te cunoști altcum. Un singur mormânt, un singur ins, un singur timp! . . .

* * *

Judecătorul deschise cu precauțiune poarta și cu pași moi străbătu curtea casei cumnatului său, doctorul Mazilu. Venise, după promisiune, să-și ia rămas bun dela Ruxanda, înainte de a se înapoia la Cluj. Nu voia să fie auzit, se jena parcă și de mersul său. Printr'o fereastră deschisă, cântecul unui patefon. În colo, curtea goală și casa în întuneric. Judecătorul se apropie cu grijă, ca un răufăcător, și privi înăuntru. Ruxanda dansa cu bărbatul său, iar copilul, lângă patefon, avea rolul să schimbe plăcile.

Această fericire casnică îl goni. Nu-l putea cuprinde. Tot atât de binișor se strecură afară din curte și cu prima mașină, alergă la hotel să-și ia bagajele.

VICTOR PAPILIAN

CU SANIE FARĂ CLOPOŢEI

Cu sanie fără clopoŢei
Trec peste zăpada și noroiul veacului.
Când am pornit la drum fugarii mei,
Eu nu m'am închinat nici Domnului nici Dracului.

Di! caii mei,	Spre creste de vis,
Nu vă lăsați,	Spre vis de creste,
Sburați ca smei	Vis nedescris
Inaripați,	Nici în poveste!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu plătesc la nici o punte vamă,
Nu spun unde merg, nu spun cum mă chiamă,
Și de părerea lumii n'am habar,
Mă laudă, mă'njură în zădar.

Hi! cailor,	Cum ne privește
Sburați mereu.	Intrebător?
Vedeți pe-un nor	Unde sfârșește
Pe Dumnezeu,	Smintitul sbor?

În urmă aud cum oamenii mă sudue,
Că țara, greu, pe unde trec se sğudue,
În față văd pe Domnul cum se'n cruntă,
Își pune mâna'n barba lui căruntă. . .

Cai năzdrăvani!	De lutul ăsta
Acum vi-i rândul,	Vă desprindeți,
Sburați ca vântul,	În foc și pară
Sburați ca gândul,	Vă aprindeți!
Să tremure	Și sus mereu
Subt voi pământul!	Spre Dumnezeu!

În jurul meu, un ocean de fulgere.
Porni tăria toată pe distrugere!
Și zboară'n țândări stele și comete!
Ce trăznete și tunete — cereștile trompete!

Hi! caii mei!	Și de vi-i foame,
O vână-mi crap,	Inima
Cu sânge am	Poftim! luați-o
Să vă adap.	Și pe ea!

Moșnege! lasă drumul slobod,
Să treacă smei mei în tropot.
De 'mpărăția ta sbor mai departe,
Dincolo de viață și dincolo de moarte!
Pe unde n'a fost pân'acum nimic
O lume nouă Eu am să ridic!

Di! caii mei,	Spre creste de vis,
Nu vă lăsați,	Spre vis de creste,
Sburați ca smei	Vis nedescris
Inaripați,	Nici în poveste.

M. BENIUC

ÎNTRE POEȚI ȘI CRITICI

— PE MARGINEA UNEI POLEMICI —

„... il est mieux qu'il y ait dans le critique un poète”.
(Sainte-Beuve, *Chateaubriand et son groupe litt.*,
21ème leçon).

„Critiquer, c'est juger. Mais c'est aussi comprendre, définir, s'identifier. A tout le moins, avant de prononcer la sentence, faut-il avoir assemblé le dossier, procédé à l'instruction, confronté les témoignages, pesé le réquisitoire et les plaidoiries.”

(Benjamin Crémieux, *Inquétude et reconstruction*, p. 9).

În *Adevărul Literar* dela 7 Iulie 1935, d. G. Călinescu apăra drepturile istoriei literare la erudiție. Este, cum spunea domnia-sa, *O chestiune în fond generală*. Analizându-i rapid eruditele volume II și III din *Opera lui Mihai Eminescu*, d. Dragoș Vrânceanu, poet și ziarist, s'a mulțumit să ridice din umeri, nedumerit, și să declare sentențios că „nu-l interesează”.

Evident, procesul este vechi între poeții creatori și istoricii literari iscoditori, — între intuiția suverană, pătrunzând nemijlocit în inima realității, — și dibuirea stângace a omului de documente, în labirintul creației de artă. Dar ar fi să înobilăm acest conflict dela noi, dându-i substratul pe care îl găsim în neînțelegerea perpetuă dintre istoria literară a Sorbonei, strâns legată de fapte și de documente, — și critica literară a revistelor, preocupată numai de judecăți de valoare. *La rive gauche* și *la rive droite* ale Senei traduc topografic două atitudini pariziene, amândouă perfect justificate în sine.

Când vehementul critic Fernand Vandérem a deslănțuit, nu fără oarecare dreptate, acea faimoasă „querelle des manuels”, prin articolele grupate în *Nos manuels d'histoire littéraire* (1922), lovia tocmai în pontifii sorbonarzi: Lanson, Brunetière, Faguet, Doumic, Des Granges, ale căror erori făceau autoritate în lumea școlară. Polemica adusă în fața Camerei a dus la o revizuire a manualelor, impusă de Minister. Dar acolo condamnarea era pronunțată în numele unui crez. Alți polemisti de mare talent și autoritate ca Pierre Lasserre (*La Doc-*

trine officielle de l'Université), Agathon (*L'Esprit de la Nouvelle Sorbonne*), René Benjamin (*La Farce de la Sorbonne*) au denunțat virulent excesele unei istorii literare care uită parcă adevăratul rost al cercetărilor literare și spiritul tradițiilor umaniste ale Franței.

În numele cărui crez se bagatelizează la noi ample și serioase lucrări de istorie literară, și se pronunță aceste condamnări gratuite, formulate cu dezinvoltură în rapide articole de gazete sau în polemici ieftine? D. Călinescu denunță cu o îndreptățită asprime această tristă mentalitate din publicistica noastră unde, încercărilor cinstite de-a face *umanism*, de-a reconstitui valorile spirituale ale trecutului ca îndreptar pentru prezent, — li se replică cu o suficiență care dovedește doar totala lipsă de antrenament cultural a acestor tineri scribi grăbiți.

* * *

Dăinuește încă la noi o prejudecată împotriva cercetărilor de istorie literară, — mai ales contra celor de influențe literare și izvoare, care ar constitui, după unii, o scădere a autorului studiat.

Un poet și publicist de talent ca d. I. Pillat nu vorbește de „inutila erudiție” a „comparatiștilor” noștri care s'au străduit să arate spiritul în care romantismul francez a fost asimilat de scriitorii români? (*Romantismul european*, Universitatea liberă, 1931, p. 141).

În Franța tradiționalistă, crispată în fața noutăților agresive, se dezvoltă totuși, de 30 de ani, disciplina literaturii comparate în forma autentic științifică pe care i-au dat-o profesori ca F. Baldensperger și Paul Hazard, prin lucrările lor, prin reputata *Revue de littérature comparée*, acum în al 15-lea an de existență, — cât și prin *Bibliothèque de la Revue de littérature comparée*, depășind acum o sută de volume. Toate aceste cercetări de geneză, de filiații și de influențe în materie de opere, scriitori, idei, teme literare și sentimente, sunt acum organic încorporate în umanismul francez. Se știe că ele au contribuit în mod larg la reînnoirea istoriei literare în Franța.

Un studiu de influență literară nu este o umilire națională, cum a putut s'o creadă d. Pillat, și nici o diminuare a geniului unui scriitor. Fapt este că un individualist îndârjit ca André Gide a consacrat odinioară (1900) o conferință problemei *De l'Influence en littérature* (în *Prétexfès*, 1926), unde face apologia influenței ca mijloc de reînnoire și îmbogățire spirituală. El îl invoacă pe Goethe care, în *Memoriile* sale, vorbește cu emoție de tinerețe, când orice senzație răsună prelung în toată ființa sa. De altfel, toată viața și opera lui traduc aceste frenezii răscolitoare de apeluri și vocații stărnite rând

pe rând de influențe străine, capabile să-i multiplice ființa și să-i deschidă porțile unui nou univers. Iar recenta conversiune comunistă a lui André Gide, apostat al individualismului nietzscheian din tinerețe, nu face decât să sublinieze acea apologie a influenței, ca factor de renovare.

* * *

Din ce se incheagă o operă literară? Cine va spune vreodată după care legi intime se triază, se macerează și se reconstruiesc în ea elementele de viață reală, temele livrești, sugerate de lecturi, viziunile și halucinațiile scriitorului? O carte nu se scrie *ex nihilo*. La scriitorii cei mai eterici și mai îndepărtați de realitate, încă răsună prelung afinități surde și refulate, reminiscențe de lecturi de mult uitate. Să nu vorbim de un Pierre Loti care proclamă orgolios că „nu citește nimic”. Dar cine l-a învinuit că gândește, deși romanele îi sunt pline de ecouri literare? Sunt însă lecturi și lectori de multe calități. O lectură nu are valoare în sine. Ea trebuie dozată și cântărită după răsunetul ei.

„Biografia intelectuală” a unui scriitor este făcută tocmai din aceste serii de inițieri, revelații, sugestii sau simple împrumuturi, capabile totuși să stârnească în artist noi orizonturi de artă. Citiți paginile pasionate ale aceluși *Journal de Delacroix*, *Journal d'un poète* de A. de Vigny, *Ma Vie* de Isadora Duncan sau *L'Art* de Rodin și veți înțelege tumultul premergător al creațiilor de artă. Izvorul descoperit nu-i decât doar un punct de plecare. El importă puțin în sine. Ceeace ne interesează mai ales este *mecanismul de transpunere artistică a elementelor vii sau livrești*. Cum deformează, înăsprește sau transfigurează artistul elementele comune atătora? Ce legi de artă se înscriu pe marginea stărilor succesive ale unui text, până la realizarea definitivă? Iată adevăratele probleme.

În orice operă literară este un mozaic, inconștient adesea. Trei planuri deosebite: realitatea, visul și mitul, se pătrund și se amestecă inextricabil. Din elemente disparate, dar contopite în vârtejul mișcării lirice, sau involburate într'un elan tumultuos spre viață, — poetul creiază acea atmosferă proprie de mister, de fantastic, de frenezie cosmică sau de violență realistă.

Când Denis Saurat a descoperit (*La Religion de Victor Hugo*, 1929) în viziunile halucinante din ultima fază a poetului (*Dieu, La Fin de Satan, Ce que dit la Bouche d'Ombre*), o inspirație directă din *Cabală*, la care îl inițiasă Alexandre Weill, — revelația nu l-a scăzut întru nimic pe autor. L-a clarificat însă, precizând că acele plăsmuiri

apocaliptice, considerate ca o încercare stranie de filosofie personală, — sunt doar o transpunere literară a unui sistem panteist destul de cunoscut. Mai mult încă; din acest proces de creație, apărea clară capacitatea de vizionar genial a poetului francez, pus în transe de o filosofie destul de superficial asimilată.

Eu însumi am publicat ediția critică după documente noi a volumului *Les Filles du Feu* (în colecția critică și de lux *Oeuvres complètes de Gérard de Nerval*, Paris, Champion, 2 vol., 1931). Pentru a face „biografia” operei capitale a celui pe care Maurice Barrès l-a denumit „*le fol délicieux*”, n'am ezitat în fața cercetărilor de izvoare, deși volumul era reputat ca fiind un țesut de plămuiuri, de visuri literare și de halucinații, după care părea o himeră să reconstitui o realitate autentică. Am descoperit izvoarele germane a două din bucățile volumului, numeroase izvoare de arhivă și livrești. Cercetările mele n'au avut darul să supere pe nimeni. Francezii cunosc și apreciază interesul erudiției. În adevăr, descoperirile acestea nu făceau decât să sublinieze calitatea superioară a artei lui Gérard de Nerval, capabil să domine, să filtreze și să echilibreze acest tumult de inițieri fervente. Din acel proces continuu de osmoză spirituală între scriitor și lumea reală, livrescă, visată sau mitică din operele lui, — fenomen amețitor și adesea devorant, — ne interesează legile creației lui de artă, deduse tocmai din adaptarea și deformarea realităților. Erudiția este indispensabilă în aceste cercetări, ca punct de plecare. Trebuie însă dublată de intuiție și de gust, în interpretarea ce i se dă. Karl Vossler a spus-o deja, cu oarecare asprime pentru filologi.

Dar iarăși, să le lăsăm scriitorilor dreptul la halucinație, singurul lor refugiu în fața vieții. Să nu căutăm cu orice preț „izvoare”, cu acea tipică și ridicolă îndârjire de maniac, fericit în fața jocului inocent de fișe! Ce naive apar astăzi unele încercări de a reconstitui realitatea din viziunile spiritualizate sau din spectrele halucinante care străbat operele unor poeți ca Baudelaire, Nerval, Edgar Poe, Rimbaud, Lautréamont!

În fond, ținta istoricului literar este mult mai modestă. Sprijinit pe o erudiție inteligent dozată, înzestrat cu intuiție (Sainte-Beuve cerea cu drept cuvânt criticului să fie și poet), și cu darul vieții (Cysarz stăruie mult asupra acestui vitalism, plecat dela Dilthey, Gundolf și Bergson), — istoricul trebuie să se silească măcar să diminueze partea de necunoscut. Iar experiența ne învață să primim cu extremă rezervă proclamația solemnă de neofit entuziast a lui Maurice Rouzaud: „*La Critique, c'est Dieu!*” (*Où va la Critique?* 1929, p. 250). Cel mai adesea, cercetările cele mai amănunțite și intuițiile

cele mai ascuțite nu ne conduc decât până în pragul misterului creației. Să admitem că posedăm toate materialele vii și livrești din care s'a hrănit scriitorul. Să presupunem că corespondența lui și mărturiile contemporanilor ne informează destul asupra felului de-a lucra a acestuia. Dar cine va ajunge vreodată să descopere mecanismul intim al invenției, secretul artei și al tehnicii scriitorului? Dar secretul viziunilor care nu se regăsesc nicăeri? Dar expresia? Cum să explicăm svâcnirea scriitorului spre formula care se impune imperioasă, mijloacele tehnice folosite și acel fior obscur de poezie, rezultat din sunete și ritmuri, — ale căror taine nu le vor desluși decât tehnicienii versului, foneticienii, (M. Grammont, R. de Souza), criticii artiști sau partizanii metodelor lingvistice artistice, ca acelea ale unui Karl Vossler, Leo Spitzer, Giulio Bertoni, practicate cu talent și cu gust?

* * *

Fără a fi „eminescian”, trebuie să spun totuși dela început că, judecând prezentarea nu mă împac cu chipul în care d. Călinescu își imparte materia celor două ultime volume din *Opera lui Mihai Eminescu. Cultura și Descrierea operei* mi se par compartimente mult prea vaste pentru o lucrare de sinteză care ar cere capitole, paragrafe și titluri curente. Se simte în cursul lucrării nevoia de ordonare și sistematizare. Nu mă îndoesc că în ultimul volum vom avea un *Index* de nume proprii și o *Tablă analitică*, după care să ne orientăm în labirintul acestei opere vaste și prea puțin „construite”. Proporțiile ei ne îndreptățesc să-i cerem d-lui Călinescu oarecum o enciclopedie eminesciană, în care rezultatele înaintașilor să fie înmănușiate cu acele noi, ordonate, clasate și sistematizate după logica interioară a fiecărui critic reconstructor al unei mari personalități. Exemple ilustre ca *Nietzsche* în 6 volume al lui Charles Andler, *Prosper Mérimée* de Pierre Trahard (4 vol.), toate lucrările lui F. Baldensperger relative la Vigny, *Goethe* al lui Gundolf, etc., ilustrează această nevoie de reconstruire pe plan personal.

Trecând peste aceste considerații de ordin mai curând tehnic, ce face d. Călinescu în aceste două volume? După ce în *Viața lui Mihai Eminescu*, ne alcătuiuse personalitatea poetului, acum se silește s'o fixeze pe acea a operei. Istoria literară din anii din urmă tinde tot mai mult să părăsească personalitatea scriitorilor, pentru a se ocupa de adevărata țintă a acestei discipline: de individualitatea operei. Astfel scriitorii se silesc să reconstitue ceea ce Pierre Audiat a numit *la Biographie de l'oeuvre littéraire* (Champion, 1926). René Bray, Bernard

Fay, Ramon Fernandez în Franța, — Spingarn în America, Giulio Bertoni în Italia, — Karl Vossler în Germania, pun accentul pe opera de artă, scop esențial al istoriei literare, preocupată mai ales de creația de Frumos. Colecții franceze ca *Les Grands Événements littéraires* sau *les Chefs-d'oeuvre expliqués* traduc ceva din această nevoie a vremii.

În dubla sa calitate de erudit foarte informat și de poet, d. Călinescu a înțeles că o lucrare consacrată lui Eminescu trebuie să țin-tească la explicația geniului și a operei poetului. Să recunoaștem că, în această luptă uriașă cu geniul eminescian, a pus totul în joc. Consecvent cu acest scop, domnia-sa a ales calea eroică, mergând direct la *faptele* capabile să reconstitue istoria creației eminesciene, în lunga și penibila ei elaborare, dela primele proiecte și până la forma definitivă. Aceste două volume adună mai întâi *materialul* documentar, — desmintînd, cel puțin pentru o dată, vorba spirituală a profesorului Paul Hazard: „Les Roumains veulent être des architectes, sans avoir été d'abord maçons”. Desigur, i-ar fi fost foarte ușor d-lui Călinescu să jongleze cu considerații spirituale sau strălucite „pe margina” operei lui Eminescu, în acel gen „spumă”, specific românesc. Să-i apreciem eroismul: deși perfect inzestrat pentru a face critică, a emite judecăți de valoare și a reconstitui pe Eminescu ca artist, domnia-sa se mulțumește deocamdată să fie zidar, adunător de materiale de prima mână. S'ar părea că fuge de-un alt păcat al intelectualilor români, pe care l-a formulat foarte plastic un profesor dela Sorbona, judecând teza de altfel valoroasă a unui compatriot de-al nostru: „Votre travail fourmille de traits d'intelligence et d'étincelles. Mais toutes ces étincelles n'arrivent pas à faire de la lumière”.

D. Călinescu n'a ezitat în fața riscurilor unei lucrări de erudiție, desigur migăloasă și dură, atât pentru cercetător, cât și pentru un cititor ca d. Dragoș Vrânceanu, grăbit să ajungă direct la rezultate definitive. Opera era însă indispensabilă pentru a putea înlesni trecerea la o construcție serioasă și temeinică a „factorului” Eminescu. Nu doar că aceasta s'ar fixa vreodată într'o formulă. Cât timp vor fi critici, Eminescu va fi discutat. Vom avea tot atâtea fizionomii ale poetului, câți comentatori. O experiență personală cu Gérard de Nerval, de care m'am ocupat de aproape, mă îndreptățește s'o afirm. Ne regăsim într'o personalitate studiată intim, și o reconstruim cu tot prea-plinul ființei noastre. Mușcăm din eternitate, împreună cu ea și o facem să participe la toată viața noastră launtrică. Critica este creație de viață. Anatole France spunea în *Le Jardin d'Épicure*: „comprendre un chef-d'oeuvre, c'est, en somme, le créer en soi-même, à nouveau”.

Lectura acestor nenumărate și prețioase documente inedite, citate aproape toate în întregime, și legate prin analize și considerații tehnice

foarte ascuțite, pare prea puțin antrenantă și poate neinteresantă pentru unii. Vina însă nu este a d-lui Călinescu, ci a cititorului nepregătit să urmărească, să judece și să aprecieze o lucrare de bază, — și prea dispus să confunde erudiția cu pedanteria gratuită a celor care citează în mod inutil până și cărți necitite. Avem aici, în mod neîndoișos, cea mai interesantă încercare de *embriogenie* a operei lui Eminescu. Să nu mai vorbim de imensa muncă cerută de despoierea manuscriselor, nici de lecturile întinse pe care le presupune o informație așa de vastă ca aceea de care dă dovadă d. Călinescu. Singuri cercetătorii în acest domeniu își dau seama ce trudă și cântăreală reprezintă cea mai neînsemnată afirmație și ipoteza cea mai anodină. Istoricul literar are *vocație*, sau nu există. Opera lui nu se clădește decât cu acest preț.

Sunt convins că, preocupat poate ceva mai mult de arhitectonica volumelor sale și de-o ordonare mai familiară celor obișnuiți cu monografiile occidentale, — d. Călinescu întrunește toate calitățile de știință, talent și gust, pentru a lăsa lucrări durabile de exegeză eminesciană.

* * *

Istoria literară românească, comparată cu acele ale Apusului, se află în perioada de adunare de materiale. Ne trebuiesc cât mai multe monografii serioase, bibliografii întinse și precise, ediții critice scrupuloase. Pentru cunoașterea științifică a marilor scriitori, să nu ne temem de erudiție. Literatura eminesciană n'a înaintat în pătrunderea operei decât prin zelul de cenobit și prin intuițiile unor Bogdan-Duică, G. Ibrăileanu, D. Caracostea, C. Botez, D. Murărașu, Leca Moraru, I. M. Rașcu (a cărui bogată lucrare *Ecouri franceze în opera lui Eminescu* așteaptă încă un editor!), în fine G. Călinescu, căruia trebuie să-i fim recunoscători pentru frumosul monument pe care-l ridică lui Eminescu.

Umbra uriașă a poetului suportă zâmbind toată această exegeză, oricât de iscoditoare ar părea. Proporțiile pe care le ia astăzi opera lui verifică o fină intuiție a lui Dimitrie Anghel care spunea pe la 1912 că poeții nu mai pot trăi din cauza lui Eminescu. Poate tocmai de aceea d. Dragoș Vrânceanu desconsideră informația adunată de d. Călinescu cu atâta admirabilă râvnă! Nu-i desigur cel mai bun mijloc de-a servi Poezia. Lecția dată de personalități ca Sainte-Beuve, Delacroix, Baudelaire, Mallarmé, — totodată poeți și critici de artă, pătrunși de nevoia informației, — ar putea servi ca școală de gust și ca îndemn nemilos la modestie intelectuală.

* * *

„Les esclaves amassaient des matériaux que les grands seigneurs méprisaient”, scrie Paul Hazard în recenta și magistrala sa *Crise de la Conscience européenne, 1660—1715* (Paris, Boivin, 1935, 3 vol., t. I, p. 66), vorbind despre istoricii dela 1700. Numai ironic vorbind, am putea spune că și noi ne aflăm astăzi în acel punct al istoriografiei literare.

Conflictul este firesc între erudiți și istorici, mai mult încă între erudiți și poeți. Dar aceștia din urmă, geloși de tainele lumii lor lăuntrice, unde istoricii caută să iscodească, — ar putea înțelege că totul contribuie deopotrivă la explicarea misterului poetic: biografie, manuscrise, variante, izvoare, studii asupra tehnicii poetice, etc. Nu-i vorba să „demontăm mecanismul poeziei”, cum o spune ironic Francis Ambrière, vorbind despre Victor Hugo al lui Georges Brunet (*Mercure de France*, 15 Juin 1935). Legitime sunt deopotrivă și drepturile poetului la misterul ficțiunilor lui, și acele ale criticului, îndârjit să înțeleagă și să adâncească procesul creației de artă. Esențialul este ca fiecare să rămână pe terenul celei mai stricte probității față de artă.

Ceeace trebuie însă să reținem, este mai ales nevoia imperioasă de a ne clădi și noi *umanități*, discipline capabile de a adânci suflete și de a închea o tradiție. Acest umanism poate fi hrănit printr'o cercetare inteligentă a omului și a operelor din trecut, tălmăcind valorile din cărți în valori adânc omenești. Documentele trăite și simțite în decursul marilor frământări de idei, pot contribui la alcătuirea unui *umanism modern*, punând știința în slujba societății și a omului. Istoria literaturii românești, fără a înceta de-a constitui o disciplină strict obiectivă, va constitui în mod firesc o adevărată *Geisteswissenschaft*, capabilă să orienteze și să canalizeze spiritele, cu atât mai mult, cu cât o bună parte din opera lui Eminescu, proiectată în câmpul realității lui, apare ca un refugiu și ca un mijloc de apărare contra vieții.

D. Călinescu poate să primească senin obiecțiile și lipsa de „interes” a gazetarilor pentru erudiția pusă în serviciul cunoașterii geniului eminescian. Ori câtă oroare ar avea domnia-sa pentru ideea de „specialist” (*Adev. Lit.*, 9 Iunie), să fie încredințat că umila dar pozitivă muncă de cercetător pe care o duce cu atâta râvnă și talent, încoronată mai târziu de un studiu de critică estetică a lui Eminescu, va constitui o operă durabilă de reconstituire a valorilor noastre. Va fi cea mai frumoasă replică față de negativismul învrăjbit al unui anumit tineret de astăzi, lipsit de culturalitate, și pentru care „cultura” se mărginește la ieftine și comode dizertații gazetărești.

NICOLAE I. POPA

FĂȚ-FRUMOS

Dacă-i slab

Brațul nostru și primejdii stau la pândă
Să ne scape de urgie și osândă
Va 'nvia din morți un Basarab.

Indelung infrântul elan
Deschide pe suflet aripi uriașe ;
Simt glia, alături — cămașe
Și bolta cu stele — suman.

Imi trebuie culmi și larguri de zare, —
Când vultur, când flutur,
Gândurile în voe să-mi scutur
Intre noile și dreptele hotare.

Din pământul Țării mele să cresc
Și către cerul ei bun să m'avânt ;
Să deschid cu vrăji de cuvânt,
Porți, destinului românesc.

Biciu de fulgere să ajung
Cu brațul, la nevoe, întins ;
Din întregul Neamului cuprins
Zarafii, ca Isus, să-i alung.

Cu ochii scrutând viitorul
Mijit sub zodii senine,
Pe creste, împreună cu mine,
Să urce, stăpân sie-însuși, Poporul.

CÂNTEC

Frunză verde măr domnesc,
De când nu te întâlnesc,
Mândro, calea mea, sub ceriu,
Nu mai duce nicăeri . . .
De apuc pe deal în sus,
Soarele când a apus,
Mi se'nfige'n suflet spin,
Vorbesc singur și suspin ;
De pornesc, mândro, la vale
Să caut urmele tale,
Sub zăbranicul ceresc
Florile se vestejesc
Urma nu ți-o mai gășesc ;
Pe poteca dintre vii
Când văd, mândro, că nu vii
Inima mi se usucă,
Dor de moarte mă apucă.

Frunzuliță foae'n — fir,
Când mă'ndrept spre cimitir
Mi se pare c'am găsit,
Mândro, drumul potrivit.

GÂND CHINUIT

În forme de cuvânt,
Neîncăpătoare,
Torn elanuri și soare
Și scot praf pentru vânt.

Vrând să adun în vers
Gândul viu și curat,
Mai mult l-am torturat
Și l-am avut mai șters.

GHERGHINESCU VANIA

TRISTEȚI ÎN BURG

Tristețea cade ca o ploaie în amurg
Peste arbori, peste oameni, peste burg,
Blândă, tristețea mea
O simt curgând majestoasă, din stea.

Acuma toate apele s'au liniștit.
Neliniștile, durerile au murit.
Iar oamenii de trec în amurguri
Au lacăt pe inimi, ca pe burguri.

Cine știe tristețile toate,
Cele din adâncuri, de pe ape,
Tristețea pruncului abea născut,
A cavalerului în za și scut?

Tristețea delfinului din pure mări,
A arborelui cu brațe'ntinse'n zări?
Cine știe tristețea morții albe,
Tristețea vieții în lumini și salbe?

Acuma toate apele s'au liniștit.
Neliniștile, durerile au murit.
Tristețea cade ca o ploaie în amurguri
Peste oameni, peste arbori, peste burguri.

ION MOLDOVEANU

LITERATURA URUI

— CAZUL DADAY —

E o bună bucată de vreme de când în presa noastră se agită o chestiune stranie nu numai prin motivul din care s'a iscat, ci și prin comentariile variate, diametral opuse, pe care le-a prilejuit. E cazul Daday Loránt. O sentință judecătorească, rostită în ziua de 21 Iunie din anul acesta împotriva d-lui Daday, a atras atenția lumii asupra celor două romane ale sale *Naufragiul* (Zátony) și *Joi* (Csütörtök) iscălite cu pseudonimul Székely Mózes. Cazul Daday s'a născut pentru publicistica românească — simptomatică promptitudine! — abia din acest moment, deși una dintre cele două cărți, și anume „Naufragiul” apăruse în 1930, putând să-și îndeplinească astfel, timp de cinci ani de zile *misiunea* pe care vom încerca s'o caracterizăm mai la vale, atât în Ungaria cât și în Ardeal, fără a fi fost întâmpinată de vreo atitudine de lămurire sau de punere la punct din partea noastră.

Sentința pomenită trebuia să închidă cazul, nu să-l deschidă, cum în realitate, cu o regretabilă întârziere s'a întâmplat.

Dar în sfârșit, mai curând sau mai târziu, problema s'a impus și multă vreme ea a continuat să alimenteze coloanele câtorva ziare, mai ales în urma intervenției d-lui Victor Eftimiu care, în calitatea sa de președinte al Pen-Clubului Românesc a ținut să protesteze, printr'o telegramă adresată ziarului *Patria* din Cluj, în favoarea d-lui Daday, încercând să solidarizeze oarecum majoritatea scriitorilor români, cu atitudinea autorului ungur...

De o parte și de alta s'au ridicat acuzații că cei angajați în discuție nu cunosc — sau cel puțin nu le cunosc în întregime — cărțile d-lui Daday. Acuzațiile acestea nu par a fi lipsite de temei, cum, pe de altă parte, avem impresia că oameni cu mare răspundere au dat dovadă de o imprudentă generozitate atunci când au găsit cu cale să facă unele declarații în legătură cu opera d-lui Daday, fără a fi fost îndeajuns de documentați, sunt indicii, asupra cuprinsului și tendinței ei.

Cazul Daday trebuie judecat în lumina complexului raporturilor româno-maghiare din Ardeal, fiindcă el numai astfel poate fi înțeles în termenii lui adevărați.

În timpul din urmă literatura epică ungurească — e vorba de cea din Ardeal — s'a ocupat destul de des de noi Români, mai exact, de raporturile noastre cu Ungurii. Vecinătatea în care ne găsim, împrejurarea că un fragment din ungurime se găsește azi între granițele românești, au ispitit multe condeie să examineze noul capitol de viață ce se deschidea în 1918 și să încerce să descifreze drumul pe care destinul îl rezervă pentru viitor.

Recunoaștem că opera aceasta de confruntare nu e din cele mai ușoare și că e nevoie de o mare stăpânire de sine, de o hotărîtă voință spre obiectivitate și de o curajoasă dragoste de adevăr pentru a te putea menține pe linia *sensului istoric* și pentru a realiza astfel, pe plan simbolic, adevărul mai complect și mai esențial decât acela ce se poate obține din migăloase cercetări de documente. Nimeni nu poate pretinde unui romancier o totală impasibilitate. În compoziția operei lui va intra, fatal, o bună parte din coloratura lui sufletească; ceea ce însă i se poate cere chiar unei opere de pură ficțiune, atunci când ea își impune greaua sarcină de a cântări soarta unei națiuni sau mai ales pe aceea, și mai dificilă, de a arăta conflictul lui cu alte popoare, este respectarea permanențelor sufletești, a profundelor trăsături de caracter ale poporului sau popoarelor de care este vorba. Un popor este cea mai înaltă manifestare a tendinței spre organizare și definire a vieții, el trebuie privit cu seriozitatea cuvenită celei mai grandioase încercări de articulație a energiei umane. O națiune nu poate fi nimicită și nici înjosită prin strâmbături de pamflet și de ură și inferioritatea sau frivolitatea acestui soi de literatură se demască cu cruzime, mai curând sau mai târziu, prin evidența faptelor.

Ar fi desigur interesant de urmărit chipul în care se răsfrânge sufletul românesc în literatura maghiară. Am avea mult de învățat dintr'o asemenea cercetare și, poate, învățământul cel mai de preț ar fi acela privitor la sufletul unguresc însuși.

Nu vom face caz de sensibilitate copilărească și nu vom judeca, evident, cărțile în care se vorbește despre noi în funcție de gradul de simpatie sau antipatie ce ni se arată în ele. E dreptul suveran al oricărui scriitor de a-și întemeia opera pe un fundament sau altul de afectivitate. Orice optică sentimentală e justificată, cu condiția ca ea să fie consecventă, de bună credință și îndreptată spre esența lucrurilor. Iată de ce, într'o ordine care nu este întreagă, vom sub-

linia meritul unor scriitori ca Makkay, Kós, Bánfy, Kádár, Berde și Gulácsy ca pe a unora care ni se par în adevăr animați de aceste imperative ale eticei literare.

Să ne întoarcem acum la cele două romane în jurul cărora s'a făcut atâta zgomot și în Ungaria și în Ardeal. Autorul lor e un proprietar ungar din părțile Dejului, un om cu avere de milioane (după propria-i declarație) și care trăind în mijlocul nostru și cunoscându-ne limba, a avut toate posibilitățile să-și cunoască concetățenii Unguri și Români și să-i înfățișeze așa cum sunt. D. Daday nu este un călător distrat și grăbit pe aceste plaiuri, căruia i s'ar putea ierta într'o măsură oarecare excesul de pitoresc ieftin și goana după senzațional, ci un om înfipt adânc în solul Transilvaniei, moșier și preot într'un sat cu populație mixtă, în situația deci de a cunoaște cele trei componente mai de seamă ale vieții țărănești din Ardeal: problema pământului, a naționalității, a religiei și de a scrie despre acestea (dacă se crede obligat) fie o lucrare de informații documentare, sprijinită pe date cât mai numeroase și mai exacte, fie un roman în care să palpate în adevăr sufletul oamenilor și al locului. D. Daday n'a făcut nici una, nici alta, ci a compus două cărți în care periferia realității deformate se întretaie cu cea mai arbitrară judecată subiectivă și a scris pe coperta cărților: *romane*, cu tot atâta dreptate, cu câtă ar fi putut să scrie de ex.: colecție de anecdote fantastice, viziunile unui om bolnav, etc. Opera e gândită ca roman de „reportaj”, roman „cu cheie”, prin a cărui străvezie disimulare cetitorul e invitat să ghicească o autentică realitate istorică, dar care să poată permite autorului, în caz de nevoie, și refugiul în dosul *libertății ficțiunii*, atunci când cineva i-ar putea destrăma fir cu fir întreaga țesătură a istorioarei. Și autorul a avut într'adevăr această ciudată duplicitate de atitudine față de propria sa operă. Când în iarna din 1930, după succesul „Naufragiul”-ui, se găsea la Budapesta, într'un interview acordat unui ziarist dela *Pesti Hirlap*, la întrebarea dacă „în romanul său a scris fapte reale”, d-sa declara textual: „*Ceeace am scris e purul adevăr*. Una din figurile romanului e modelată după unchiul meu Székely Gábor. *Dar și celelalte părți ale romanului sunt copiate după realitate*”. În Ardeal însă, unde o asemenea declarație ar fi fost, oricum, stânjenită de evidența faptelor, d. Daday susținea că romanele sale sunt opere de imaginație, ele neurmărind decât „scopuri estetice”...

În orice caz, în Ungaria cele două cărți au fost considerate ca cele mai autentice documente despre situația din Ardeal, atât de autentice, încât s'a crezut — și s'a spus în numeroase recenzii — că

ele trebuie traduse neapărat și cât mai repede și răspândite în toată lumea ca cea mai veridică sursă de informații, ca cel mai eficace mijloc de câștigare a conștiințelor care ar șovăi încă să creadă în inexorabila necesitate a schimbării regimului politic din Ardealul de azi.

Nu știu ca vreodată hotăriri politice de decisivă importanță să se fi luat în vaga atmosferă creată de un roman și mai ales de un roman plutind într'o zonă atât de incertă ca aceea a operei d-lui Daday. Dar fiindcă ele, în Ungaria cel puțin, au putut induce în eroare, *intenționat*, atâta lume (de bună credință, poate) și au deslănțuit acolo o regretabilă și dezordonată campanie de invective din care n'au lipsit nici apelurile la „abolirea ticăloasei idei a pacifismului” (Vásárhelyi Friss Ujság, 6 Nov. 1930) și nici *asigurările* date cu o întristătoare naivitate că „va apuca el, Székely Mózes, vremurile când n'o să mai fie nici un Român în Transilvania” (Dunántul, 16 Nov. 1930) — este nimerit, poate, să examinăm mai de-a-proape cuprinsul operei d-lui Daday.

În „Naufragiul” autorul ne înfățișează soarta unui sat de pe Valea Someșului (din apropierea Dejului), în întâii ani ai stăpânirii românești. Un moșier, căpitan de rezervă, întors orb din război stă în centrul evenimentelor, încordându-și toate puterile minții și ale inimii pentru a-și apăra moșia și nația lui ungurească de cotropitoarea năvală a stăpânirii românești. Noul regim este însă atât de atroce, atât de implacabil în pofta lui de distrugere, încât în scurtă vreme el macină toate rezervele de energie ale căpitanului, îi smulge și ultima brazdă de moșie, duce la sapă de lemn pe țărani unguri, cărora nu le mai rămâne decât să ia drumul emigrării spre America, după ce școala și biserica lor de asemenea au fost distruse. Ajuns aproape muritor de foame și desnădăjduit de soarta poporului său, căpitanul care zadarnic trimise în Ungaria atâta vreme, semnele naufragațiilor S. O. S., se sinucide prin moarte pe rug, în timp ce noul stăpân al castelului strămoșesc, avocatul român cu diplomă falsă, se instalează cu tot haremul lui în castelul de pe al cărui frontispiciu nobilul căpitan a doborât din bună vreme, emblema familiară.

Ceea ce a văzut și a pățimit căpitanul nu poate fi spus în grai omenesc și de aceea întreaga istorie e povestită de câinele Wotan, credinciosul tovarăș și călăuză a căpitanului orb. Cartea are următorul motto semnificativ: „Ceeace s'a întâmplat aici, limba omenească n'o poate spune. Așa ceva nu-și poate imagina decât o minte zdruncinată. Tu trebuie să urlî lucrurile acestea. Inima ta de câine credincios trebuie să fie crezută. Dacă nici pe tine nu te-ar crede, totul e în zadar. Dar atunci și ei o să piară. Căci pământul acesta nu poate

răbda inimi impietrite. Urlă dar ce s'a întâmplat aici. Ce au făcut din nația aceasta!"

Cunosc locurile pe unde se petrece acțiunea romanului d-lui Daday și cunosc pe mulți din oamenii care defilează în această carte a sa. Și tocmai fiindcă cunosc locurile și oamenii, mă întreb uimit: De unde a luat d. Daday această vehemență de ciclon care îngărmădește într'o neînchipuită învălmășeală tot ce o ură fără frâu poate inventa, tot ce poate adânci prăpastia între două neamuri care trăiesc în pace de când se știu și habar n'au nici de instinctele sadice, nici de des-nădejdea fără leac, nici de gustul de sinucidere ce li se atribue rând pe rând. Căci dacă am redus cuprinsul romanului la câteva linii de contur, nu trebuie uitat că pe fiecare pagină ororile abundă, acumulate cu o obstinație maniacă, cu o lipsă de discrețiune și de discernământ care zădărnicesc cu desăvârșire orice posibilitate de închegare a unei atmosfere veridice.

Un drum cu trenul, o cursă cu trăsura până la oraș, sau o simplă plimbare dealungul satului desvăluie la fiecare cotitură un nou cusur iremediabil al regimului, o nouă crimă românească. Iată ce se petrece de ex. într'o scurtă călătorie pe care căpitanul o face până la Cluj. La gară: numai „ai noștri” își plătesc biletul de tren. Românii călătoresc gratis. În vagoane Ungurii nu pot vorbi în limba lor decât cu penibilă prudență, în alegorii și aluzii cu tâlc, fiindcă agenții provocatori mișună pretutindeni. Două românce care se urcă în compartimentul Căpitanului, indignate de simpla prezență a acestuia și a unui al doilea ungar, vor să-i dea afară cu orice preț. Fîrește doamnele călătoresc și ele tot fără bilet. Bunul lor simț e ilustrat și prin faptul că se desculță imediat ce s'au urcat în tren. (Una din ele coboară cu pantofii în mână la o haltă . . .). În gara Clujului, înțesată de detectivi, doamna gălăgioasă asmute pe bărbatul său să aresteze, așa, din bun senin, pe tovarășii ei de drum. Noroc că domnul e plictisit: Temnițele din Cluj sunt arhipline . . .

Dialog unguresc în Piața Unirii:

— „Cum se face că n'au dărâmat-o încă? (E vorba de statuia regelui Matia).

— Asta-i altceva. E foarte interesant. Falsifică istoria ca s'o poată fura întregă”.

La câțiva pași „un polițist znopește o fată. În mâna ei corpul delict: ridichi roșii și albe, cu frunze verzi” (culorile naționale ungurești!).

Am citat un pasagiū moderat și am lăsat la o parte scenele mai „tari”: preotul reformat smuls dela altar și stâlcit în bătăi, murind

cu numele Transilvaniei pe buze; flăcăi care privesc rânjind la o mică ungueroaică ce s'a aruncat în râu, fiindcă unica ei avere, un cărucior cu ghiveci de flori, a fost răsturnat și călcat în picioare; clopotul comandat la o turnătorie din București și trimis de acolo, în bătaie de joc, fără limbă; proprietarul ungar care se impușcă în fața comisiei agrare; brutalitățile inimaginabile de limbaj pe care autoritățile românești și le îngăduie; și mai ales rafinatele torturi la care sunt supuși unгурii — marii proprietari și țărani deopotrivă — până când li se răpește și cel din urmă petec de pământ.

Și aceasta așa merge pagină cu pagină într'o monotonă și nesfârșită revărsare de ură, de dispreț și de efecte grotești, atingând câteodată limita fantasticului ca de ex. în portretul aceluia elev de școală normală pe care zăpăceala întâiilor momente de după intrarea trupelor române îl face notar, apoi în scurtă vreme primpretor (postul de notar urmând să fie atribuit unui individ cu doi ani de pușcărie...), pe urmă inspector școlar și în sfârșit aspirant la o catedră universitară, fără să-și fi terminat, bine'nțele, școala secundară!

La adăpostul „libertății literare” autorul a concentrat într'un sătuleț de pe Someș toate grozăviile imaginabile ale pământului: incendii, jafuri, violuri, asasinat, brutalizarea copiilor, călcări de biserică, profanări de morminte, falsificări de acte, încât, terminând lectura, ai impresia că ai ieșit dintr'o casă de nebuni ai cărei pensionari se împart în două cete: de o parte Români (ardeleni și regățeni de-alma; excepțiile, rare, nu au vreo însemnătate); de alta Ungurii abulici, de liliială candoare, sacrificându-se, în frunte cu căpitanul, cu distincție și cu un fel de bleagă voluptate a sinuciderii. Și te întrebi, nu fără o ligitimă nedumerire: Bine, dar când mai au oamenii ăștia vreme să respire, să doarmă, să mănânce, să iubească, dacă autorul îi ține în permanență în această demonică încleștare, în afară de făgașul vieții de toate zilele?

Romanul acesta nu e o carte a vieții, ci a neantului, fiindcă el nu e gândit și plăsmuit dintr'o perspectivă biologică normală, ci compus, bucată cu bucată, de o minte de procuror, înfrigurată până la hipnoză de o singură idee: verdictul de condamnare! Condamnare prin orice mijloace, cu orice preț, fie chiar cu acela al năruiirii propriilor lui frați.

Fiindcă trebuie s'o spunem și asta: Dacă romanul d-lui Daday pe noi ne prezintă într'o caricatură dantescă, oglinda pe care o ține în fața Ungurilor e zdrobitoare. Stingerea definitivă, fără apel, acceptarea morții fără a fi epuizat măcar toate mijloacele de împotrăvire: iată perspectiva pe care autorul o arată conaționalilor săi. Rezolvire prin cedare, prin sinucidere, prin lașitate, în definitiv. Carte defaistă,

deci, în ultima analiză. Și această apreciere nu e a noastră, ci a presei maghiare care, după potolirea valurilor de zgomotoasă reclamă, a început să se reculeagă pe ici pe colo și să-și dea seama că opera d-lui Daday e cu două tăișuri și că satisfacția pe care, prin ridicarea piramidelor de păcate românești, ea o procură, poate, unor inteligențe minore, nu oferă, în schimb, ungurimei conștiente, decât o compensație absolut inoperantă față de procesul iremediabil pierdut în suprema instanță a vieții. Proteste au început să se ivească, cel puțin în această privință și aici și dincolo de graniță. Nu ne mirăm prea mult că protestele sunt unilaterale. Va veni odată vremea când lucrurile acestea se vor vedea mai limpede, mai obiectiv; când se va înțelege că exagerarea nu-ți face decât servicii rele. Avem răbdare să așteptăm. Și deocamdată ne mulțumim să cităm părerea unui fruntaș al literaturii ungurești din Ardeal (al acestei literaturi pentru care d. Daday — el știe de ce! — are cuvinte de greu dispreț): „Și chiar dacă opinia publică ungurească m'ar învinui de trădare de neam și de laș compromis, trebuie să spun că aici, în această metodă, în această prezentare, în această grupare a lucrurilor este falsul — care pe noi Ungurii ardeleni ne consolează. Care ridică blestemul teribil al acestei cărți de pe capul nației pe care autorul o condamnă la moarte.

Și ceace pe de o parte este fals, pe de alta este, hotărît, un neadevăr jignitor, disprețuitor, rușinos. Căci nu e adevărat că ungu-rimea din Ardeal e o turmă atât de neputincioasă, atât de pasivă, atât de răbdătoare, umilită și chiar lașă cum o prezintă cartea aceasta. Dacă am fi așa, am merita în adevăr soarta pe care autorul ne-o destină. Imi pare rău, dar nu suntem candidații la sinucidere pe care, fără îndoială, cetitorul naiv îi plânge cu hohote, nu suntem blânzii martiri care asemenea unor miei se duc la abator cu resemnare smerită. Ci suntem oameni, oameni de mușchi, de sânge și de oase, care ne apărăm când suntem provocați, ripostăm la atacuri. Și care de loc nu mai suntem sperioși, fiindcă avem încredere în viață.

Cartea aceasta nu este un roman. Dar vrea să fie mai mult: istorie și profeție. Noi însă nu putem accepta o asemenea istorie și o asemenea profeție. Nici ca unguri, nici ca ardeleni. Nu putem accepta decât adevărul, fiindcă acesta este puterea noastră cea mai mare. Și nu putem accepta literatura aceasta care, uzând de forța de sugestie a unei arte rău înțelese, vrea să impună drept realitate un simulacru de adevăr. Nu primim neajutorarea ce ni se atribue, nu admitem că eforturile noastre sunt zadarnice și tot așa refuzăm aerul încărcat de ură, de dezolare, de sânge, de neomenie ce se revarsă din fiecare pagină a cărții — căci și unul și altul din aceste două aspecte e fals, deci cu drept cuvânt jignitor și astfel neconvingător...

Ce vrea așa dar cartea aceasta, ce a urmărit, scriind-o astfel, autorul ei care altminteri pare un om de talent și oarecum gânditor?

Nu știi. Și chiar dacă bănuiesc nu vreau s'o spun, fiindcă scopul acesta este de așa natură, încât orice ungar ardelean de ceva seamă și cu scaun la cap l-a lăpădat imediat după întâia, cruda, umilitoarea dar de scurta durată epocă ce a urmat schimbării puterii de stat, ca pe ceva nedemn de el și care nu e bun de nimic" (Kós Károly, în Erdélyi Helikon, a. 1931, p. 83).

D. Kós nu vrea să spună ce a urmărit d. Daday. Nu e însă greu de ghicit. A urmărit ceea ce de fapt a și obținut: zarvă revizionistă, zgândăriră a unei iluzii copilăroase și primejdioase.

În acest turbure clocot de patimi, marele romancier Szabó Dezső a picurat din condeiul lui puternic și acidulat, câțiva stropi de reconfortantă cuminenție: „Banditismul comercial a dăruit o nouă bucurie literaturii: romanul de reportaj. Termenul „roman” n'are, în această bizară împerechere de cuvinte, nici o noimă, iar cuvântul „reportaj” lipit de „roman” înseamnă că liberi de constrângerea oricărei discipline și a oricărei legi de construcție artistică, putem să povestim de acum mici porcării și mari minciuni, tot ce cade sub condei și ni se pare că are darul de a ațâța curiozitatea publicului.

Nici *Zátony* (Naufragiul) nu este altceva decât tabloul cu desăvârșire lipsit de viață, al unei mari dureri omenești. El vinde la tarabă tragedia maghiară pe bani mărunți" (A Reggel, 26 Ianuarie 1931).

Dar atunci etica procedului d-lui Daday nu se deosebește prin nimic de aceea a fabricanților și colportorilor care, în Ungaria, pun în circulație cărți postale cu statuia din Cluj a Regelui Matia și cu inscripția „lămuritoare”: „Această frumoasă statuie, podoabă a Clujului, a fost dăruită de Valahi"!...

* * *

Mai consistent și mai proporțional construit este cel de al doilea roman al d-lui Daday, *Csütörtök* (Joi), apărut în 1935. Și cu o atmosferă mai respirabilă. Aici cel puțin scăpăm de înnăbușitoarea îngheșuală care în *Naufragiul* adunase toate calamitățile din lume pe un petec de pământ. Autorul de data aceasta ne face grația să ne plimbe prin tot Ardealul, arătându-ne într'o secțiune transversală falimentul integral al regimului înscăunat în 1918 în această parte de țară.

Titlul însuși simbolizează bancruta generală, căci printr'un joc de cuvinte *Csütörtök* (Joi) înseamnă eșec, faliment, dezastru. Dar pe când în învălmășeala din *Naufragiu* abia se putea vorbi de o polarizare

a atitudinilor antagoniste, de o ordonare dialectică a situațiilor — fiindcă oarba și nemăsurata ură de rasă reducea tot materialul epic la o rotire pe loc, fără sens și fără finalitate, și totul părea că trebuie să se prăbușească în haos, — în *Csütörtök* zărilor prind a se limpezi. Știin cel puțin ce vrea autorul. Romanul acesta are o soluție. Iat-o: dominația românească în Ardeal e falimentară, împotriva ei Românii ardeleni, dela țaran până la ministru trebuie să facă front comun cu Ungurii și Sașii, fiindcă elementele din Vechiul Regat nu se pot aclimatiza aici: ele nu vor putea colabora niciodată cu Ardelenii; trebuie deci eliminate ca unele ce constituiesc un corp strein în organismul Ardealului și împiedică circulația normală de sânge a acestuia.

Și pentru a arăta în ce măsură Românii ardeleni aderă la aceste idei, d. Daday așează în centrul romanului familia unui fruntaș politic ardelean. Pilda convertirii ei la idealul politic al autorului e înzestrată, în intenția acestuia, cu accent de simbol și cu valoare normativă pentru întreaga intelectualitate românească din Ardeal.

Avocatul Biliboacă era, înainte de război, sufletul și mintea partidului național român, prietenul de cruce al d-lor Maniu și Vaida. Incepe războiul românesc pe care avocatul l-a visat atâta. Trupele române intră în orașul de graniță în care trăiește familia Biliboacă. Dar din momentul în care avocatul și-a văzut visul cu ochii, visul acesta începe să se năruie: armata română e o adunătură de aventurieri, pusă pe jaf, îmbătută cu fraze goale, fără să aibă idee — nici chiar ofițerii superiori! — de ce a fost adusă în Ardeal. Iar când, la atacul Nemților, ea se retrage din oraș, în panică și fără a fi în stare să opuiască vreă rezistență, avocatul Biliboacă, innebunit de desnădejde, iese în stradă cu arma în mână, urmat de fiul său și de o nepoată cu sufletul viteaz — și trage cu sete în compania de nemți care se apropie. Focul nu durează decât o clipă. Avocatul e prins, condamnat de justiția militară germană și împușcat — după ce, în cursul judecății își încheie socotelile politice, înmormântând definitiv visul României Mari în speranța unei autonomii ardelenene.

Aceasta este moștenirea spirituală pe care fiul său, Albin, o primește și din care acesta își va face o axă a vieții. Când întors din captivitate rusească, Albin intră, în toamna anului 1918, în Ardealul istovit de suferințele unui război de patru ani, el aduce în suflet vază nostalgie a revoluției rusești și o complectă indiferență pentru biruința marelui cauze românești. Și când peripețiile înaintării îl poartă în satul căpitanului orb, eroul romanului anterior, opiniile politice ale lui Albin apar definitiv fixate: Dacă unirea Ardealului cu România trebuie să se facă, — fiindcă dorința poporului român e, oricum — o recunoaște și el — categorică în această privință — Adunarea dela

Alba-Iulia va avea datoria să puie condiții... Adunarea dela 1 Decembrie 1918 însă n'a avut curajul să ia aceste măsuri de precauțiune, și ceea ce era de prevăzut se împlinește întocmai: Toate digurile se sfarmă și Ardealul e inundat, în scurtă vreme, de puhoiul de lăcomie și ilegalități ale Vechiului Regat. Și fiindcă d. Daday odată pornit pe această pantă nu mai cunoaște măsură, invectivele curg gârlă ori de câteori Vechiul Regat va fi pomenit. Tot ce vine de acolo e considerat ca atins de lepră, stâlcit, corupt și mai ales strein, strein de parc'ar veni de pe altă planetă. Toate încercările de înțelegere și unificare sunt suspectate cu anticipații de d. Daday, care își formulează părerile în această materie mai ales prin temperamentul fugos al unchiului lui Albin, parlamentar ardelean de nedomolită combativitate. Căci „unire n'a fost — gândește și Albin — și dacă astăzi este una pe hârtie, n'o să fie niciodată în suflete. Pentru acest ceșos monstru de unire, zămislit în creere găunoase vor avea de suferit însă (inițiatorii unirii înșiși) cât vor trăi” (p. 230).

Incet-încet, după ce în urma insistențelor unchiului a încercat câteva slujbe, Albin se desgustă așa de mult de mersul lucrurilor românești, încât, el, fiul marelui luptător național de odinioară, ancorează în redacția unui ziar maghiar și de acolo se războiește pe viață și pe moarte cu regimul românesc. Fără îndoială, această metamorfoză a lui Albin e o enormitate, o extravaganță, care n'are nici o aderență cu realitatea și nu s'a putut petrece decât în capul d-lui Daday. Poate în felul acesta d. Daday scoatește Ardealul salvat: cu moștenitori de prestigioase nume românești, deveniți gazetari unguri, în România Mare, — fiindcă „limba maghiară le este mai familiară” (p. 271), — întrecând în zel chiar pe ungurii de sânge (Albin de ex. e mult mai cutezător decât însuși președintele partidului maghiar în a cărui soldă se găsește în calitatea lui de redactor la oficiosul acestui partid!).

Ar trebui să-l compătimim pe d. Daday pentru miopia care l-a împiedecat să înțeleagă cât de cât conștiința românească clară și neînduplecată — manifestată mai ales printr'un religios cult al limbii, — ce stăpâna în Ardealul de dinainte de război, mai ales în familiile de categoria Biliboacă. De pe aici au ieșit numeroșii gazetari care au trecut cu seninătate pragul temnițelor ungurești, pentru o convingere apărută cu dârzenie, pentru un vis în care credeau. Nu e nici o îndoială însă că Daday știe foarte bine lucrurile acestea. D. Daday scrie totuși *altfel*, — nu pentru ardeleni, desigur, ci pentru o lume naivă de dincolo de graniță, — pentru oameni în stare să tipărească — cum am arătat — mesagiile în care se vorbește, cu o deconcertantă candoare, despre dispariția totală și încă foarte apropiată a românismului din Ardeal.

Și tot din acest unghiu trebuie privite și celelalte atitudini ale lui Albin, ca de ex. subita lui ispită de a sfâșia un drapel național ce atârna de pe balconul unei case, în ziua sfințirii catedralei ortodoxe din Cluj (p. 297), indignarea ce-l cuprinde când se gândește la „lăcomia abuzivă a Bisericii oficiale care a ridicat, în chip provocător, în acest oraș occidental ca cultură și tradiții religioase, o catedrală ce a înghițit sume enorme din averea statului și care în raport cu numărul credincioșilor e disproporționat de vastă și luxoasă” (p. 298).

Intre timp, d. Daday găsește prilejul să strecoare și o auto-laudă, arătând că un roman ca „Naufragiul” al cărui manuscris ajunge în mâinile lui Albin Biliboacă, poate încânta pe un Român. Albin admiră în adevăr calitățile artistice ale romanului și n'are de făcut decât o singură rezervă: autorul nu s'a ocupat și de soarta Românilor „împletită cu aceea a Ungurilor din timpuri preistorice” (p. 317).

Participarea la o ședință a Parlamentului încheie seria de experiențe ale lui Albin, și ne dă, în sinteză, părerea autorului despre sensul politicei românești, văzută, se înțelege din punctul de vedere al intereselor ungurești. Nimeni nu va contesta dreptul d-lui Daday de a privi lucrurile din acest unghiu al intereselor maghiare, cu toate că ieșirile pamfletare îndreptate împotriva unor bărbați de stat, sunt cel puțin de un gust îndoelnic. Dar a pretinde că un Român, fie el chiar Albin Biliboacă, ar putea să creadă că toate neajunsurile din țara noastră își au originea „în absența spiritului unguresc, izgonit din statele succesoriale, în absența aceluși spirit care niciodată n'a călcat în picioare dreptul... și a luptat pentru constituția și libertatea altora ca pentru ale lui proprii” — a pretinde mai ales că un șef de partid român ar putea la fel să creadă asemenea incoherențe: ar însemna într'adevăr o fatală neputință de a ceti în mentalitatea românească. Să nu fi înțeles d. Daday că luptele dintre partide, oricât de pătimase ar fi, nu pun în discuție unitatea noastră națională? Să nu fi tras nici o concluzie din zădărnicia opintirilor repetate pe care înainte de război Ungurii le-au depus cu atâta zel pentru a dovedi că între Românii din Ardeal și cei din Regat sunt deosebiri cu neputință de eliminat? Dar în cazul acesta d. Daday n'a învățat nimic și n'a uitat nimic, iar romanul d-sale, care pretinde a fi o *critică* a timpului de față, e un anacronism fără pereche, dacă nu cea mai îndrăzneată mistificare. Căci e în adevăr straniu să vezi reeditarea unor baliverne ca aceea că Românii din Ardeal nu înțeleg graiul celor din Țară, cum pretinde d. Daday, — atunci când a devenit aproape un loc comun că limba românească — vorbim de cea populară, firește — e una din cele mai unitare, cele mai omogene din întreagă Europa. Cum poate fi pălmuit astfel un adevăr verificat prin experiență zilnică?

Geneza cărților d-lui Daday a urmat un drum ciudat dar simplu: acela al invertirii realității. Un exemplu dintr'o mie: E adevărat că comunitatea bisericească din satul d-sale a comandat un clopot la o turnătorie din București. Dar acest clopot a sosit întreg și nu fără limbă cum scrie d-sa în „Naufragiu“; el a fost adus dela gară în alai de sărbătoare de țărani veseli și nu de martiri bătuți până la sânge cum scrie d-l Daday, coarnele boilor erau împodobite cu flori și nu rupte, cum scrie mai departe colecționarul de situații sinistre, iar la slințirea clopotelor — care a decurs în desăvârșită seninătate și nicidecum în mohorita atmosferă de îngropare cum îi place d-lui Daday să prezinte lucrurile, — au asistat și intelectualii români din localitate...

Cărțile acestea ale d-lui Daday sunt interesante însă și dintr'un alt punct de vedere. D. Daday știe să fie și generos. „Sunt și printre ei (printre Români adică), oameni de omenie“ — zice la un moment dat eroul principal din „Naufragiu“. Socotesc că aceste concesiuni date cu aerul de superioritate ale unuia care te bate pe umăr sunt mai jignitoare decât o insultă pe șleau, pentru simplul motiv că ele se acordă de obicei în funcție de asentimentul cu care iscălești opiniile politice ale d-lui autor. Sunt chiar elogii — și încă ce elogii! — la adresa câtorva oameni politici români. Ar fi ridicol să se creadă că s'ar putea găsi vreunul destul de naiv să se încante de ele.

În romanele sale, d. Daday și-a luat un rol de misionar. Misionar al celui mai trist dintre programe, misionar al devastării sufletești, misionar al urii.

ION CHINEZU

NAȘTERE

Azurul sticlea rece a incremenire
Au înghețat norii grei pe panta zărilor
Cine e să citească această prevestire
Ce tainic semn oprise curgerea norilor ?
Undeva peste munți, ciobanul nevăzut
Și-a ridicat mâna, poate. Subțiat peste zare
Intins ca arcul luciu în marea încordare
Bolta gemea sub frâna farmecului tăcut.

Și'ncet desprins din nourii un miel pierdut și dulce
Se cobori în vale cu ochii triști și umezi
In fânul cald al ieslei printre oi să se culce
Și pace a adus în ziua străvezie
Și cerul slobozit cântă în spre vecie
Cum cântă de subt ghiață isvoare descântate
Și clopote de iriși răsăriră albastre
Și — umplură dimineața cu clară bucurie.

INVITAȚIE

lui Ganymedes

De ce nu vrei să vii cu mine'n țara albastră
Te-aș duce în spre ceruri fără de hotar
Amurgul cel cu brâul de coral
Nu ne-ar încinge robi sub ziua destrămată.

De mână te-aș lua și te-aș duce cu mine
Până când pașii noștri ar rătăci în cânturi
Și mâinile noastre străvezii de vânturi
Le-am limpezi în apa boltelor senine.

Și stele mari și coapte am culege
Și-am soarbe vinul lor albastru de lumină
Și visurile noastre în beția divină
S'ar recunoaște'n spațiu și s'ar uni alene.

OLGA CABA

UMILINȚĂ

Ca un lepros, murdar și ros de bube
Cu inimă nevrednică, pleșuv,
Duc mucegaiul umedelor hrube,
Luminii tale caste, de heruv

Piciorul șchiop purtat prin negre smârcuri
Pătează drumul alb pe unde treci . . .
— Ia biciul greu, cu plumbuite sfârcuri
Și — alungă-mă în grotă mea cu lileci.

NELINIȘTE

De trei zile, spaima roade'n casă
Și tămâe cu cădelniți nevăzute
Și nu știu ce vagă temere m'apasă,
Că trec ore adumbrite, ore mute . . .

Lumânări cu mirosul de ceară
Unde ard, de'n casă se revarsă
Cu mirosul lor de ceară arsă
Și de seu stăruitor, în astăseară ?

Cine sângeră departe, cine plânge ?
Ce obraz iubit pălește'n umbră deasă ?
De trei zile, spaima mută roade'n casă
Și cad florile din glastră, foi de sânge . . .

GEORGE DUMITRESCU

REQUIEM

— Azi s'a oprit marea uitare a morților in loc, o frântură din imuabil. Solitudinea lor, tăcerile lor crescute in inlemnirea crucilor au fost tulburate cu lumină, flacări multe, multe, strigăte de foc simplu, omagiul adus de viață pentru moartea atât de perfect le fel, moartea pietrelor, a lemnelor, a stelelor căzătoare și-a spațiului din sânul căruia se aprind constelații noi, constelațiile vieților ce vin.

— Astăzi oamenii toți au fost buni fiindcă au fost la fel și fiindcă s'au gândit la același lucru.

— Dacă morții nu și-ar înălța părăsirea in trupul pământului bun, oamenii i-ar căuta printre pietre atunci când ar vrea să și-i reamintească.

— Cele mai blânde readuceri-aminte sunt cele despre morți fiindcă nu cer nimic, fiindcă poți să le'ntrerupi așa cum se stinge o flacăra și fiindcă ne lasă să fim cu toate defectele noastre, cu toate pasiunile noastre, fără bucurii și fără regrete.

— Atunci când morții cântă readucerile lor aminte, infloresc in cimitire flori mici și albastre. Și crucile au umbra caldă ca o sărutare. Atunci oamenii nu mai mor fiindcă morții sunt prea aproape de viață. Florile albastre înseamnă dragoste.

— Câte-odată morții dorm. Somnul lor e profund ca spațiile înghețate și gol de vise fiindcă morții nu pot să viseze. Ei sunt desăvârșiți și perfecțiunea nu cuprinde vis.

EDUARD PAMFIL

ZĂCĂMINTELE FOLCLORICE ÎN LIRICA NOASTRĂ CONTEMPORANĂ*)

Întreprindem acum încercarea de a descoperi urmele folclorice ce se pot desluși sclipind cu limpezime de-a lungul hățișurilor liricii noastre contemporane, în care se împletesc lianele celor mai felurite izvoare.

Poposim mai întâi în marginea ecourilor trezite de elementele mitologiei populare ce privesc văzduhul cu soarele și luna sa, în jurul cărora — după cum se știe — imaginația faurului anonim a țesut o strălucitoare și bogată pânză de multiple și variate credințe.

1. Întâlnim astfel — în lirica vremii — urmele acelor *vârcolaci*, «câini ai lui Dumnezeu» cari se urcă la lună și soare spre a le devora și prin cari închipuirea populară își explică fenomenul eclipselor.

În poemul lui V. Voiculescu: «Ionică» în care se risipește larg comoara superstițiilor populare așa cum sunt gândite «de un copil sălbatic de țară» ce «neam de neamul lui nu ieșise din sat afară», surprindem versurile ilustrative:

Negurile rodeau încet copacii
Și pe sfântul soare îl mâncau vârcolacii.

2. Amintirea soarelui trebuie să trezească însă și pe cea a *lunei*, aște ce se leagă printr'o străveche și comună mitologie.

În două din poemele sale — «Balada I» și «Grădini de zarzavat» Adrian Maniu pomenește luna ca «*dalbă floarea soarelui*» — sau ca «*fostă floare a soarelui*», utilizând-o în ambele ca element al descripției. Originea imaginii nu pare a fi întâmplătoare, ci un ecou al legendei populare în care luna — deși soră a soarelui — este totuși aleasă de acesta ca soție ca una a cărei frumusețe era

*) Fragment dintr'un studiu în pregătire.

neintrecută. O variantă din județul Prahova incrustează versuri ce reproduc chiar comparația lui Adrian Maniu, în următoarea vorbire a soarelui.

Și tot n'am găsit,	Sor 'mea Ileana
Potrivită să-mi fie	Ileana Sâmbziana
Vreo <i>dalbă</i> soție	Doamna <i>florilor</i> .
Numai pe sora mea,	

(În «Cerul și podoabele lui» de T. Pamfile, pag. 116)

3. Apropiindu-ne acum de credințele populare ce învăluie pământul, ne întâlnim uneori cu acel «câțel al pământului» pe care și Eminescu în a doua parte a «Strigoilor» îl pomenește ca un element creator de atmosferă a sinistrului:

Taci, s'auzi cum latră
Cățelul pământului
Sub crucea de piatră.

Cu aceeași intenționalitate poetică, la care se adaugă o creștere a intensității efectului, V. Voiculescu propunându-și a înfățișa masivitatea definitivă a stăpânirii Romanilor ce au învins de-apururi pe Daci, transcrie în «Decebal» finalul:

Imprăștiase spaima pe toți..... Intărâțați
Lătrau morțiu cățeei pământului în borte.
Că pân' la ei sub lespezi, tot mai apropiați,
Răsbiau năprasnic pașii greoaielei cohorte.

Cu un alt prilej, același poet în «Așteptare sub cortul pustiei» folosește amintita credință ca material al unei comparații ce contribuie sensibil la expresivitatea poeziei:

Te-aștept de asupra-mi cu vasta nopții sațră
Împunsă'n coastă de luna cu corn.
Ascult: inima-mi, cățel al pământului, bate sau latră?

Adrian Maniu încheie la rândul-i liniile unui pastel de seară prin accentul neașteptat al sinistrului în versurile:

Iarba'n valuri se desparte
Și auzi urlând departe
Cănele pământului.

(«Peste zidurile albe»).

Acest «câine», «câțel» sau «țânc al pământului» este o viată ce trăiește — după credințele populare — în fundul pământului unde latră încercând să iasă noaptea spre a mușca pe drumetii ce-i vin în cale. Sunt regiuni în care oamenii cred a auzi lătratul «câțelilor pământului» puind urechia în țărână, după cum ne informează Tudor Pamfile în «Dușmani și prieteni ai omului» (Pag. 368).

4. În legătură cu pământul mult mai numeroase sunt însă — în lirica noastră contemporană — urmele mitologiei comorilor, acele tainice bogății ce zac în lăuntru al hmei ascunse de vitregia vremurilor, vestindu-se doar unora prin pâlپări albastre sau galbene de flăcări, scăpând astfel de sub sortita stăpânire a știmelor blestemate.

În «Cântec sau rugăciune», Ad. Maniu înseamnă cu rafinată simplitate: «Știu că focurile malurilor vestesc comori», iar în «Lângă pământ» spre a înfiora peisagiul cu o atmosferă a tainei și a temerii, cântă versurile:

Au tras cu pușca'n aer, de pe la vii, pândarii
 Și paznicii și câinii au amuțit în arii.
 Când greeri la întreceri încep țărăitori
 Și focuri blestemate scot limba pe comori.

Poeții notează deasemeni indoitul colorit al flăcărilor ce au — după credințele folclorice — semnificații deosebite.

Comoară e? căci vede o limbă ca de foc
 Sporindu-și jărăgaiul pe țarini și albastră
 Suind precum se suie din hornuri iarna, fum.

scrie în «Inălțarea» Ion Pillat, în timp ce cu un material imagist mai prețios sensibilizând galbenul flăcării, A. Maniu împodobeste: «Ciocanele bat flori de aur, sfărâmând comoara știmelor blestemate».

Studiul folcloric despre «Comori» (Pag. 27) al lui Tudor Pamfile ne lămurește asupra semnificației deosebite a coloritului flăcării, albastrul însemnând o comoară de care nu e bine să te apropii, pe când galbenul dimpotrivă arată locul unei comori curate. Știmele blestemate de cari pomenesc [versurile de mai sus sunt duhurile comorilor ce le au în stăpânire cu legământ dela cel ce le-a îngropat. În altă parte («Oltenia»), Ad. Maniu înseamnă «Văpaia joacă'n nopți de zile mari, banii jurași» cari ne amintesc credința comorilor afurisite de a nu fi luate de nimeni.

Motivul »comorilor« n'a fost însă utilizat numai ca un element de fond al poemelor, ci prin fireasca expresivitate a tainei

lui, e folosit ca un prețios material imagist. În »Salomeia« sa, poetul ce a evocat atât de frecvent văpaia comorilor, o intrupează ca termen al comparației, atunci când voințe să surprindă farmecul enigmatic al ochilor.

Iar ochii tăi	ce joacă noaptea
plecați	pe comori fugare
aveau lumina	

(Ad. Maniu: »Neintâlnirea«)

imagine pe care și *Ion Pillat* în primul poem al ciclului »Morții« o folosește:

Focul straniu al ochilor,
Joc de flăcări pe comori.

Metaforic, »comorile« sunt deasemeni utilizate și de *T. Argezi* în »*Descântecul*« său:

Și să vedem în fundul nopții noastre
Mișcându-se comorile albastre

și apoi mai amplu, alcătuiind exclusiv materialul figurat al poemei căreia îi crește efectul emotiv prin asociații de autentic mister, *N. Crainic*, în »*Comoară*«.

Imi pâlpâie pe frunte năluci de vâlvori.
Ca 'n noapte pe tainița unei comori,
Melancolie, melancolie,
Paloare metalic, albăstrie
Eu sunt o colină pe care se zbate,
Văpaia unei comori îngropate
Uitată din vremuri își zornăie banii.

La care se adaugă finalul înăbușit în tristețe și regret:

Paloarea-ți metalică, melancolie
Ce-mi joacă pe frunte năluci de vâlvori
Pe tainița incet ruinatei comori.

5. Părăsind lumea astrelor și a mitologiei pământului, să ur mărim acum ecourile folclorice trezite în lirica noastră de credințele ce privesc *ființele animale*.

Dintru început, însemnăm prezența destul de frecventă a

În genere însă șarpele e o firească aparițiune a răului, una din formele preferate de diavol în numeroasele sale intrupări, când acesta nu se manifestă prin felul propriu al ființei lui, ci prin fenomenele animalului în care s'a încuibat.

Utilizând ideea ca material întru sensibilizarea funcțiunii poetice, T. Arghezi notează în »*Dor dur*« comparația :

Ca un șarpe ce se sbate	In stihuri m'am hotărit
Suferind de cinci păcate,	Să-mi trec noaptea de urit.

Dar șarpele este mai ales o vietate ce solicită practicile magiei. Distingând între cele ce privesc pe om dar se fac cu ajutorul șarpelui despre cari ne vom ocupa într'un capitol următor și cele ce i se adresează direct, vom reține acum pe acestea din urmă numai.

Se cunoaște efectul muzicii asupra șarpelui. Iată-l de pildă pe *Ad. Maniu* însemnând fenomenul :

Fluerul îmbunează șarpele negru, incolăcit în veghe
(»Dobrogea«)

iar *I. Barbu* concentrează comparația :

Ți-e inima la vârste viitoare
Ca șarpele pe muzici înodat.
(»Încreat«)

Efectele practicelor magice pot fi însă cu mult mai mari, șarpele lăsându-se — după credințele populare — oricând prins. E destul să încleștezi degetele și să-l țintăști neclintit citindu-i o anume formulă consacrată de 3, 6, 9 sau 12 ori — după mărimea șarpelui — spre a-l zăpăci și stăpâni cu totul. Numai printr'o altă formulă de deslegare, îl poți elibera. (Artur Gorovei în »Descântecele Românilor«, pg. 402).

Cu o sclipitoare plasticitate, pe schelele acestei credințe, a construit *Ion Pillat* compoziția descriptivă : »*Vrăjitorul de șerpi*« :

Pe luciul apei, negru, un sfârc de bici în plâsnet
Străfulgeră topirea... Pescarul l-a simțit.
Se-upleacă, mormăește descântecul : de trăsnet
Atins, un șarpe-și lasă inelul despletit.

Și 'n brațele lopătarului vietatea apelor trăiește sub stăpânirea omului până când o mântuie »deslegarea«.

Din milă iar șoptește cuvinte de hrisov
Și șarpele deodată desmeticit, tresaltă
Și scapă ca săgeata pe lacul de Snagov.

SFINXUL

Il aud încă spunându-mi:

— Ai aci tot ce-ți trebuie: camera frumoasă, baie, cărți și un patefon. Masa ți-se va servi regulat, vei avea cea mai aleasă bucatărie românească. Nu vei duce nici o lipsă, afară de libertatea de a circula, dar tu nu ai nevoie de aceasta. . . Te rog, nu spune nimic. Iți fac un bine, ai venit aci cu gândul să lucrezi.

Dealtfel tu pe libertate nu pui nici un preț, căci niciodată n'ai știut-o folosi. Salutare.

Apoi a ieșit și a încuiat ușa. Am auzit cheile zângăind și pașii îndepărtându-se.

Eram încarcerat, nu mai era nici o îndoială.

— Să fie o cursă, sau un capriciu? Sau... are vreun motiv să procedeze așa?

Intrebarea aceasta mi-a venit la urmă, cu toate că putea să-mi fi venit dela început. Am sărit din fotoliu unde ascultasem surâzând mica cuvântare a prietenului meu și m'am aruncat asupra ușii. Ușa aceasta, construită din lemn de nuc, a cărei sculptură o admirasem cu drept cuvânt la sosire, se împotriva mai puternic, decât ușa unei veritabile închisori. Nu-mi mai rămânea decât să caut altă cale de evadare, dar geamurile erau apărate de zăbrele groase de fier, iar în baie, singura fereastră circulară, era mică și aproape de tavan.

— Prin urmare sunt închis cu adevărat.

Constatarea m'ar fi făcut să zâmbesc, dacă nu mi-aș fi dat imediat seama de gravitatea situației.

— Asta însemnează că nu mai sunt stăpân pe mine însumi. E cași cum i-aș aparține lui, degradat la rangul unui lucru. Ciudat sentiment! Te vezi, te pipăi, ești tu și totuși nu dispui de tine. Altul dispune de trupul tău. Minunat ar fi dacă în asemenea condiții l-ai putea părăsi, așa cum părăsește un gândac de mătase, gogoșa.

— Să strig? Nu folosește la nimic. Nu are cine mă auzi și el e mai tare decât orcine. O brută, care viața întregă a mâncat, dormit și a făcut sport. . .

— Pe libertate nu pui nici un preț, fiindcă niciodată n'ai putut-o întrebuința.

— Auzi? Nu mi-am știut întrebuința libertatea? Pentru ce? Fiindcă în timpul liber, când el făcea scrimă, eu citiam tot ce-mi cădea în mână? Fiindcă în timp ce el făcea mușchi și aduna amintiri sentimentale, eu, devenind din ce în ce mai miop, schimbam mereu sticla ochelarilor? Nu știu eu ce să fac cu libertatea?

Stam și mă gândeam serios. Să-mi fi spus asta altădată, i-aș fi răs în față, dar fiindcă mi-o spunea atunci, când eram închis între patru pereți și eram la libera lui dispoziție, nu puteam. Da, într'adevăr, dacă aș fi știut să-mi întrebuințez libertatea, n'ar fi îndrăznit să-și bată joc de mine. I-aș fi putut riposta, s'ar fi temut. Așa, a trebuit să fiu laș, de o lașitate degradantă. Ce-mi folosește că sunt doctor în filosofie, dacă nu pot face nimic. Valorile mele nu i-le pot impune, căci râde de mine, iar în fața pumnului său trebuie să fiu mai neputincios decât o muscă.

Așa mă gândeam atunci. Intre timp lucrurile s'au schimbat. Azi, am față de el, dacă nu cele mai bune sentimente, o infinită compătimire. Il văd și acum privind fața ei împetrită. N'a vărsat nici o lacrimă, e adevărat, dar ce era în el, cine poate ști? Am plecat de acolo amândoi călare, fiecare cu gândurile noastre. De atunci le depăn mereu, și nici acum n'am ajuns să înțeleg bine toate.

Suntem aci de o săptămână. M'a chemat el:

— Am o vilă în valea Sâmbetii. Dacă vrei, poți sta la mine o lună. Am răs.

— Crezi că-mi pot lăsa treburile? Prepar niște lucrări pe cari nu le pot intrerupe, amice! Am anunțat câteva, profesorul meu așteaptă, publicul la fel.

Nu-i puteam spune ce anume lucrez, știam că n'a citit nimic, afară de cărțile de școală.

— Mult te-ai gândit? Câte cărți îți trebuie? 100 kilograme? 200? 500? Ia câteva lăzi, împachetează-le și le vom duce acolo. Nimeni nu te va supăra. Vei avea camera ta și vei putea citi mai bine decât aci.

M'am gândit puțin. La urma urmelor mi-ar strica să stau o lună undeva la munte?

— Primesc, dar numai dacă mă asigur că voi putea lucra. Nu vreau să ies nicăieri. Absolut nicăieri. M'ai înțeles?

— Ba bine că nu, s'a făcut.

Și sigur de acest „s'a făcut”, am plecat. Aci, e adevărat, nu mă așteptam să găsesc nimic mai bine, decât am găsit. Casa mare, comodă, răcoroasă și liniște ca într'o mănăstire. Ingrijitoarea, care e și bucătăreasă, e o bătrânică tăcută și sfioasă, care nici nu privește oamenii

drept în față, când vorbește. Afară, din grădină, dai în pădure, care acopere complet înălțimile până la peste două mii de metri. Intre ele, valea se prelungește până în inima muntelui, aducând de acolo svonuri neliniștitoare, cari te fac să iei toiagul și să pleci la drum.

Prietenul meu a venit imediat la mine.

— Uite, asta ți-e împărăția, pe timp de o lună. Nimeni nu te va tulbura. Poți să citești și să scrii cât vrei. Nu-ți cer nici măcar să amintești în prefață că ai scris aci, te asigur însă că muntele va lăsa oarecari urme în cărțile tale.

Trebue însă să-ți atrag atenția asupra unui lucru. Privește. Valea aceasta se prelungește vreo 3 kilometri, până acolo unde vezi masivul de piatră. Ei bine, uită-te acum în sus, spre creastă. Partea pe care o ai în geam. Observi ceva? Nu-ți pare ciudat?

Mă uitam atent la creastă. La început am văzut o formă ovală, care se prelungea într'o curbă domoală, ca o spinare. Privind, figura se contura tot mai precis. In cele din urmă liniile arătau două direcții: una aproape verticală, hotărîtă, axa unei figuri ca un cap, iar a doua, orizontală, căzând ușor în jos, într'o ondulare vagă.

— E ceva ca un animal. Un cap masiv, picioarele dinainte ancorate puternic în stânci, și spinarea lungă și puțin ondulată.

— Da, da, ai nimerit, dar cu ce îți pare că seamănă?

— Are ceva felin. Pare un fel de pisică, dar rigiditatea formelor te face să crezi mai repede că e un sfinx.

— Tocmai, ai nimerit. E o minune a naturii. Un sculptor ar putea încerca să modeleze toate detaliile. M'am ocupat de ideea aceasta, n'am găsit însă omul care să se poată apuca de această lucrare. Tu, încearcă să-i descifrezi surâsul, iar eu, până atunci, mă voi duce să văd un alt sfinx, pe care, dacă te porți bine, ți-l voi prezenta și ție.

Eram puțin intrigat. Uitându-mă pe geam descopeream toate detaliile. Descopeream locul ochiului, rotunjimea labelor și tot mai clar deslușeam, linia ondulată a spinării. Auzii apoi pe prietenul meu plecând călare.

Eu îmi scoteam cărțile. Pe un raft am așezat numai Platon, începând dela o ediție ieftină a textului original, și dela traducerea franțuzească a lui Cousin, până la Gomperz, Grote, Fouillée și Abel Hermand.

Ce mai am eu de spus despre el, după toate acestea? Ce întrebare! Dar despre nimic nu s'a spus încă tot ce se poate spune! Despre nimic nu s'a spus încă tot ce trebue să se spună. El e o lume, ca și lumea bunului Dzeu și nu se va termina ce avem de spus, nici despre una, nici despre cealaltă, niciodată.

Deschizând lăzile și așezând cărțile pe rafturi, aruncam privirea pe geam. Aveam impresia că mă privește cineva.

— Are figură înțelegătoare. Înțelepciunea pământului. . .

A doua zi m'am apucat de lucru. Am lucrat serios. E adevărat că geamul mă preocupa.

— De ce s'o fi făcut asta chiar aci? O minune a naturii? Să fie așa, totuși e ciudat. Parcă nu-i piatră, are linii vii. . .

După câte un asemenea soliloquiul, începeam alt capitol. Asta a fost așa până seara. Pe la 7 a venit prietenul meu la mine.

— Imbracă-te și vino cu mine, trebuie să facem o vizită vecinilor.

— Ce vecini? Dar nu mi-ai spus nimic de asta, răspund eu.

— Ei, nu ți-am spus, fiindcă ai fi fost în stare să nu vii. Este aci o doamnă care se prăpădește după literatură. Trebuie să vorbești cu ea. Imbracă-te repede, nu pierde timpul. Nu-ți trebuie smoching, haina de sport merge de minune.

Iată-mă, așa dar, plecat. Mergeam călare, el înainte, eu înapoi.

— Ce deosebire între puterea fizică și cea sufletească? Il compătimiam.

După vre-o jumătate de oră, am ajuns la un fel de fermă, unde ne întâmpinără câinii.

— Nu cobori, până nu vine servitorul, mi-a spus el, riști să rămâi fără pantaloni și n'ar fi prea plăcut.

— Aș căpăta alții de aci, încerc să zâmbesc.

— Greu, căci cucoana locuște numai cu fata. Ea e văduvă, iar fata necăsătorită. Detaliile acestea e bine să le știi. Pulpele tale trebuie să fie foarte subțiri și exhibiția lor nu ți-ar face cinste, iar Doamnelor le-ar produce oroare.

Involuntar îmi dusei mâinile la pulpe și scrâșnii din dinți.

— Da, imbecilul are dreptate. Sunt subțiri și moi. Zilele de lucru pe scaun. Ce n'aș da să fiu tare!

Am intrat. Cucoana ne-a ieșit în prag, fata la câțiva pași în urmă. Erau amândouă brunete, aveau aceeași croială a trupului și același aspect al feții. Păreau mai mult două surori, pe cari le despărțeau abia câțiva ani.

Prietenul meu m'a prezentat fără să economisească epitetele.

— E cel mai mare filozof din lume, dar și cel mai sălbatic om. Abia l-am putut smulge de lângă cărți.

A trebuit să asigur pe doamne că prietenul meu exagerează și în ceea ce privește știința mea, dar și în ceea ce privește sălbătăcia mea.

— Mă simt foarte bine în societate, mă grăbii eu să spun, până îmi aduc aminte că am de lucru. Atunci încerc o comparație. Lucrul iese biruitor și încep să mă plictisesc.

— Păcat, noi te-am vedea bucuros aci, fiecare seara. La distanța aceasta de lume, cauți cu toate puterile tovărășia. Noi suntem obligate să stăm aci tot timpul, căci aerul de aci e singurul care priește fiicei mele.

Tânăra aproba.

— . . . Și-i suntem foarte recunoscătoare prietenului d-tale că nu ne-a uitat și că ni te-a adus și pe D-ta. Ne-a vorbit minuni despre lucrările D-tale. Am comandat și eu câteva. . .

Deci tot lucrările. Eram puțin trist.

— Dacă le-am părăsit fie și numai pentru câteva ore, preferam să nu mai vorbesc despre ele. Nu ar fi mai bine să le uit? Să mă pot bucura odată de libertatea pe care o am?

Ne-am așezat într'un salonaș; eu cu doamna, prietenul meu cu fiica. Discuția s'a deschis asupra unei probleme de literatură, indiferentă, — și trebuia să vorbesc. Am început în silă, dar m'am trezit ținând un discurs. Femeile mă ascultau, prietenul meu se ridicase și examina picturile de pe pereți.

— Vorbești frumos D-ta, zise fiica după ce terminai.

— Așa se ambalează el. Iși uită de toate când e vorba de literatură, . . . zise prietenul meu cu o ușoară nemulțumire, care spre rușinea mea, trebuie să spun, îmi produse oarecare plăcere.

— Mai spune, te rog. D-ta vorbești de lucruri îndepărtate, cașicând le-ai cunoaște din viața de toate zilele. Parcă o văd în carne și oase pe femeia aceasta, care până acum nu era pentru mine decât o simplă eroină de roman. E mare puterea aceasta de a face să trăiască oameni dispăruți.

Îmi surâdea și eram încântat. Am fost chemați să mai mergem și a doua zi. Pe drum prietenul meu vorbea pentru sine:

— Femeile sunt niște ființe ciudate. Se pasionează pentru orice. Nu i-am răspuns. A doua seară însă n'am așteptat să mă cheme. Am fost primiți mai călduros. Doamna m'a luat de mână.

— Te rog, lămurește-mă. Am citit azi și eu cartea de care-mi spuneari ieri. O aveam cu mine. N'am înțeles însă ceva foarte important. Femeia aceasta iubea cu adevărat?

— Bun expert ați găsit, zise prietenul meu. Nici nu puteați căuta altul mai bun. De unde vreți să știe? El vă poate spune întâmplarea din fir în păr, dar dacă femeia a iubit cu adevărat sau nu, asta să nu-l întrebați. Pentru asta trebuie să fi iubit odată tu, cel care judeci. Altfel nu văd cum ai putea să nu te pierzi în labirintul nuanțelor pe cari lumea le confundă fără nici o dreptate.

Doamnele se uitau la mine.

— Nu-mi pot da seama? Dar iubirea e o lege omenească, înscrisă

în fiecare din noi. Iubirea nu e sport, nu se învață și nu se perfecționează prin deprindere. Poate că se vulgarizează, se terfelește. De adevărata iubire sunt capabili, poate, numai cei cari n'o manifestă, ceilalți o degradează, o...

Nu găsim cuvântul care să-l strivească definitiv, în fața acestor femei, cari începeau a mă preocupa. Și am vorbit mai înflăcărat ca înainte. La plecare fata mi-a luat brațul. Gestul acesta neașteptat mi-a urcat tot sângele în obraz, iar pe drum amicul meu nu mi-a mai spus nimic.

Lucrurile păreau că se opresc aci.

Zilele următoare n'am mai ieșit din casă, nu m'am mai întâlnit nici cu prietenul meu. A treia zi, la amiază, am primit un bilet, care mă chema scurt: „Irina e bolnavă și vrea să te vadă. Te rog vino“. Am lăsat lucrul și am plecat. Eram neliniștit și mirat totodată, de această neliniște. Mama m'a așteptat în drum.

— Știam că vei veni imediat. D-ta ești foarte bun. De ce te-ai lăsat așteptat atâta? Am rugat pe prietenul D-tale fiecare zi să te aducă. Te-a supărat ceva? Irina nu se simte deloc bine, cred că numai D-ta o poți face să-și uite boala...

Am mers câteva sute de pași alături. Iarba era cosită proaspăt și firele se pârguiau văzând cu ochii. La poartă m'a rugat:

— Fii bun cu ea...

De ce a făcut asta? Mai era nevoie să-mi spună?

Am intrat puțin mișcat de acest apel și după lumina de afară, încercam, timid, să mă orientez, prin camerele întunecoase.

Pe Irina am găsit-o într'un fotoliu în salon. În dreapta ei avea un geam mare, care da într'un fel de balcon. Era singura cameră luminoasă. Astfel am putut-o vedea bine. Mi-a părut slăbită, iar când i-am sărutat mâna, am simțit-o arzând. În dreapta și în stânga, pe covor, erau aruncate cărți și reviste.

— Șezi.

M'am așezat jos, la picioarele ei, pe o pernă mare. Eram numai amândoi și nu vorbiam nimic. M'am uitat le ea în tăcere. În colțul buzelor avea un surâs aproape imperceptibil, un surâs enigmatic, azi aș spune mai mult trist.

Nu știi, eram eu într'o stare de sensibilitate exagerată, sau era o simplă părere, dar urmăream acest surâs și el avea mereu alte și alte nuanțe.

— Te-a iubit cineva vreodată, Irina?

Intrebases eu? Era vocea mea. De ce am întrebat? Ea a înțeles însă și nu s'a mirat. A clătinat din cap.

— Nu știi.

A rostit cuvintele? Poate că da, poate că i s'au oprit pe buze. Eu am înțeles însă îndoiala, am înțeles-o cașicând i-aș fi văzut întreg sufletul. Și cum stăteam așa, i-am luat mâna, care s'a lăsat moale într'a mea și fără să spun nimic, am făcut să-și aplece capul spre mine, să mă caute.

Când ne-am îndepărtat și m'am uitat din nou la ea, m'am cutremurat. Pe ochii închiși coborise o paloare din altă lume. Unde am citit eu că moartea stă uneori la căpătâiul nostru, fără să știm?

Atunci am auzit afară tropăit de cisme și vocea prietenului meu:

— E aci? Nici nu știam nimic. Credeam că a plecat în altă parte, dar dela el te poți aștepta la orice.

Am vrut să mă ridic. Ea mi-a făcut semn să stau. Eram caraghios, știu. Asta l-a făcut să rădă, când m'a văzut adunat pe perna vișinie. Eu n'am găsit nimic mai bun de făcut decât să-mi șterg ochelarii, nervos.

— Erai aci, pajule?

— Da, eram aci. Ești gelos? Sunt lucruri pe cari nu le poți face cu puterea, nici cu frumusețea, nici cu banii, și într'un biet caraghios ca mine, poate rătăci un suflet pe care tu nici nu-l bănuiești.

Am spus eu acestea? Nu. Le-am gândit. Nu le-am spus, fiindcă simțiam și eu că sunt caraghios. Cum să vorbești de suflet dintr'o atitudine așa de puțin convenabilă? Dacă m'ar fi lăsat ea să mă ridic, să-l privesc față în față?

Acasă n'a mai vorbit nimic cu mine, iar a doua zi m'a încuiat...

Stau și mă gândesc. Poate a avut dreptate. De ce mă amestecam între ei? De ce n'am avut puterea să mă țin departe? Era ea necesară pentru mine?

— Nu, hotărît nu. Totdeauna mi-au ajuns cărțile și gândurile cari se desprind, la fiecare pagină, din ele.

Din închisoarea mea temporală priviam afară. Valea, în căderea ei printre pietrii, venia cu un glas, care părea că vine din măruntaiele pământului. Pădurea încremenise sub sclipirile verzi ale stelelor. În depărtare muntele părea de cărbune, iar sus, profilul vietății minunate se mișca.

Revăd totul ca atunci.

Contururile se precizează. Zâmbește. Zâmbet glacial, pe care-l caut de mult. Nu, nu caut căldură. Nu-mi trebuie animalul. Zâmbetul acesta îl caut... Dacă s'ar mișca cu adevărat? Dacă formele felinare ar lua viață?

Imi prind capul cu mâinile.

— Sunt nebun, sunt gata să înnebunesc?

— Dar de ce nu s'ar putea? De ce n'ar putea porni de sus? Să-ți pună mâna ei pe mâna ta, să te înghețe...

Simțiam fiori în spate.

— S'ar putea asta? O iubire de aceasta ciudată, cine ar putea înțelege? Sfântă nebulie, apropie-te și spune-mi că nu-i minciună.

Profilul acesta albastru, plin de mister și melancolie...

În clipa aceasta ușa s'a deschis și prietenul meu a intrat în cameră. Mi-a aprins lumânarea. Era obosit.

— Ce-i cu tine? De ce stai fără lumină? Nu ai venit aci să lucrezi?

Îl priviam fără să-i dau atenție. Ce căuta aci, să-mi întrerupă visul?

— Vino cu mine. Irina e bolnavă și te așteaptă. Nimic nu o poate împăca.

— Irina?...

De unde coboram?

Dar ce am eu cu ea? De ce nu mă lăsați în pace?

Prietenul meu mă privia înfricoșat.

— Nu, nu sunt nebun, crede-mă, cu toate că nebunia nu-i chiar așa de speriat. Ea e un alt fel de viață. Dar nu sunt încă acolo. Nu crezi? Vrei să-ți spun numele regilor Romei dela început, până la ultimul Împărat? Vrei să-ți declam o poemă de Hesiod, sau „Lacul” lui Lamartine? Orice vrei îți spun, să te convingi că nu sunt nebun.

Dar lasă-mă, vreau să fiu singur. Singur, liber... cu ea...

— Liber? Cu cine? Nenorocitele, ce-i cu tine. Vino, te rog, Irina e bolnavă. Până dimineață nu știu ce se mai poate întâmpla...

A căzut lângă mine și brațele lui puternice m'am cuprins peste mijloc.

— Dacă ai ști cât o iubesc... Numai pentru ea am venit aci! Zile și nopți de rândul am stat sub fereastra ei, ca un câine, dar acum nici nu vrea să mă vadă. Vrea să mergi tu acolo.

Și dintr'odată m'a cuprins o înduioșare care-mi vine rar. O înduioșare care pleacă dintr'o înțelegere complectă a ceea ce este și a ceea ce dorim să fie. Lacrimile au început să-mi izvorască din colțul ochilor și ochelarii s'au întunecat. Cu palmele mele am cuprins capul amicului meu...

— Cât îmi pare de rău, dacă ai ști cât îmi pare de rău.

Nu puteam spune mai mult.

Când am ieșit afară, caii erau înșeuși. Prietenul meu s'a urcat și a luat-o înainte.

— Să mergem cât mai repede, poate o mai găsim...

— Dar unde vrea să meargă, mă gândii eu? Da, da, e bolnavă, știu.

— Să mergem repede, adăugați tare.

Caii începură a galopa nebunește pe o cărare strâmtă, care mergea pe liziera pădurii.

Deasupra noastră, după culmi, cerul se lumina. Dădui pinteni calului. Am ajuns însă prea târziu.

Nu știu unde e prietenul meu acum. Eu, cu cartea deschisă, încerc să uit. În fața mea figura de piatră surâde. Pare că începe să capete trăsături cunoscute.

Surprind linia buzelor, văd surâsul ei.

— De ce nu se poate mulțumi și el cu surâsul acesta de piatră?

O. F. POPA

MINIATURĂ

Azi n'am știut să adun cuvinte
Pe ața inimii cu mărgele
Am uitat să prefir între degete cuminte
Părul tău cu iz de lucernă și stele . . .

Dar arată-te din nou în privire
Ca o livadă de cireși la cislădie
Să te prind cocardă lângă amintire
Ca pe-un edel-weiss, curat, la pălărie . . .

GEORGE FONEA

JERTFĂ

Pe geana sânită, a pădurii
Toamna își lasă condurii . . .

Trecute miresme adie
Din palida codrului te . . .

Pe arse, uimate poteci
Atârnă oloagele creci . . .

Un nordic oraș fără slavă
Se sue în cer din dumbravă . . .

Arhangheli cu spade de piatră
Veghează plecarea din vatră . . .

Și fiecă frunză de anin
Trece din lut, în senin . . .

O, nordic oraș fără nume
Ce lacrimă stingi, peste lume . . .

Ce sânge întors în trecut
Îți paște destinul tău mut

De treci în sublima tăcere.
Întoarce-mă în ceruri, străjere . . .

În suluri de fum, în volute
Stărnite din arderi, durute . . .

Și slava mea sus să rămâie
Ca jertfa de gând și tămâie . . .

GEORGE FONEA

VAL. AL. GEORGESCU, LES VOIX *)

Poezia franceză a lui V. A. G. se încadrează în curentul poeziei pure. Intr'o limbă pe care și-a asimilat-o complet, cu o tehnică proprie Val. Georgescu a reușit să dea în *Les Voix* o serie de poeme de un stil personal, reunite printr'un mit subtil: al femeii astrale — pure — creație a stelelor, destinată dragostei pure — focului făcut om și care trebuie să cunoască dragostea trupului, impuritățile noastre, să împărțească soarta lui Iseult.

Țesătura poetică fină, intelectuală, este vizibilă în fiecare vers: (vocea stelelor)

Née de nos inquiétudes ainsi qu'en nous-mêmes de notre espoir
 Nourrie de la poussière d'or que sur paupières
 maintes nous laissons choir quand oeil mortel
 de rêve immense regorge
 Celle qui luit celle qui brûle et te consumes.
 De mains plus douces que sonnante écume
 accepte la destinée astrale
 que scelle sur tes lèvres
 le baiser du feu fait homme et ton maître.

sau: (vocea cărnii)

Au delà des théologies des esthétiques des morales
 fauves métaux roulant leur charmes: tes péchés
 immense conque aux mille voix flûtées
 serpent de braise aux mille rythmes neufs.
 Ni repos ni sagesse ni terme
 dans la sombre citerne
 qu'est ton âme où lueur
 nulle sinon les bras s'arrachant l'heure.

Discuția în jurul poeziei pure a făcut orice analogie posibilă: poezia este muzică, sau, pentru Brémond, rugăciune sau, încă, „mijloc neregulat de cunoștință metafizică”. Pentru V. G. poezia este în esența ei, iubirea. Ca și iubirea, *voluptate* dar și *incantațiune*. Ca și miracolului erotic, miracolul poetic se naște dintr'un „exces de putere” care

*) Éditions Corymbe. Paris, 1935.

urmărește „armonii necesare și universale de reconstruit“, ca și iubirea, poezia tinde către *cunoaștere*: cunoștință de „esențe incorruptibile“. Poezia este astfel o purificare; dar, ca această purificare să poată fi, ea trebuie să fie spontană, sinceră, pură.

Dacă mă refer la notele lui V. A. G. *despre poezie, voluptate și incantațiune* cari trebuiesc privite ca un ecou al discuțiilor despre poezia pură, ca o complectare a lor, este că ele mărturisesc credința compatriotului nostru în virtuțile miracolului poetic, autenticitatea trăirii sale poetice. O explicare *critică* a fenomenului poetic nu o poate da decât o estetică filosofică, științifică, *rece*, care explică opera de artă, creație totdeauna individuală, reducând-o la proce generale, la norme comune artei în general. Estetica artiștilor este de altă natură: confesiune proprie, mit secundar pe lângă mitul creațiunii principale, este *limbaj liric* pe care compatriotul nostru Pius Servien (Coculescu) îl distinge cu atâta grije, în lucrările sale de limbajul radical diferit, cu alte funcțiuni, de *limbajul științific*. Dar tocmai acest limbaj liric căutând o explicare a sa și negăsind decât tot expresii, o formulare lirică este o garanție a unei trăiri poetice autentice.

Cred că V. A. G. scrie franțuzește din onestitate: fiindcă existența poetică (existență necesară, care justifică peregrinările existenței obișnuite) a cristalizat pentru el sub influențe franceze, a întregii gândiri artistice și morale ale Franței de azi. În poezia lui se încrucișează influențe din Baudelaire, Mallarmé sau Valéry. Sintaxa pe care o întrebuintează este a poeziei moderne, liberă, care lasă fiecărui cuvânt — scos din încadrarea obișnuită a limbajului comun, — o valoare maximă de relațiune. Aliterații căutate ca în

*Tourbillonnement tournoyant tout au tour
D'un axe plus mouvant qu'un songe
Survole ni violent ni mol ni sûr.*

Dar, mai esențial decât asimilarea tehnicii poeziei moderne este pentru V. A. G. transformarea produsă sub influența căutării unei gândiri morale, așa de vie în Franța de azi. Se știe importanța pe care o are acum în Franța catolicismul. V. G. s'a convertit. În primul său volum, *Apprentissages*, poemele dela urmă, de inspirație catolică, au o bază mai fermă, mai largă de inspirație. Acceptarea punctului de vedere catolic i-a făcut posibilă o trecere dela impresii și evenimente personale, la probleme ale lumii, ale omenirii în general. I-a procurat o perspectivă definitivă asupra vieții dela înălțimea căreia să poată despărți ce este bine de ce este rău: a dat poeziei sale o gândire, o preocupare centrală.

A influențat și tehnica poetică; ceeace în *Apprentissages* erau jocuri tehnice, rămân acum numai mijloace cari servesc o gândire. Nu mai sunt forțate, scopuri în sine, des *réussites*. Poezia devine pură, fiindcă inspirația este pură; este pură gândirea care o animă. Mijloacele tehnice asigură numai o perfectă libertate de exprimare.

Les Voix marchează un progres față de *Apprentissages*. Ideea centrală, gândirea catolică nu mai este redată sub formă autobiografică, ci sub formă de mit: din tema femeii astrale, — a corpurilor înălțuite, a femeii care se ațăță de vis, „du charme impossible“, din

vocea mării, a stelelor, a sângelui, a vântului, a lui Tristan, a lui Iseult se creează o simfonie în care se oglindesc apele curate și turburi ale gândurilor noastre. Forma mitică este mai potrivită gândirii poetice decât cea autobiografică — atât de uzată astăzi — sau cea abstractă (cu toate reușitele lui Valéry). Este un merit al lui V. G. de a fi luat drumul acesta, de a fi găsit pentru gând, masca cea mai limpede, cea mai pură.

VIRGIL BOGDAN

ALEXANDRU MARCU, SIMION BĂRNUȚIU, AL. PAPIU ILARIAN ȘI IOSIF HODOȘ LA STUDII ÎN ITALIA

Nu toți larii din Panteonul Școlii latiniste au avut norocul să fie cu pricepere studiați și redați uzului nostru literar sub unghiul adevăratei lor valori. Se pot număra pe degete monografiile bune, consacrate acestor pe nedrept uitați. Rar, câte un specialist sau studios iubitor de vechea noastră configurație culturală, inaugurată de marea triadă Micu—Șincai—Maior, își consacră munca și pricepera făuritorilor de început ai culturii moderne.

Când acest studios este de o selectă valoare spirituală — cum e cazul dlui Alexandru Marcu — el reușește să dea mult exageratei — de către adversarii săi — aridității latiniste o prospețime de o savoare care satisface și cele mai dificile exigențe. Scos din circulația literară în urma atacurilor Junimismului maioreșcian, Latinismul, devenit astăzi și mai repulsiv gustului modernist, a fost ostracizat în manualele didactice; estetica ingratitudinii literare a uitat că Latinismul, rezultatul naționalismului romantic, a animat mișcarea noastră culturală și politică, mai mult de un secol. Dacă pe teren lingvistic Latinismul a fost o eroare, pe cel politic naționalist a fost singurul suport moral. În momentul cel mai critic al istoriei noastre, la 1848, când spirite ca naționalistul Bălcescu au fost prinse în mreșile federalismului cosmopolit și carbonar al lui Mazzini, ascendentul, pe care-l avea Latinismul asupra revoluționarilor Ardeleni, s'a manifestat, prin *Discursul* lui Bărnățiu, — moment mare din viața lui Bărnățiu și a națiunii noastre — în tot ce a avut mai bun: naționalismul integral, viguros și xenofob. Acest discurs trăbuie scotit, zice d. Alexandru Marcu, nu numai ca întruchiparea aspirațiilor întregii națiuni ci și ca expresia revoltei românești împotriva tuturor tendințelor de federalizare, ale cărei primejdii le-a arătat Bărnățiu.

Dintre fruntașii Latinismului, cel care a atras mai mult simpatia studioșilor actuali este Simion Bărnățiu. Regretatul răposat Gh. Bogdan-Duică i-a consacrat o voluminoasă și neîntrecută monografie, studiindu-i viața și ideile. Abundența informațiilor și observațiilor disciplinate de talentul celui mai bun cunoșcător al secolului al XIX-lea fac, din *Viața și ideile lui S. Bărnățiu*, una din cele mai bune monografii ale literaturii noastre, care este și o

frescă a culturii moderne românești. Anul acesta Bărnăuțiu a fost obiectul unui studiu politico-juridic al dlui P. Pandrea. Nici d. Alexandru Marcu nu este la primul studiu bărnăuțian. D-sa a anunțat acest studiu încă din 1927, în articolul *Simion Bărnăuțiu și Pietro Monti, cu o scrisoare inedită*, apărut în *Omagiu lui I. Bianu*.

D. Alexandru Marcu s'a dovedit în acest studiu, ca și în cele precedente, ca *Romanticii italieni și Români, Conspiratori și conspirații*, etc, din românește sau celelalte din italieneste, același profund cunoscător al istoricului raporturilor culturale italo-române. Multipla sa activitate în acest domeniu i-a creiat faima unui italianist de frunte. *Conspiratori și conspirații în epoca Renașterii politice a României* a avut darul să elucideze multe probleme din ideologia noastră politică din secolul trecut.

Studiul d. Al. Marcu încearcă, cu documente inedite, aflate la Academia Română sau în Italia la locul de studiu, o reconstituire, aproape zi cu zi, a vieții celor trei studenți români, Simion Bărnăuțiu la Pavia, iar Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la Padova, între 1852—1854. Lucrarea, care pare a fi o contribuție la monografia mai sus citată a lui G. B. D., este de fapt o operă distinctă, cu o clarificare a mediului în care au studiat cei trei Români, »bătrânul« și cei doi »băieți« padovani, cum își ziceau între ei.

Opera se deschide cu tribulațiile lui Bărnăuțiu după revoluție, când se stabilește la Viena (1849). Chinuit de reumatism de care se plânge în toate scrisorile sale, ca și de sărăcia sa, băieților din Padova, se străduia să urmeze cursurile Facultății Juridice din Viena, audiind prelegerile din trei semestre, 1851—1852. Hărțuit de poliția vieneză, deși la 23 de ani profesor și celebru în țară, totuși la 44 de ani, ca student bătrân, bolnav, coboară în Italia la Pavia, pentru a se înarma cu științele juridice, căci, ferm convins, zicea el, astfel, »se poate folosi mai bine neamului său«. Trăind cu speranța înființării unei Facultăți de Drept în limba română, la care, luându-și doctoratul, ca și cei doi veri, îndemnați tot de el să coboare la Padova, unde își vor lua și ei doctoratul în Drept, gândea că va ocupa mai ușor o catedră la mult așteptata și inchipuita românească Facultate. Determinați și de alte motive, mai ales politice, cei trei studenți, în toamna anului 1852, se aflau în »țara străbunilor Romani«, alt motiv de a-și acânci nostalgia naționalistă, pe care le-o insuflase doctrina latinistă, indeosebi a lui Petru Maior.

Toți trei, pe lângă cursurile și lecturile juridice, s'au ocupat, cu o asiduitate pe care numai romantismul naționalist al epocii o poate explica, de cercetările filologice, mai cu seamă de romanistică comparată. Bătrânul student, în scrisorile sale aproape zilnice către Padovani, se plângea mereu de neajunsurile vieții. »Băieții« i le-au ușurat tot timpul cât au stat în Italia și numai grație acestor ajutoare el a putut să-și târască zilele și să-și termine studiile, dar chiar în mijlocul sărăciei și a necazurilor el avea tăria morală de a le stimula curiozitatea și ambiția, îndemnându-i într'una spre studiile glotologice, raportându-se, în deosebi, la analogia dintre română și diferitele dialecte italiice. Iosif Hodoș,

la indemnul Pavianului, a făcut cercetări de dialectologie comparată și de literatură italiană, aceasta din urmă mai mult din imbold propriu.

Mediul de conspiratori mazziniști, în care au trăit, le-a creiat dificultăți din partea autorităților austriece. Bursa, care li se dădea la Viena, li se suspendă Padovanilor, odată descălcați în Italia, din porunca guvernului austriac, ce se temea de influența iredentei italiene asupra lor. Din această cauză demersuri pe lângă influenții vremii, numeroase cereri de ajutor pe lângă bunul popă S. Balint din Roșia Montană, care s'a sbătut, bucurându-se să-i ajute când putea, recurgând chiar la dărnicia Moșilor săi. Cu toată lipsa, n'au pregetat să-și continue studiile.

Toți trei au căutat să-și facă prieteni printre cei mai de seamă filologi italieni. Polemica, dusă de toți trei, redactată de Hodoș și păstrată într'o versiune latină la Academie, împotriva lui Carlo Cattaneo, autorul operei *Del nesso fra la lingua valacca et l'italiano*, în Ianuarie 1853, i-a angajat și mai mult la aprofundarea cercetărilor filologice. Ei imputau italianului multe erori, pe care se obligau să le emendeze. Părerii italianului că Românii sunt lipsiți de o adevărată literatură ei îi opuneau pe Heliade, Alexandrescu, Bolliac, Sion, Rosetti și A. Mureșeanu.

Între timp închizându-se Universitatea din Pavia, din cauza mișcărilor mazziniste, Bărnuțiu pleacă în căutarea lui P. Monti, un glotolog și hispanist celebru, care considera româna ca un dialect italian.

Padovanii, în Iulie 1853, dau primele examene. Vacanța și-o petrec, după indicațiile «Bătrânului», cu lectură filologică, cu scopul de a descoperi analogii lexicale între română și italiană. «Băieții» cari până acum nu ieșiseră din cuvântul lui Bărnuțiu, protestează contra lecturilor impuse. Bărnuțiu le răspunde cu o scrisoare, care-i fixează locul și meritul său special, de a fi primul care să preconizeze paralelismul dintre italiană și română.

Deși bolnav, Bărnuțiu e neobosit. Trimite un raport filologic lui I. Maiorescu la Viena, cuprinzând investigațiile sale făcute direct asupra dialectului pavez, în care dovedește întinse și profunde cunoștințe în domeniul Dialectologiei, dându-și seama înaintea multor italieni de valoarea unor studii ale epocii. În timp ce, în Septembrie și Octombrie 1853 cei doi veri trec al doilea și al treilea examen, Bărnuțiu e preocupat acum de înființarea unei Academii filologice, care să reglementeze redactarea unui sistem ortografic unitar, declarându-se mulțumit «cu oricare sistem numai să avem odată o ortografie în loc de o mie». Ideea aceasta a dus la fundarea Academiei.

Bărnuțiu, abia în Decembrie 1853, autorizat de poliția austriacă, poate da primul examen, își reia corespondența filologică, de astă dată cu Cipariu. Sosește și îmbucurătoarea veste a acordării burselor. În Ianuarie 1854, Padovanii, prezințați de protectorul lor abatele Nardi, sunt declarați doctori în «ambe le leggi». Sunt sărbătoriți de colegii lor italieni, li se închină chiar o odă, document expresiv despre conștiința Italianilor asupra Românilor. Înarmați cu câte o ladă de cărți italiene, care vor constitui tezaurul lor enciclopedic, cum zice d. Al. Marcu, «Padovanii», pe

rând, câte unul, mai întâi Papiu Ilarian, apoi Hodoș părăsesc Italia, îndreptându-se spre Viena, urmați de bătrânul doctor abia în vară, căci acesta nu putuse să-și dea doctoratul decât în Iunie 1854.

Dacă, în timpul cât au studiat, au avut un rost, acum la terminare erau dezorientați; bătrânul doctor, care nu-și pierduse cumpătul în cele mai grele împrejurări, de astă dată era foarte nedumerit. Prin intermediul lui I. Maiorescu, ducând tratative cu Laurian, Bărnăuțiu, în Ianuarie 1855, sosit la Iași ca profesor la Universitate, ieșea din impas. Mai târziu a fost urmat de Papiu Ilarian, Hodoș rămânând practicant de avocat la Abrud, continuând să se ocupe cu literatura italiană.

Toți trei, după stabilirea în țară, păstrează urmele neșterse ale culturii italiene. Permanența studiilor filologice, trecute cu vederea de ultimii cercetători, se constată în toată activitatea lui Bărnăuțiu, după așezarea sa ca profesor la Iași. El se situează între curentul latinist moderat istoric al lui Cipariu și cel italianizant; susține că «Românii sunt popor de Italia», ceea ce-l diferențiază de Heliade Rădulescu și Cattaneo. Preocupările istorice ale lui Papiu Ilarian pretindeau mai puțin italianism. În schimb, Iosif Hodoș încearcă, cel dintâi, un compendiu de istoria literaturii italiene, care nu e lipsit de vederi proprii; italianismul său se manifestă și prin traduceri din Alfieri (Virginia) și o comunicare la Academie (1868), *Litteratura si belle-arti*, în care-și exemplifica observațiile prin evocarea marilor glorii ale Renașterii italiene.

MARIN VĂTAFU

CRONICA ȘTIINȚIFICĂ

ETNIC ȘI RASIAL *)

Terminologia antropologică pură, este cu atât mai justificat întrebuințată, cu cât acoperă realități antropologice mai mari, complexiuni mai bine precizate, mai intens afirmate și mai extinse din punct de vedere teritorial. În special hotărîtor este *gradul* în care predomină un element rasial asupra celorlalte în același cuprins etnic. Unde realitățile acestea nu corespund, se încearcă creierea a noi noțiuni. Așa este și cu fenomenul etnic-rasial francez (*l'ethnie française*).

Autorul însuși recunoaște (p. 26) că unele popoare din Europa centrală, întrebuințează termenul *rasă* într'un mod cu mult mai precis. Se înțelege: în înțeles somatic, lucru ce nu se poate întâmpla așa de ușor la toate popoarele. Popoarele acestea din Europa centrală (să se înțeleagă mai ales Germanii!) mai pot face apoi distincție deabinelea, între națiune (*Nation*) și naționalitate (*Volkstum*). O astfel de distincție nu prinde în toate părțile. Nu numai la Francezi dar nici la Români. Foarte greu s'ar putea găsi la noi de ex. un corespondent germanului *Volkstum*. Până acum suntem pe aceleași linie de greutăți în a ne con-

*) G. Montandon, *L'ethnie française*. Paris, 1935, p. 239.

tura unele realități populare de adâncime, cu Francezii. Montandon crede că cele două concepte: *Nation-Volkstum* se confundă la Francezi, nu din cauză că ar suna la ureche în același fel, (nation-nationalité), ci pentrucă *națiunea franceză corespunde întru totul blocului principal al naționalității franceze*. Francezul de rând, apoi, n'ar putea să-și însușească anumite realități ce n'ar fi acoperite de fapt. Din această cauză autorul *opune* deadreptul, termenului de *naționalitate* luat în înțeles de *Volkstum*, termenul „*ethnie*”, ca substantiv al adjectivului mult folosit și în graiul nostru, „*ethnique*”.

* * *

Înainte de a vedea ce valoare primește noul termen la Francezi, cred că e bine să arăt că la români, națiunea nu acoperă toată formațiunea etnică românească. În Balcani rămâne o formațiune etnică numeroasă de Români; de limbă, sânge, fără ca prin aceasta o distincție între națiune și naționalitate să se efectueze în sensul germanului *Volkstum*. Și după cum se poate vedea ușor, chiar crearea noului termen francez va rămâne în afară de orice întrebuintare la Români; *etnica românească* n'o să exprime decât foarte cu greu, ce vrem.

Termenul „*ethnie*”, la G. Montandon e opus termenului „*racial*”. Se ridică odată cu acesta față în față, două realități și doi termeni deosebiți; Germania rasistă și Franța, ridicată prin cultură, limbă, prin amestec echilibrat rasial, până la înțelesul unei cât mai perfecte unități naționale. Noua formulare, ia următorul aspect: prin „*ethnie*”, G. Montandon înțelege un grup *natural* în a cărui determinare intră în joc toate caracterele umane, fie somatice, fie lingvistice ori culturale.

Un alt impediment al acceptării termenului *rasă*, în Franța, e și acela (de altfel foarte justificat) că *rasa* ar fi un concept făurit *savant* la masa de lucru, pe când *ethnie* ar fi o grupare *naturală*, stabilită de membrii ce o compun și de cei din imediată apropiere. Cu toate acestea, *rasa*, unde corespunde unei determinări somatice, relativ evidente, poate fi tot atât de *naturală*, dacă nu mai *naturală* decât ceea ce înțelegem prin *ethnie*. Preferința ar urma să aibă loc numai atunci când am trece dela o realitate la alta; dela o formațiune etnică cu adevărat, cum ar fi cea franceză, la o formațiune rasială, cum se pare că nu e întru totul nici cea germană.

Alte formulări, întrebuintate în sociologie mai ales, nu știu în ce măsură ar deslega problema. E vorba de deosebirea ce se face între manifestările de ordin spiritual sau „*noologice*” și cele de ordin fizic, „*somatice*”, pentrucă, dacă în teorie acești termeni au pătruns, nu se știe ce întrebuintare practică vor avea, întrucât antropologia, etnologia chiar, dar mai ales etnografia și folklorul, lucrează concret.

Indepărtarea termenului de *rasă* la Francezi, în tot cazul, este o urmare a faptului, că nu concordă decât foarte rar cu formațiuni etnice. Cazurile foarte rari, nu sunt hotărâtoare. Să luăm popoarele izolate, cari convin mai mult formulării cu tendință germană. De ex. Laponii cu tipul fizic particular, cu limba lor specială, cultura lor anumită. Eschimoșii, etc.; dar dela aceștia la Francezi, e o mare deosebire.

Formațiunea etnică franceză (ne ferim a întrebuința în românește cuvântul: *ethnie*) ar întruchipa la un loc un *amestec*, și nu o *conviețuire* de indivizi; în rezumat ea ar aparține la trei rase renumite, din marea rasă europidă sau albă. O remarcabilă particularitate a acestui amestec, îl face însă gradul de amestec. G. Montandon chiar o subliniază; o și poate sublinia; că de fapt nu se află alte formațiuni rasiale, cu un echilibru mai perfect, ca națiunea franceză. Unitatea națiunii franceze sub raport etnic și nu rasial, e un fapt indiscutabil.

Noi nu vrem să arătăm altceva în această prezentare sub formă de recenzie, decât marea răspântie ce se creiază în problemele de rasă, la Francezii-Germani, apoi între aceștia și noi, căci, oricât de apropiată ni s'ar părea asemănarea, dintre formațiunea etnică a poporului francez și român, noi nu găsim o formulare originală fiindcă „l'ethnie française”, tradusă în limba română nu are aceeași vioiciune; noi nu întrunim la un loc nici unitatea rasială a poporului german pe urma cărui lucru s'a creiat o sumă de termeni și nici unitatea etnică franceză. Cred că inconvenientul se poate atribui unei potrivite expresii. Nu e vorba, că unitatea etnică românească e o chestiune de viitor, în cece privește formularea științifică; realitatea persistând de milenii de vreme, nici astăzi însă o răscolire a acestei maiestroase întruchipări nu s'a încercat. La Francezi, traducerea în fapt a acestei preocupări nu mai putea întârzia: o analiză sistematică din punct de vedere rasial pentru poporul francez, trebuia să apară astfel neîntârziat.

* * *

Ce elemente principale compun „l'ethnie française”? Ele sunt enumerate astfel:

- a) elemente rasiale,
- b) elemente lingvistice,
- c) elemente culturale.

Limba, este un factor determinant pentru formațiunea etnică a poporului francez. Naționalitatea franceză, am putea zice, că se distinge prin limbă. De ce? Fiindcă nu numai că elementele rasiale sunt multiple la Francezi, dar aceste elemente se depășesc prin limbă. Francezul ține la acest lucru. Limba franceză, cultura franceză, sunt valori expresive ale naționalității franceze. Iată elemente ce măresc accepțiunea termenilor și hotărâsc definitiv ceea ce numim „l'ethnie française”. Dacă constatarea limbei franceze, culturii franceze sunt necesare și deajuns pentru delimitarea etnică a poporului francez, analiza lor se face deosebit, „par elle même”.

Patru factori sunt hotărâtori în determinarea problemei: trei etnologici și unul politic. Grosul poporului francez rezolvă pe rând cele patru elemente fundamentale: rasa, limba, cultura, statul. În afară de Franța propriu zisă, rămâne Elveția romandă și Belgia valonă caracterizate prin elemente comune: rasă, limbă, cultură. Lipsește precum vedem, factorul politic: statul.

„Armorique”, Flandra franceză, Alsacia, Corsica, Roussillon, Escaurie française, au de partea lor, rasă, cultură, stat. N'au limba.

Canada franceză și Africa minoră au ca elemente etnice, parțial: rasa, limba (pentru Canada), minoritate rasială, lingvistică și culturală — stat, Africa minoră.

În ceea ce privește dinamica etnicității franceze, avem de observat următoarele: în interiorul limitelor politice ale statului, elementul etnic francez progresează lent pe toate liniile. Acest lucru se observă în Bretagne, în regiunea flamandă și chiar la frontiera germană. Expansiunea etnică e staționară în Belgia și Elveția, și bate în retragere în Italia.

După o socoteală aproximativă, ar fi în întreaga lume cam 50 milioane de vorbitori de limbă franceză. Aceștia, implicit impregnați și cu cultură franceză, așa pentruca Francezul să sfârșească prin a spune: franceza este una din primele limbi din lume, bune conducătoare de... civilizație!

În urmare se enumără principalele rase cari intră în combinație și din cari rezultă formațiunea rasială a poporului francez. Din lipsă de spațiu, ne mărginim să reproducem un pasagiu sintetic dela pag. 104: „*Franța așa dară, e formată din elemente mediteraniene la Sud, alpine la centru și subnordice la Nord; elementul celtic sau alpin formează pivotul istoriei rasiale al Galiei și al Franței*”.

Proporția se realizează în felul următor: tip nordic 1%, sub nordic 30%, dinaroid 15%, alpin 30%, ibero-insular 10%, litoral 10%, basc 1%, alogene 3%.

Orice fenomen cultural strein, pentru noi trebuie să fie un bun prilej de auto-analiză a propriei noastre ființe ca neam, dar mai ales a propriei noastre ființe naționale, etnice și rasiale. Ultimele sfaturi către studenți, date de acel care a fost G. B. Duică, n'au fost altceva decât o reprivire a forțelor noastre biologice. Ilustrul savant mâna studenții la granițe să constate la fața locului acțiunea progresivă de înaintare sau de regres a elementului românesc.

ION CHELCEA

MIȘCAREA CULTURALĂ

Cărți și Reviste

VIAȚA ȘI NEVOINȚELE FERICITULUI PAISIE-STAREȚUL SFINTELOR MONASTIRI NEAMȚUL ȘI SECUL, dată acum pe slovă nouă și grai îndreptat de *Gheorghe Racoveanu*.

Cui citea „Cuvântul”, acea „carte zilnică a omului inteligent” — G. Racoveanu nu mai trebuie să-i fie prezintat.

Fericit tutelat spiritualicește, Racoveanu s'a format păstrând strânsă legătură cu trecutul neamului și cu sufletul adăpostit în mănăstiri al acestui popor.

Departate de mai mușcărelele de tot soiul ale confrăților de aceeași vârstă, el nu s'a grăbit să arate cât îi de genial, ci a întârziat scuturând praf de pe comorile de gând pios ale hrisoavelor, descifrând însemnări naive, ori mângăind icoane afumate de vreme... Cu serioasă pregătire teologică, atunci când s'a pus în discuție o chestiune în legătură cu biserica, el a epuizat-o însă, având ultimul cuvânt.

Dragostea lui de cele creștinești, de cărțile și fețele vechi bisericesti și cunoștințele sale în această direcție l-au făcut să deuteze în literatură cu o carte de natură religioasă.

Cartea „dată acum pe slovă nouă și grai îndreptat” este un foarte frumos volum, pentru a cărui desăvârșită prezintare tehnică autorul a obținut concursul pictorului Mac Constantinescu, care a lucrat coperta și inițialele capitolelor, într'un minunat stil adecvat.

Se vede din prima clipă că volumul

e născut din dragoste — aceeași dela început până la sfârșit, adică dela înfiriparea conținutului, până la intruparea lui în formă de carte.

Shimonahul Platon, spre a implini o hotărâre a tuturor fraților din mănăstirea Neamțului — folosind scrierile înaintașilor săi: Mitrofan, Isac și Grigore, a scris viața starețului Paisie, în limba slavă. Manuscrisul său a fost tradus în românește de ieromonahul Kiriac — și amândouă date la tipar în 1836..

„Cartea talmăcită de Kiriac, este astăzi aproape necunoscută. Se numără pe degete mănăstirile care au câte un exemplar din această carte. Și tot atât de puțin numeroși sunt și cunoscătorii ei. Și e păcat. Și spre mare pagubă. Pământul acestei țări, înflorat din negura vremilor românești, de mulțime de schituri, a cunoscut, până la moartea mitropolitului Grigore Dascălul († 1834) o puternică viață a duhului. Schivnici, „oameni fără trup”, au viețuit pe acest pământ, cinstindu-l, în vremi a căror amintire a întunecat-o năvala unui duh străin, potopirea unui duh vrăjmaș. Subt colbul nesocotirii celor sfinte și sub semnul strâmbei înțelegeri, zac uitate vremile mândriei noastre. Pentru folosul născut din aducerea aminte de aceste vremi de slavă, am socotit să dau acum, în vremi de haos și de sete după *dreptate*, viața lui Paisie, uriaș al duhului, neîntrecut întocmitor de vieți de obște și mare teolog al Bisericii Răsăritului...” (G. Racoveanu în „Cuvânt de lămurire”).

Având deci, în față, textul scrierii ie-

romonahului Kiriac, ce a făcut G. Racoveanu?

Ne-o spune el însuși, chiar pe copertă: l-a „dat pe slovă nouă și grai îndreptat”.

Nici nu se putea găsi o mai inspirată — ca sens și formă — explicare, a ceea ce a vrut și realizat, cu prisosință, tânărul autor. G. Racoveanu nu s'a mărginit adică la o muncă simplă și simplistă de traducător, în sensul de translator. Dealtmănteri, cine își inchipue că ar fi putut da în limba românească o astfel de carte, prin traducere propriu zisă, se înșeală. Ar fi ieșit o monstruoasă literară. Textul vechiu, trecut însă atât prin sufletul, cât și prin condeiul unui cunoscător și prețuitor de grai românesc, a putut fi alcătuit din nou, în minunata formă în care ni-l prezintă azi G. Racoveanu.

Un sentiment de cucernică luare aminte a vegheat munca tânărului tălmăcitor, fapt ce se simte în fiecare frază, dar pe care îl mărturisește el în „Cuvânt de lămurire”, unde spune între altele:

„... Respectul meu față de lucrul ieromonahului Kiriac nu s'a mărginit numai la gândul pe care-l închide cuvântul, ci și la cuvântul însuși.

Totuși, de multe ori am fost nevoit să las, sau să adaog, o conjuncție, o prepoziție, — uneori chiar mai mult decât atât; să torn în formă nouă un cuvânt, sau o expresie, — în munca mea de îndreptare a stilului având, totdeauna, o grijă statornică: grija de a nu aduce vătămare sincerității, naivității, căldurii și miresmei pe care le închidea fraza cea veche și fără de care scrierea aceasta ar fi moartă. Iată de ce nu veți găsi aci o carte scrisă chiar în limba literară de azi”.

Dar nici nu trebuie să găsim o carte scrisă în limba literară de azi. Tocmai aci stă greutatea și cel mai mare merit al lui Racoveanu. Că ne-a dat o carte scrisă în limba, frumoasă ca un basm, a vechilor cărturari.

Nu mi se pare de vreun folos rezumarea cărții. Ar fi și o impietate. Voiu cita însă, pentru frumusețea lor, numai două

pasagii, din cele multe cari mă ispitesc:

„Din dumnezeiasca Evanghelie și din părinteștile Scripturi înțelesese el, desăvârșit, că fără ascultare și smerenie, fără sărăcie și răbdare, fără credință și dragoste, fără desăvârșita tăiere a voii și a socotelii de sine, — în scurt: fără păzirea, cu sârguință, a tuturor Poruncilor lui Hristos, păstrate de pravoslavnica Biserică, nicidecum nu este cu putința a se mântui cineva...” (pag. 17).

Și, în sfârșit, o parte din portretul viu al starețului Paisie:

„Era într'insul nerăutate și nevinovăție pruncească; iară mintea și înțelegerea îi era înaltă și dumnezeiască. Mare și numai de unul Dumnezeu știută era smerita lui cugetare.

Deci, prin nevoințele cele mai presus de fire, era Fericitul Părintele nostru următor prea cuvioșilor și de Dumnezeu purtătorilor Părinților noștri. Că din tinerețele sale, pentru dragostea lui Dumnezeu, a stătut el, până la sânge, împotriva patimilor. Că a trecut cu vederea toate ale lumii aceștia: neamul, bogăția, slava, — după cuvântul Domnului. Și nu și-a cruțat sufletul său; ci a iubit calea cea strâmtă și prea scârbicioasă a Evangheliei. Drept aceea și Dumnezeu cu darul său, a supus sub picioarele lui, iuțimea, pofta și toate patimile cele rele, sufletești și trupești. Că ajungând el — precum am zis — bărbat desăvârșit, l-a împodobit Dumnezeu cu toate aceste daruri ale Sfântului Duh.

Așiderea și în cele firești era prea infrumusețat. Că fața lui era albă ca a îngerului lui Dumnezeu, căutătura lină; cuvântul smerit și străin de îndrăzneală...” (pag. 85—86).

Este, cartea aceasta, încă o dovadă că literatura românească dispune de infinite posibilități proprii și că de limba literară, barbară, de-acum, în care au invadat neologismele, noi ne servim, mai toți, numai din lene și vinovată resemnare.

Autenticul românesc nu a fost descoperit în întregime și utilizat după merit. Și dacă nu-l vom căuta azi cu mândră ambiție și nu-l vom scoate la lumină — va-

lorificându-l, desigur că mâine el va fi prea adânc îngropat și pierdut pentru noi, deapăruri.

Lui G. Racoveanu, se cuvine să-i mulțumim pentru contribuția sa valoroasă.
Gherghinescu Vania

M. PÂSLARU: *Valoarea scrierilor patristice* (R. Vâlcea, Tip. Cozia, 1933) și *Scrieri alese din operele sfântului Ciprian* (Bibl. Părinților bisericești, No. 1, ibidem).

Suntem azi, în urma revoluțiilor politice și sociale survenite după război, cel mai mare popor ortodox. Această onoare ne impune și greaua sarcină de a fi și pe tărâm cultural cei mai de seamă reprezentanți ai studiilor referitoare la ortodoxie. Din păcate lucrurile nu stau așa, din motive pe care nu e locul să le discutăm aci. În literatura marilor națiuni — catolice sau protestante — din Vest, trebuie să căutăm studiile și colecțiile necesare cunoașterii și adâncirii credinței noastre. O colecție de traduceri din sfinții Părinți ortodocși se găsește azi la Germani, la Englezi sau la Francezi. La noi, care am fi fost mai direct interesați, așa ceva nu se află încă. Harnicul Părinte, M. Pâslaru, din jud. Romanați, a avut curajul să infrunte această problemă. Și azi e pe calea cea bună. După îndelungate străduințe, sub oblăduirea și cu ajutorul învățatului episcop de Râmnic, a izbutit să scoată primul număr din biblioteca de traduceri patristice, care, nădăjduim, va continua regulat. Fericit a fost inspirat traducătorul când s'a oprit, pentru acest prim volum, la tălmăcirea exegesei rugăciunii Tatăl nostru. Traducerea e limpede și conștiincioasă, iar introducerea bogată și notele sobre arată că avem de-a face cu un om ce-și cunoaște temeinic disciplina și e insuflit de o râvnă curată și trainică.

Lucrarea *Valoarea scrierilor patristice* cuprinde, expuse în chip sistematic și convingător, motivele care recomandă studiul patristic nu numai teologilor, ci și profanilor care vor să studieze cel

mai de seamă fenomen religios pe care l-a văzut istoria.

Evident că într'un alt mediu și alte împrejurări, o asemenea recomandare ar fi fost de prisos: atât e de evident lucrul în sine! Dar la noi era necesar, și bine a făcut Părintele Pâslaru că a stăruit asupra lui. Ii urăm din inimă succes pe drumul greu pe care a pornit. Grea e munca, dar frumoasă va fi răsplata.

Șt. Bezdechi

ZENO OPREA, *Essai sur la notion de bonnes moeurs dans les obligations en droit civil allemand*. Paris, 1935, 341 pg.

Față de exagerările școlilor pozitive de drept (istorică, economică, biologică...) la sfârșitul secolului trecut s'a produs o reacțiune, cu tendința de a da din nou dreptului baze raționaliste. Profesorul Bunge de exemplu, ajunsese să scrie într'o carte care poartă titlul semnificativ „Dreptul e forța”: „legea este expresiunea politică a regulilor juridice impuse mai mult sau mai puțin conștient de către clasele dominante, pentru a-și conserva starea economică favorabilă”.

Reacțiunea pornea din filosofia neokantiană și s'a întins pe întreg continentul, odată cu puternicul curent spiritualist, care caracterizează începutul acestui secol. Unul din reprezentanții acestui curent, în Germania, este Stammler, (*Die Lehre von dem richtigen Rechte*, 1906. — *Theorie der Rechtswissenschaft*, 1911) partizanul unui nou drept natural.

În același timp, când separația dreptului de morală părea a fi făcută definitiv, profesori ca Rippert (*La règle morale dans les obligations civiles*) și Josserand (autorul unui interesant studiu asupra „Spiriului și relativității dreptului și a abuzului de drept”) în Franța și Cathrein (*Moralphilosophie*) în Germania, aproape cu aceleași cuvinte proclamă unitatea dreptului și a moralei: dreptul nu poate trăi fără morală. În regulile cele mai tehnice ale dreptului civil, trebuie să căutăm și să găsim regula morală. Asimilarea aceasta a dreptului și a moralei s'a lovit de o puternică împotrivire.

Discuția aceasta nu are numai o importanță teoretică, ci și una practică de un covârșitor interes.

Toate legiuirile se ocupă de convențiunile ilicite sau contra bunelor moravuri. Ce însemnează „ilicite”, sau „contra bunelor moravuri”?

Pentru autorii cari separă complet dreptul de morală, bune moravuri sunt obiceiurile dintr'un moment dat (*ceeace este*), pentru ceilalți, prin bune moravuri trebuie înțeles idealul moral (*ceeace trebuie să fie*).

Lupta aceasta e departe de a fi terminată. În lucrarea de care ne ocupăm, autorul ei, d. Zeno Oprea studiază problema bunelor moravuri în dreptul civil german și se situează hotărît printre elevii lui Ripperdt și Cathrein.

Acțiune și nevoie să facem o mică paranteză. În sistemul dreptului civil franco-român, problema se studiază în legătură cu noțiunea de „obiect” și de „cauză”. Dreptul german adoptând noțiunea declarațiunii de voință, datele problemei se schimbă.

„Principiul fundamental este că voința nu poate avea efecte juridice, decât dacă a fost declarată și în măsura în care a făcut obiectul unei declarațiuni exterioare.

Acolo unde (sist. franco-român) se caută ceeace cineva a *voit*, în dreptul german se caută ceeace a *declarat*”.

Dar a căuta dacă bunele moravuri au fost respectate la facerea unei convențiuni, însemnează, de cele mai multe ori, a căuta ceeace părțile au *voit* (și mai adeseori nu apare în declarațiune) decât ceeace au *declarat*.

În această concepțiune obiectivă a obligațiunii din dreptul german, dominată de principiul declarațiunii de voință și a actului abstract, a cărui codificare s'a admis, care e noțiunea bunelor moravuri și cari sunt consecințele obligațiunii încheiate contra bunelor moravuri?

Iată cele două probleme studiate, asupra cărora nefiind locul să insistăm aici, ne mulțumim să le enunțăm.

D. Zeno Oprea dă doctrina și jurisprudența întreagă, analizând aceasta din urmă și urmărindu-i fluctuațiile, cu toată atenția.

După acest studiu, ajunge să stabilească:

Ceeace ne deosebește în urma urmelor de alte păreri, este, că noi nu admitem exclusivism în această materie. Noi admitem că, după cazuri, ne putem mulțumi cu o apreciere obiectivă, dar putem trece dela ea la una subiectivă.

Judecătorul poate merge până la motive. În acest înțeles afirmăm că aprecierea bunelor moravuri, în dreptul civil german este subiectivă (p. 116).

Iar în concluzii:

„În rezumat, mai puțin tehnic și mai puțin precis în dispozițiunile generale asupra bunelor moravuri, codul german este precis și minuțios când e vorba de consecințe; din contră, precis în dispozițiunile generale, codul francez este general în ceeace privește consecințele.

Rezultă din aceasta vreo deosebire în ceeace privește concepțiunea bunelor moravuri, de cele două părți ale Rinului? *Noi credem că nu*; dacă noțiunea bunelor moravuri pare a îmbrăca un caracter cu totul subiectiv în dreptul francez, judecătorul german, în fața unor directive obiective materialiste, a avut meritul de a recunoaște că bunele moravuri sunt o problemă de morală și că ar însemna a nu le cunoaște adevăratul aspect, tăgăduindu-le caracterul subiectiv” (p. 326).

La noi dreptul german e puțin cunoscut. Într-o notă a d-lui Traian Ionașcu (Pandectele române, 1922, p. 325) am găsit schițată în câteva cuvinte problema bunelor moravuri, față cu teoria declarațiunii de voință, adoptată de codul german.

În teza d-lui Oprea, publicată în colecțiunea Institutului de drept comparat al Universității din Paris, problema e tratată amplu, nu numai în punctul său central, dar în toate ramificațiunile, cari într'un studiu de drept sunt inevitabile, dând ca încheiere un scurt rezumat al doctrinelor lui Stammler și Cathrein. Astfel

incât, prin perspectivele pe cari le deschide asupra legăturilor dintre drept și morală, în gândirea și legislația germană de azi, studiul trece dincolo de problema juridică pe care o tratează, devenind un ghid pentru înțelegerea unei importante probleme a timpului.

O. F. Popa

Insemnări

LIVIU REBREANU a împlinit nu de mult 50 de ani. Ziarele și revistele s'au grăbit pe 'ntrecute să-i aducă, cu această ocazie, omagiile meritate, povestind fazele ascensiunii lui și arătându-i meritele excepționale în ctitoria romanului românesc. Căci cu dreptate s'a spus că întemeierea adevărată a romanului nostru se leagă de numele lui și datează dela apariția lui *Ion*. Din seria de încercări pe care epica noastră le-a făcut în traiectoria dela Filimon până la Duiliu Zamfirescu nu s'a putut încheșa romanul veritabil, fiindcă toate aceste încercări au fost minate de lirism, de concepții fragmentare, de o viziune îngustă a vieții, — dispoziții care puteau favoriza o bogată înflorire a nuvelei, dar atât. *Ion* e întâia noastră operă epică în care viața apare organizată cu complexitatea unei simfonii și nu în măsura strâmtă a unei melodii izolate. I-a fost dat literaturii noastre să atingă această limită a maturității imediat după împlinirea destinului nostru politic. *Ion* a apărut în 1920 . . .

„Gând Românesc” se alătură cu entuziasm corului sărbătoresc, cinstind în Liviu Rebreanu pe scriitorul care a îmbogățit literatura românească cu o puternică notă ardeleană. Cele mai caracteristice opere ale sale, *Ion* și *Pădurea Spânzuraților*, reprezintă în adevăr două din aspectele cele mai importante ale vieții de aici: lupta împătimită până la moarte pentru pământ și sbuciumul tragic, pecetluit de atâtea ori cu sânge, al voinței de încadrare în comandamentele instinctului național.

Nu numai în alegerea temelor însă, ci și în tratarea lor, Rebreanu este un ar-

delean reprezentativ. Tonul calm al povestirii, stilul simplu, lipsit de podoabe cochete, neutru mai degrabă, neîngăduind să întrezărești vreo semnificație deosebită într'un fragment cetit izolat, dar devenind un element esențial al impresiei de monumental ce se degajează din întreaga operă, e o dovadă de acest spirit ardelesc, esențialmente epic, adică inclinat spre construcții în linii mari.

Atitudinea aceasta poate fi urmărită dela întâiele nuvele („Proștii” de ex.) până la acea vastă tătăzuire de viață din „Răscoala”. În scrisul lui Rebreanu își găesc expresia puternică și durabilă și se definesc virtualități ce mocneau de mult în sufletul acestui colț de țară. Prin aceasta el este un autentic și mare creator de stil românesc, o figură culminantă în conspectul literaturii noastre de azi, stând cu vrednicie alături de ceilalți doi mari ardeleni, Goga și Blaga.

I. C.

GIOSUÈ CARDUCCI al cărui centenar se serbează anul acesta, e inițiatorul unei mișcări literare italiene care va culmina, după el, prin Pascoli și D'Annunzio. Răzvrătit în poezia lui din tinerețe, împotriva romantismului întârziat și fără vlagă, fără a avea însă, la acea epocă, conștiința lămurită despre viitorul conținut al liricei sale, Carducci se ridică violent după proclamarea Regatului Italian, împotriva moderaților și clericalilor care se opuneau ocupării Romei, fremătând de mânie și dispreț când compară pe martirii și eroii din Risorgimento cu profitorii din timpul său. Pasiunea politică tulbură încă poezia lui, păgână și democratică totdeodată; aceasta apare însă în toată mărția ei în acele *Rime nuove*, în care biruința asupra clasicismului formal, experiența câștigată din cetirea romanticilor francezi și germani, îl duc spre un clasicism esențial, adică spre o limpede și vițuroasă reprezentare a vieții sale interioare: nostalgia copilăriei libere și sălbatece, fulgerătoare evocări de aspecte medievale, exaltări ale

eroismului popular (ex.: *Canzone di Leguano, Ça ira...*), șir de sonete ce pot fi considerate ca o poezie epică modernă, scurtă, dar de mare putere expresivă.

În „Odi barbare” în care poetul adoptă metrica clasică e și mai energic exaltată Roma și civilizația ei, nu ca o amintire moartă însă, ci ca o forță vie și prezentă, activă dealungul secolelor, mișcând până în adâncimi sufletul poetului. Are aici o viziune a vieții, în care aspirațiunea spre îmbunătățiri sociale se unește cu o înflăcărată iubire de țară, o voință puternică de acțiune cu un trist dar senin sens al morții.

Din această contopire a unor sentimente moderne cu clasicitatea, din fuziunea unei pasionate exaltări cu adânci reflexiuni asupra destinului omenesc a răsărit o poezie a cărei valoare depășește granițele țării și se integrează în universalitate.

Carducci, care aproape o jumătate de secol a fost profesor de literatură italiană la Universitatea din Bologna și care, pentru studiile lui critice e considerat ca unul dintre cei mai mari prozatori italieni, a obținut, în 1906, ultimul an înainte de moarte, premiul Nobel.

P. M.

Cel mai frumos omagiu românesc adus memoriei lui Carducci, cu prilejul celor o sută de ani dela nașterea lui, se datorește d-lui Giuseppe Cifarelli, care a tradus splendidele *Ode barbare* ale marelui poet italian, într-o admirabilă limbă românească. Volumul de traduceri al d-lui Cifarelli, — „impământenit în limba românească poate ca nici un alt Italian din câți am cunoscut” (Alexandru Marcu: Prefața) — face parte din *Publicațiile grupării „Thesis”* din Sibiu, ale cărei nobile și susținute străduinți merită toată lauda.

Vom reveni asupra traducerilor d-lui Cifarelli ca și asupra volumului de nuvele „Oameni” al d-lui I. Neamtzu, publicat tot de „Thesis”.

N. R.

ÎN LEGĂTURĂ CU REÎNFIINȚAREA ASOCIAȚIEI „EMKE”. De curând s'a petrecut la Cluj un eveniment, pe care opinia publică românească nu-l poate trece cu vederea. Este vorba de reînființarea societății „Emke” (Erdélyrészi magyar közművelődési egyesület).

Inexistentă dela unire și până astăzi, poate că mulți dintre ardelenii mai vechi au uitat, iar cei din generațiile mai tinere nici n'au cunoscut rolul însemnat pe care această asociație, zisă culturală, în realitate însă pusă în slujba faimoasei idei de stat maghiar și a asigurării supremației ungurești în toate domeniile vieții publice ale Transilvaniei, l-a jucat în cei 33 ani ai existenței sale.

Motivul pentru care activitatea ei a fost interzisă odată cu instaurarea noului regim a fost tocmai atitudinea ei pronunțat șovină și lupta aprigă pe care a dus-o, cu puternice mijloace, împotriva elementului românesc din Ardeal.

După 17 ani de perseverente străduinți și după repetate modificări a statutelor, acestea au fost aprobate de guvernul român și în baza lor asociația și-a reprimat personalitatea juridică și dreptul de a funcționa.

În adunarea generală ținută la 18 Noiembrie a. c. președintele, conte Bély Kálmán, declară, că asociația nu urmărește nici un scop ascuns și își exprimă nădejdea, că bănuelile și atmosfera ostilă ce plutesc în jurul ei se vor risipi. Adevăratul conducător al societății, deși oficial ocupă numai locul de vicepreședinte și secretar perpetuu, dl. Sándor Jozsef, deputat maghiar, declară la rândul-i, că rostul asociației Emke este acela de-a propaga cultura, într-o frățească colaborare cu toate neamurile ce locuiesc în Ardeal.

El mai arată în raportul său, că dl. profesor Iorga și decedatul profesor Iosif Popovici, care a cercetat, din incredințarea guvernului român, activitatea din trecut a societății, n'au găsit în ea nimic reprobabil.

Raportul se ocupă apoi de situația financiară a asociației Emke, arătând că

din averea de 350 milioane lei pe care ea o poseda la sfârșitul războiului, din cauza reformei agrare, a falimentului mai multor bănci și a crizei economice, nu i-au mai rămas decât 3 milioane jumătate. Totuși situația nu i-se pare disperată, căci este sigur că de îndată ce „Emke” își va relua activitatea spiritul de sacrificiu al Ungurilor din Ardeal va și fi să-i găsească fondurile necesare.

Conducerea asociației contează pe 20.000 membri fondatori noi, fiecare plătiind în curs de 5 ani suma de 2000 lei ceea ce ar face 40.000.000 lei și cu această sumă „Emke” ar fi salvată.

Judecând după generozitatea cu care intelectualii unguri din Ardeal și-au vărsat în trecut obolul pentru propășirea asociației „Emke”, este probabil că prevederile conducerii actuale a societății se vor realiza și în scurtă vreme „Emke” va deveni iarăși o formidabilă forță financiară, capabilă să finanțeze nu numai mișcarea culturală a Maghiarilor din Ardeal ci, așa cum a făcut-o în trecut, și agricultura, industria și comerțul unguresc.

Raportul se ocupă apoi pe larg de Astra noastră și activitatea ei. Se afirmă că Astra primește dela Stat o subvenție anuală de 6 milioane (ce frumos ar fi dacă ar fi adevărat!) și are 230 de cinematografe. E ușor să muncești pentru răspândirea culturii dacă ai concursul material al Statului, spune dl. Sándor Jozsef, concurs pe care Emke nu l-a avut niciodată din partea Statului unguresc. Afirmația nu ni-se pare exactă, căci dacă „Emke” n'a avut înscrise în bugetul ei subvenții dela Stat pentru a nu produce impresia că este o asociație oficială de maghiarizare, nu este mai puțin adevărat că ea s'a bucurat în cea mai largă măsură de sprijinul oficialității.

În ce ne privește, noi recunoaștem minorității maghiare din Ardeal dreptul de a se cultiva în spirit unguresc și socotim că o emulație pe teren cultural între diversele națiuni ce trăesc pe acest pământ, nu poate fi decât folositoare culturii în general.

Dacă Emke rupe cu trecutul și se conduce în activitatea ei după noul statut și declarațiile solemne făcute de conducătorii ei în amintita adunare generală, atunci n'avem decât s'o felicităm și să-i urăm spor la muncă.

Pentru ca o asemenea modificare să fie posibilă ar trebui însă să se fi produs între timp o profundă transformare în mentalitatea oamenilor dela conducere, în primul rând în cea a dlui Sándor Jozsef, secretarul ei perpetuu.

Răsfoind volumul pe care Domnia Sa l-a scris în 1910, cu ocazia împlinirii a 25 ani dela înființarea asociației Emke ori cine se poate convinge de atitudinea fățiș ostilă nouă a acestui domn, care arată că Emke a fost înființată pentru a combate expansiunea culturală a Românilor pe care îi numește „popor intrus și tolerat în Transilvania, dar lipsit de drepturi”.

De aceea indignarea lui este mare când după trezirea conștiinței naționale, Românii de pretutindeni vreau să se unească și împotriva acestui Daco-Romanism, ce produce prin anii 80 ai veacului trecut o adevărată panică în opinia publică ungurescă, își propune dl. Sándor Jozsef, împreună cu tovarășii săi, să lupte prin Emke.

Cu toată sfortărea uriașă făcută timp de 33 ani lupta i-a rămas zadarnică, tot edificiul clădit de el s'a prăbușit la pământ fiindcă temelia i-a fost șubredă, iar ideea ei fundamentală, aceea de-a impune cultura maghiară cu mijloace de constrângere morală și materială altor neamuri, s'a dovedit a fi o întreprindere irealizabilă și profund greșită.

Să sperăm că domnii dela Emke au înțeles învățătura trecutului și nu vor reincepe vechea experiență, punându-și asociația în slujba politicei revizioniste.

Ori ce s'ar întâmpla, noi cei dela Astra avem datoria să veghiem și să muncim din răputeri pentru luminarea poporului român dela sate pentru ca să nu fim depășiți de minoritarii a căror activitate se va desfășura cu siguranță intens și metodic.

L. Daniello

GEORGE VALSAN. In miez de vară arzătoare, oamenii refugiați în diferite colțuri de țară pentru odihnă și umbră, au fost sguduți de vestea care în unele suflete a turnat durerea și desnădejdea pentru multă vreme, pentru totdeauna.

În noaptea aceea senină de vară, o stea luminoasă a căzut în mare și un suflet curat s'a urcat la cer. Lângă marea pe care a iubit-o mult, pe malul căreia în fiecare an căuta și își găsea liniștea deplină a trupului și a sufletului și tovărășia curată a copiilor, lângă marea puternică și egoistă i-a fost dat să-și găsească odihna pentru totdeauna. Și în noaptea aceea, marea de părere de rău și de durere a plâns pe cel mai iubitor dintre muritori, s'a sbuciumat plângându-l lung și cu suspine, pe care le-au auzit cei care au vegheat. Iar vântul „priveag peste mări și pământuri” și-a doinit cumplit durerea.

Depe banca depe faleză a privit în zile și nopți senine „cum își scutura fustele-i dantelate” marea, pe care o iubise mult, o admirase. Acum banca a rămas pustie pentru totdeauna, căci nici unul din cei ce vor veni nu vor privi marea cu aceiași ochi, cu aceeași dragoste și nici în sufletul lor șgomotul valurilor nu va stărni muzica aceea divină, care cânta în frazele lui.

Apele râurilor auzind vestea au grăbit cursul; isoarele limpezi s'au înfiorat și în plânsete domoale de copii părăsiți, au trimis lacrimi curate prinos spre marea care l-a încântat cu poveștile ei și l-a adormit ca pe un copil. Iar Bucegii, pe coastele cărora și-a sburdât copilăria, îndurerați, au tras peste creștete un zăbranic des de nouri.

În ultima-i călătorie de rămas bun, trecut-a prin toate acele locuri cari i-au fost dragi și cărora le-a așternut imaginea pentru totdeauna, cu fraza-i neîntrecută. *Marea* cu țarmul ei, apoi *pământul dobrogean* căruia-i pătrunsese toate tainele, *stea* căreia, în descriere, numai el a putut să-i dea viața și toată poezia ei, *câmpia*, asemeni unei cărți deschise pe care primul a citit-o și *Dunărea*, panglică

de argint, care leagă aceste pământuri.

Cine l-a văzut și nu i-a rămas săpată în suflet figura aceea eterică, distinsă, fină, cu ochii pătrunzători și mari în momente de liniște sufletească, ochii aceia ca chihlimbarul, în care „te rătăceai” dacă priveai mai stăruitor, în privirea cărora se topeau urile și s'au turnat prietenii adânci. Trupul acela delicat, svelt, obosit parcă, copleșit de povara sufletului mare pe care-l purta, ființa aceea distinsă, era cu totul desprinsă de nimicnicile vieții — plutind departe de ele — neatins.

Niciodată virtuți omești și comori sufletești nu s'au întrunit mai multe, nu au sălășluit într'un muritor: bunătate, dragoste, iertare, milă, respect, dreptate din care împărțea fiecăruia în parte, cât i-se cuvenea, o conștiință curată, limpede și strălucitoare, ca cea mai rară piatră prețioasă. Minte lui profundă, larg cuprinzătoare, era închinată numai preocupărilor pur științifice.

Niciodată elevi — nu au primit sfaturi mai de preț, prieteni — dragoste mai curată iar pământul — un cercetător mai pasionat și mai credincios. Savantul de pe înălțime știa să se coboare la cei mici și să-i împărtășească cu sânta cuminecătură din comoara sufletului său. În toate paginile din opera lui respiră dragostea pe care a avut-o pentru acest pământ, cu tot ce respiră și palpită în el.

A fost smuls grabnic, în plină vigoare intelectuală, după o viață de studii și cercetări, de muncă aprigă și sbucium continuu. A părăsit de timpuriu viața și „lumea frumoasă și bună ce atât a iubit-o”; a plecat zămbind, cu același zămbet de neuitat și care era numai al lui. A plecat tot așa de modest și discret cum a trecut prin viață. Prin el străini îndepărtați ne-au iubit și cinstit țara, căci el era sinteza armoniei și perfecțiunei pământului românesc.

Îl văd trecând prin viață ca o imagine vie din paginile lui: „Cutreerător pașnic de pământuri . . .”, a tras drumuri noi, . . . descoperind valoarea unor pământuri neprețuite și părăsite”. El a fost acel călător care a străbătut toate colțșoarele

țării, dela munte, prin câmpie, până'n deltă și stepă, ca după un drum așa de greu să se aștearnă la odihnă lungă pe țărmul mării, topindu-se asemeni unei nă-luci în apele verzi și luminoase. Drumul pe care a mers i-a fost greu, plin de spini, spini ce l-au însângerat, dar pe cari răbdător și înălțându-se, i-a curățit, drum pe care l-a bătătorit astfel ca cei ce vor veni să nu se rătăcească, ci să-l urmeze întocmai.

Iar în zilele acestea de toamnă, soarele pe care-l căuta mereu, soarele „cu lumina lui sfântă ca mirul” a întârziat pe cer, ca să-i încălzească mereu lăcașul nou, cu pământul încă umed și cu miros de tufănele. Și gândul mi se îndreaptă spre o grădină mică și părăsită, în care florile lipsite de mâna care le iubea și le îngrijea, se aștern în fața toamnei.

Vor mai înflori ghiociei în „grădina părăsită”?

București, Octomvrie 1935.

Mara N. Popp

BAZIL MUNTEANU se alătură numeroșilor comentatori din acest an ai operei lui Lucian Blaga, printr'un ciclu de substanțiale articole publicate în revista dela Praga, *L'Europe Centrale*.

Două calități esențiale au aceste articole. Mai întâi, în cadrul lor restrâns, inteligența extraordinară de lucidă și pătrunzătoare a autorului reușește să contureze gândirea atât de originală și de fecundă a lui Lucian Blaga în trăsăturile ei caracteristice, cecece alții au puiut face numai cu mari ochiuri și pe un spațiu grafic incomparabil mai întins. Apoi, fiind scrise într'o limbă de circulație universală, ele au facultatea de a duce peste hotarele patriei faima meritată a filosofului nostru, oferind opera lui atenției streinilor cari până acum n'au avut posibilitatea să ia cunoștință de existența ei. Căci, pe cât se pare, e pentru întâia dată că se încearcă o prezentare sintetică a sistemului filosofic al lui Blaga, într'o limbă universală.

Înainte de a întreprinde o explorare a adâncimilor acestei cugetări, B. Mun-

teanu prezintă cetitorilor săi pe omul care o întrerupează. Portretul succint ce-l face la începutul întâiului articol (*L'E. C.* din 5 Octomvrie 1935), are aceleași virtuți de pătrundere și de plasticitate a expresiei, pe cari le are întreagă expunerea ce urmează. În lipsă de spațiu mai mare, reproducem cel puțin acest portret cu proprietăți inedite:

„La patruzeci de ani, Lucian Blaga a produs deja cinci volume de versuri, șapte volume de eseuri, șapte drame și trei „studii filosofice”: opere de o amploare și de o varietate excepțională, care dovedesc că autorul are ceva de spus și că o spune metodic și cu continuitate. Această impresie se dovedește îndată ce deschidem vreunul din volumele sale: se simte într'insul numai decât prezența unei gândiri deosebit de ascuțite și de personale, dispusă la cele mai mari întreprinderi și aventuri ale spiritului.

Omul intrigă și atrage în același timp: un copil mare cu ochi albaștri, cu gesturi potolite, cu darul unei liniști atât de cuceritoare încât s'ar părea că el vrea să oprească cursul întâmplărilor spre a le observa mai bine. El trăește retras și apare în societate numai din întâmplare. Rar am văzut un om care să dorească atât de puțin faima și simpatia deaproape lui. Și totuși rezerva lui e lipsită de orice mândrie precum și de orice timiditate. Blaga nu este nici modest, nici timid, nici măcar orgolios: *aparține unei alte rase* ce nu poate fi definită prin termeni de sociabilitate. E un om care se leagă de esența lucrurilor și pe care îl stăpânește un vis intim de proporții uriașe. Așa îmi apare mie și la fel se desprinde din admirabilul portret ce-l face Crainic lui Blaga, în *Gândirea* (Decemvrie 1934).

Să mai spunem că Blaga este ardelean, origine care explică unele tendințe proprii. O seninătate olimpiană, o nobilă simplitate, o statornică întoarcere spre sine însuși, o atitudine de așteptare urmată de o bruscă îndrăsneală ce nu-i nesocotită însă, o totală lipsă de volubilitate,

de abilitate și de artificii: o seamă de trăsături obișnuite la Ardeleni, dar înălțate la Blaga la supremul lor grad de noblețe și de semnificație.

Ardelean fiind, mișcarea spiritului său nu are nici o intrudire cu spiritul francez, atât de prețuit în Vechea Țară. El s'a orientat dela început spre cugetarea germană: de-acolo și-a extras întâiele elemente ale culturii sale. Cândva niște harnici cercetători vor analiza aceste imprumuturi, fără indoială. Dar concluzia lor se poate ști de pe acum: Blaga nu-i elevul nimănu; el este el însuși și fructul rasei sale. Sângele vorbește în el măreț și cu tărie. Cu voia sau fără voia sa, oșesia copilăriei sale, amintirea satului său, o lume întreagă de mituri și armonii autohtone se furișează în opera sa. Poetul Ion Pillat a descoperit într'o zi că poemele lui Blaga cuprind nenumărate elemente de poezie populară: Blaga a fost mai mirat decât oricine și a spus că n'a studiat niciodată folclorul român. Dacă e ade-

vărat, intrudirile sale cu pământul natal sunt și mai prețioase pentru că ele confirmă din nou rolul esențial al substratului țărănesc și ancestral la cei mai reprezentativi scriitori români. Și, poate, această omogeneitate a unei inspirații care țâșnește din adâncurile nepătrunse ale rasei face din această literatură un fenomen unic în Europa și îi dă în același timp o demnitate proprie". O. B.

GRUPAREA „GÂND ROMÂNESC” a organizat și pentru anul acesta un ciclu de conferințe, cu titlul: *Energii ardeleni*, în ordinea următoare: In 10 Dec. 1935, P. P. Panaitescu; Inocențiu Micu; 17 Dec. I. Moga; Andrei Șaguna; 14 Ian. 1936, Al. Marcu; Al. Papiu Ilarian; 21 Ian., Dr. Valer Bologa; Victor Babeș; 28 Ian., Victor Jinga; Visarion Roman; 4 Febr., Victor Ion Popa; Aurel Vlaicu; 11 Febr., I. Breazu; G. Coșbuc; 18 Febr., Ion Chinezu; Octavian Goga; 25 Febr., Vasile Băncilă; Lucian Blaga.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CĂTRE ABONAȚI

Atragem atenția abonaților revistei, particulari sau instituții, cari au primit un an încheiat „GÂNDUL ROMÂNESC”, fără să plătească abonamentul, — că acesta este ultimul număr al revistei pe care-l vor mai primi, dacă nu-și achită — cel mai târziu până la data de 15 Ianuarie 1936, — datoria pe anul 1935.

La Administrația noastră se găsesc de vânzare următoarele colecții complete ale revistei „GÂND ROMÂNESC” :

Anul I (1933)	. . . . .	Lei 200
„ II (1934)	. . . . .	„ 200
„ III (1935)	. . . . .	„ 200

Se poate obține deci oricare din cele trei colecții, trimițând înainte, prin mandat postal, pe adresa Administrației suma de 200 lei. Expediția franco.

CUPRINSUL ANULUI 1935

POEZII

	Pag.		Pag.
<i>Ștefan Baciu</i> , Dor de sat românesc	81	<i>M. D. Ioanid</i> , Deslegări — — —	396
Vânătorul din legendă — — —	81	Ornament — — — — —	396
Muzică vagă — — — — —	82	Slove de sfârșit — — — — —	397
<i>Ionel Bălan</i> , Toamnă — — — — —	263	<i>Ion Moldoveanu</i> , Om — — — — —	341
Dualitate — — — — —	263	Semn — — — — —	494
Iubire veche — — — — —	264	Tristeți în burg — — — — —	570
<i>Șt. Bezdechi</i> , Supremum desiderium,		<i>Ion Molea</i> , Sărbătoare — — — — —	279
trad. din Eminescu — — — — —	141	Nostalgie — — — — —	279
Ad stellam, trad. din Eminescu	223	Furtuna — — — — —	280
Vota Daci, trad. din Eminescu	288	Joc de vorbe — — — — —	420
<i>Radu Brateș</i> , Reculegere — — — — —	409	<i>Mihai Moșandrei</i> , Stanțe de primă-	
<i>Ion Buzdugan</i> , Vis alb — — — — —	25	vară — — — — —	458
Cântec de păstor — — — — —	26	Lui Tudor Arghezi — — — — —	459
Veștejire, trad. din Serghei		<i>T. A. Naum</i> , Lui Septimius, trad.	
Essenin — — — — —	160	din Horațiu — — — — —	517
<i>Olga Caba</i> , Dor — — — — —	336	Carmen Saeculare, trad. din	
Ursită — — — — —	336	Horațiu — — — — —	529
Naștere — — — — —	583	<i>Petre Pascu</i> , Tangențială — — — — —	342
Invitație — — — — —	583	<i>George Popa</i> , Prințul pornește spre	
<i>Alexandru Ceșuanu</i> , Buzele tac — 161		legendă — — — — —	89
<i>Florica Ciura</i> , Triptic rustic — 161		Scriere în cântec — — — — —	90
<i>A. Cotruș</i> , Din Ciclul Horia:		<i>Yvonne Rossignon</i> , Sens — — — — —	152
In munții tăi — — — — —	70	Poveste 'n câmp — — — — —	153
Horia, dormi liniștit — — — — —	70	Cântec lâng'un fir de iarbă — — — — —	154
Ah, nu e!... — — — — —	71	Intâlnire — — — — —	224
La praznic — — — — —	71	Răsrângere — — — — —	225
Umbra roatei — — — — —	98	Mit — — — — —	278
Neam valah, neam al meu — — — — —	402	Nocturnă — — — — —	415
<i>George Dumitrescu</i> , Intimitate — — — — —	36	Al doilea început — — — — —	415
Umilință — — — — —	584	<i>Eugeniu Sperantia</i> , Hexametreei sa-	
Neliniște — — — — —	584	lonului burghez — — — — —	17
<i>Coca Farago</i> , Să nu-mi cânte nimeni	331	Hexametreei bietului nimic — — — — —	18
Scrisoare — — — — —	476		
<i>George Fonea</i> , Miniatură — — — — —	600		
Jertfă — — — — —	601		
<i>Gherghinescu Vania</i> , Pentru liniște	262		
Supremum vale — — — — —	412		
Făt-Frumos — — — — —	568		
Cântec — — — — —	569		
Gând chinuit — — — — —	569		
<i>Emil Giurgiuca</i> , Rugăciune simplă			
de primăvară — — — — —	209		
Incrustare pe un gât de vioară	210		
<i>Radu Gyr</i> , Lacul Doamnei — — — — —	27		
Aniversare — — — — —	469		
Zodiac — — — — —	470		

PROZĂ

<i>I. Agârbiceanu</i> , Intâia ceartă — — —	403
<i>Ionel Bălan</i> , Arta și femeia — — —	413
<i>Pavel Dan</i> , Fragmente — — — — —	461
<i>M. D. Ioanid</i> , Umbra peste suflet — — —	477
<i>Ionel Neamtzu</i> , Alma Mater	
155, 226, 265, 343	
<i>Eduard Pamfil</i> , Poeme în proză — — —	410
Requiem — — — — —	585
<i>Victor Papilian</i> , În plină desperare	19
Fragment — — — — —	551
<i>O. F. Popa</i> , Dansul fluturilor — — —	37
Prima experiență — — — — —	142
Scrisoare de vacanță — — — — —	332

	Pag.		Pag.
Maimuța blondă — — — —	416	<i>Dorin Popescu și Gretel Hohenadel,</i>	
Sfinxul — — — — —	592	Paula Modersohn-Becker — —	282
<i>Victor Ion Popa, Maistorașul Aurel,</i>		<i>D. Prodan, Din ecourile răscoalei</i>	
ucenicul lui Dumnezeu — 398,	495	lui Horia în străinătate — —	99
<i>Sevastian Voicu, Un necunoscut —</i>	211	<i>Sextil Pușcariu, Ion Bianu —</i>	72
		<i>Iosif Schiopul, Imigrațiunea săsească</i>	
		în Transilvania — — — —	162
		<i>George Sofronie, Stat național și re-</i>	
		vizionism sub regimul Societății	
		Națiunilor — — — — —	193
		<i>Eugeniu Sperantia, Glosă la goana</i>	
		antimetafizică — — — — —	385
		<i>Tudor Vianu, Critica decorativă —</i>	257
		Filosofie și poezie — — — —	499
		<i>Mircea Vulcănescu, Ion Creangă vă-</i>	
		zut de generația actuală — —	1
TEATRU			
<i>Lucian Blaga, Avram Iancu, tabloul</i>			
VIII — — — — —	77		
ESSEURI, STUDII, ARTICOLE			
<i>Ernest Armeanca, Peregrinările Ba-</i>			
ronului d'Haussez prin Banat și			
Transilvania în 1831 — — —	235		
<i>Vasile Băncilă, O carte românească</i>			
despre Sfânta Tereza din Li-			
sieux — — — — —	83		
<i>Șt. Bezdechi, Horațiu și Ovidiu —</i>	518		
<i>Lucian Blaga, Fenomenul stilului și</i>			
metodologia — — — — —	321		
<i>Emanoil Bucuța, Pe urmele lui Smi-</i>			
ghelschi — — — — —	472		
<i>N. Buta, Horia (Tălcul unei come-</i>			
morări) — — — — —	65		
<i>Ion Chinezu, Poetul lui Horia — —</i>	97		
Idealul clasic al omului — —	290		
Literatura urii (Cazul Dada) —	571		
<i>Ion Covrig-Nonea, Note despre re-</i>			
lația dintre artă și morală —	421		
<i>Al. Dima, Zăcămintele folclorice în</i>			
lirica noastră contemporană —	586		
<i>Ilarie Dobridor, Trădarea intelec-</i>			
tualilor — — — — —	216		
<i>Traian Herseni, Integrare în istorie</i>	29		
<i>Gretel Hohenadel și Dorin Popescu,</i>			
Paula Modersohn-Becker —	282		
<i>Nicolae Laslo, Horațiu în literatura</i>			
română — — — — —	532		
<i>D. Murărașu, Orientarea lui Emi-</i>			
nescu spre folclor — — — —	129		
<i>T. A. Naum, Horațiu — — — —</i>	513		
<i>E. Papu, Tristețea și geniul — —</i>	350		
<i>Ion Pillat, Brazda românească vă-</i>			
zută de un călător englez —	91		
<i>Nicolae I. Popa, Intre poeți și cri-</i>			
tici — — — — —	560		
<i>Daniel Popescu, In atelierul lui Pa-</i>			
ciurea — — — — —	337		
		CRONICI	
		<i>Virgil Bogdan, Cronica literară: H.</i>	
		Stahl, Steaua robilor — — —	106
		Val. Al. Georgescu, Les, Voix —	602
		<i>Olimpiu Boițoș, Cronica literară: Ion</i>	
		Breazu, Michelet și Românii —	360
		N. Georgescu-Tistiu, Ion Ghica	
		scriitorul — — — — —	438
		Eugen Pohonțu, Alex. A. Ma-	
		cedonski — — — — —	503
		Cronica teatrului: „Avram Ian-	
		cu” de Lucian Blaga — — —	54
		<i>V. Branisce-Căliman, Cronica lite-</i>	
		rară: Maria, Regina României,	
		Povestea vieții mele — — —	47
		<i>Ion Breazu, Cronica literară: Mit și</i>	
		istorie — — — — —	293
		<i>Septimiu Bucur, Cronica literară:</i>	
		Cezar Petrescu, Dumineca or-	
		bului — — — — —	109
		G. Călinescu, Opera lui Mihai	
		Eminescu — — — — —	432
		<i>Ion Chelcea, Cronica științifică: Et-</i>	
		nic și rasial — — — — —	607
		<i>Ion Chinezu, Cronica literară: I.</i>	
		Agârbiceanu, Răbojul lui Sf.	
		Petru — — — — —	45
		„Tragedia Omului” de E. Ma-	
		dách în trad. d-lui O. Goga —	172
		Gib. I. Mihăescu, Donna Alba —	373
		Eugeniu Sperantia, „Papillons”	
		de Schumann — — — — —	430

	Pag.	CĂRȚI, REVISTE	Pag.
Gib. I. Mihăescu — — —	502		
<i>Ion Coșa</i> , Cronica științifică: Cu prilejul centenarului nașterii lui Haeckel — — — — —	120	<i>E. Armeanca</i> , Arhivele Olteniei —	61
Funcția crează organul? — —	305	Revista Institutului Social Banat-Crișana — — — — —	126
<i>Ion Covrig-Nonea</i> , Cronica ideilor: Al. Posescu, Incercare asupra datelor ultime ale materiei —	366	<i>Șt. Bezdechi</i> , M. Pâslaru, Valoarea scrierilor patristice și Scrieri alese din operele sf. Ciprian —	613
<i>Serge Darva</i> , Cronica plastică: Ion Vlasiu — — — — —	307	<i>Olimpiu Boitoș</i> , Convorbiri Literare Gheorghe I. Brătianu, File rupte din cartea războiului — — —	59
<i>Al. Dima</i> , Cronica culturală: Institutul de cultură româno-german Cronica literară: Corespondența dintre I. L. Caragiale și P. Zarifopol comentată de d. Șerban Cioculescu — — — — —	184 357	In memoria lui G. Bogdan-Duică — — — — —	125 378
<i>I. Făcăoaru</i> , Cronica demografică: Problema depopulării Banatului	506	<i>Ion Breazu</i> , Ion Mușlea, Contribuțiuni la cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania — — — — —	252 446
<i>Horia Georgescu</i> , Cronica literară: Dante în românește — — —	243	<i>Septimiu Bucur</i> , Gherghinescu Vania, Amvonul de azur — — — — —	187
<i>G. Giuglea</i> , Cronica științifică: Grai și suflet — — — — —	363	<i>G. Buzoianu</i> , S. Țovaru, Problema școlii românești din Balcani —	59
<i>Oscar Jianu</i> , Cronica sociologică: Traian Herseni, Realitatea socială — — — — —	178	<i>Ion Chinezu</i> , Alexandru Ceușianu, Vremuri de osândă — — — — —	124
<i>D. Gusti</i> , Sociologia militans —	297	Al. Dima, Al. Odobescu — — —	188
<i>C. Marinescu</i> , Cronica istorică: I. Lupaș, Răscoala țăranilor din Transilvania la anul 1784 —	48	Tudor Vianu, Ion Barbu — — —	310
<i>Sorin Munteanu</i> , Cronica culturală: Spre o nouă educație a tinerețului — — — — —	249	Revista Fundațiilor Regale —	379
<i>Grigore Nandriș</i> , Cronica polono-română: Cu prilejul apariției schiței literaturii românești de Emil Biedrzycki — — — — —	175	B. Munteanu despre Roger Verceel — — — — —	379
<i>E. Papu</i> , Cronica ideilor: P. P. Negulescu, Geneza formelor culturii — — — — —	111	<i>L. Daniello</i> , Buletinul Eugenic și Biopolitic — — — — —	60
<i>Coriolan Petranu</i> , Cronica istorică: Cercetări recente asupra barocului din Ardeal și Crișana —	49	<i>I. Făcăoaru</i> , Taussig F. W. and C. S. Joselyn, American Business Leaders — — — — —	510
Discuții asupra sintezei artei ardeleni — — — — —	113, 245	<i>Gherghinescu Vania</i> , G. Racoveanu, Viața și nevoitele Fericitului Paisie-Starețul sf. monastiri Neamțul și Secul — — — — —	611
<i>D. St. Petruțiu</i> , Cronica teatrului: Victor Ion Popa și teatrul sătesc	441	<i>Marin Leahu</i> , Mihail Sadoveanu, Noptile de Sânziene — — — — —	57
<i>Marin Vătafu</i> , Cronica literară: Alexandru Marcu, Simion Bărnuciu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia — —	604	<i>Coriolan Petranu</i> , Die Gleichwertigkeit der europäischen Rassen und die Wege zu ihrer Vervollkommung — — — — —	310
		<i>Sever Pop</i> , Th. Capidan, Le jeu aux osselets chez les Roumains, les Slaves et les Albanais — — —	58
		<i>O. F. Popa</i> , Zeno Oprea, Essai sur la notion de bonnes moeurs dans les obligations en droit	

	Pag.		Pag.
civil allemand — — — —	613	<i>Mara N. Popp</i> , George Vâlsan —	618
<i>D. Prodan</i> , Ioan Fruma, Problema		<i>Valeriu Pușcariu</i> , G. Vâlsan —	446
Universității săsești și a insti-		Denatalitatea rasei maghiare	511
tuției celor Șapte Juzi — —	377	<i>Constantin Stelian</i> , Amintiri despre	
<i>George Sofronie</i> , Revue de Tran-		George Boldea — — — —	380
sylvanie — — — — —	313		

INSEMNĂRI

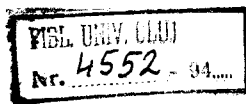
<i>Olimpiu Boitoș</i> , Ernest Armeanca —	190
Conferințele „Gândului Româ-	
nesc” — — — — —	255
Săptămâna cărții — — — —	314
Repertoriul românesc al Tea-	
trului Național din Cluj — —	315
Un portret al lui Lucian Blaga	619
<i>I. Breazu</i> , Doi morți: Const. Nottara	
și Olimpia Bârsan — — —	511
<i>I. Chinezu</i> , Pe mormântul poetului	
Boldea — — — — —	61
Pavel Dan — — — — —	511
Lițiu Rebreanu — — — —	615
<i>Ilie Dăianu</i> , Francisc Hossu Longin	188
<i>L. Daniello</i> , In legătură cu reinfiin-	
țarea asociației „Emke” — —	616
<i>Gând Românesc</i> , Profesorul Iuliu	
Hațieganu — — — — —	254
Dela Academia Română — —	316
D. Teodor Capidan la Acade-	
mia Română — — — — —	383
Energii ardelenene — — — —	620
<i>P. M.</i> , Giosuè Carducci — — —	615

BULETINUL ASTREI

Obiectivul școalelor țărănești —	63
Fapta Astrei din Sighet — — —	63
Despărțământul Bihorului — —	63
Mișcare nouă — — — — —	64
Concertele corurilor țărănești —	64
O nouă inițiativă a Brașovului —	127
Bilanțul Despărțământului din Sibiu	127
Despărțământul clujan la sate —	191
In cartierele Clujului — — —	191
Noul Despărțământ al Gheorgheni-	
lor — — — — —	192
Șoimiada II — — — — —	317
Secțiile literare-științifice — —	317
Astra la Hotin — — — — —	318
Școlile țărănești din Săcuime — —	318
Din Maramureș — — — — —	383
Despărțământul din Cluj — — —	384
Manifestația dela Ugocea — — —	384
Adunarea generală a Astrei — —	447

REPRODUCERI PLASTICE

<i>Ion Vlasiu</i> , Icoană — — — —	277
Desen — — — — —	281

AM PRIMIT LA REDACȚIE :

- Leon Țopa*, Universitatea țărănească. Teoria și practica ei. Cu o prefață de Traian Brăileanu. Cernăuți, 1935. Edit. Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina.
- Alexandru Marcu*, Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia București, 1935. (Acad. Rom. Memoriile Secțiunii Literare).
- Octavian Popa*, Ugrinus. 1291. Extras din revista „Țara Bârsei”, Brașov, 1935.
- Calendarul Săteanului*, pe anul 1936 întocmit de *Horia Petra—Petrescu*. Sibiu, edit. Krafft și Drotleff.
- Amicul Poporului*, Calendar pe anul vișect 1936 întocmit de *Horia Petra—Petrescu*. Sibiu, edit. Krafft și Drotleff.
- Al. V. Dobrescu*, Sunetele vorbite și expresiunea lor. București, 1935. „Cartea Românească”.
- Ion Filimon*, Povestiri istorice. Din trecutul românesc al Clujului (Biblioteca populară a Asociațiunii „Astra” No. 219.) Sibiu, 1935.
- Costa Carei*, Celebrare. Poeme. Sighișoara, 1935. Tip. F. I. Horeth.
- V. Spiridonică*, Oglinzi de vis. Poeme. (Colecția „Pământul”). Călărași, 1935.
- Krishnamurti*, Cuvântări și răspunsuri la întrebări din New-York Citey U. S. A 1935. Traducere din englezește. București, Tip. „Unirea”.
- Aurel Marin*, Yodler. Poeme. Editura Frize.
- Nicolae G. Moisiu*, Spini în miniatură. Epigrame. Ed. „Plaiuri Săcelene”, Satulung Brașov, 1935.
- Ionel Neamtzu*, Oamenii (Publicațiile grupării intelectuale „Thesis No. 8). Sibiu, 1936.
- Giosue Carducci*, Ode barbare. În românește de Giuseppe Cifarelli. Cu o prefață de Alexandru Marcu. (Publicațiile grupării intelectuale „Thesis”). București, Tip. „Bucovina”.
- Mircea Eliade*, Huliganii. Roman. 2 vol. Editura „Națională—Ciornei”, București, 1935.
- Ion Chelcea*, Literatura populară română contra dominațiunii maghiare în Ardeal. Extras din „Gazeta Ilustrată”, Cluj, Nr. 7—8, 1935.
- Dominic Stanca*, Intre două fronturi. 1914—1918. Editura „Patria”, Cluj, 1935.
- Lucian Blaga*, Orizont și stil. București, 1936. Fundația „Regele Carol II”.
- Ion Molea*, Funigei Ed. „Ramuri”, Craiova.
- A. Maniu*, Cântece de dragoste și moarte, Cultura Națională, București.
- N. Davidescu*, Roma. Fundația Regele Carol II. București.
- I. Pogan*, Zoğar. „ ”
- E. Precup*, Profesorul Gavril Precup, Gherla.
- B. Nortines*, Contes et légendes du Pays Roumain. Paris, 1935.
- Pearl Buck*, La première femme de Yuan, tr. Germaine Delamain. Paris, Stock.
- T. Vianu*, Medrea. Ed. „Marvan”, București.
- Al. Busuioceanu*, Preziosi „ ”

REVISTE ȘI ZIARE :

Gândirea (București), Noemvrie.—*Acțiunea* (Sibiu)—*Revista Enciclopedică* (Cluj) Septemvrie, Octomvrie. — *Excelsior* (București). — *Le Moment* (București). — *Transilvania* (Sibiu) Septemvrie-Octomvrie. — *Pagini Literare* (Turda) 15 Noemvrie. — *Hotarul* (Arad) Septemvrie-Octomvrie. — *Carpații* (Cluj) 15 Noemvrie.—*Familia* (Oradea), Septemvrie-Octomvrie. — *Revista Fundațiilor Regale* (București) Noemvrie, Decemvrie. — *Revista Institutului Social Banat—Crisana* (Timișoara) Anul III, No. 13. — *Lumea Militară Ilustrată*, (București), Octomvrie, Noemvrie — *Solia*, (Orăștie). — *Graiul Maramureșului*, (Sighet). — *Glas Românesc* (Odorheiu). — *România dela Mare*, (Constanța). — *Gazeta Ciucului*, (Gheorgheni). — *Fruncea*, (Timișoara). — *Inainte*, (Deva). — *Steaua Transilvaniei*, (București). — *Unirea Poporului*, (Blaj). — *Erdélyi Szemle*, (Cluj) An. 20, No. 14—15; *Solia Dreptății*, (Orăștie). — *Scânteia*, (Turnu-Măgurele). — *Gazeta Odorheului*. — *Femeia Sa'elor*, (Deva) Septemvrie. — *Rânduri*, (Fănață-Bihor). — *Avântul*, (Petroșani). — *Kimondom*, (Arad). — *Vremea*, (București). — *Adevărul Literar și Artistic*, (București). — *L'Europe Centrale*, (Prahă). — *Libertatea*, (București). — *Observatorul*, (București) Noemvrie/Decemvrie. — *Vestul Medical*, (Oradea) Noemvrie, Decemvrie. — *Independența Economică*, (București) Noemvrie. — *Blajul*, (Octomvrie). — *Korunk*, (Cluj), Noemvrie, Decemvrie. — *Cetatea Albă* Octomvrie. — *Țimpul*, (Cernăuți). — *Buletinul Sanitar al Municipiului Cluj*. An. I. No. 5. — *Viața Românească*, (București), Septemvrie-Octomvrie. — *Știință și Progres*, (Tg. Mureș) Noemvrie. — *Satul și Școala*, (Cluj) Septemvrie-Octomvrie. — *Gândul Vremii*, (Iași) 15 Noemvrie. — *Insemnări Sociologice*, (Cernăuți) Octomvrie, Noemvrie. — *Gazeta Ilustrată* (Cluj) Noemvrie. — *Insemnări Sociologice* (Cernăuți) Decemvrie. — *Lumea Militară Ilustrată*, (București) Decemvrie. — *Ancheta*, (Târgoviște). — *Rânduri*, (Fănață-Bihor), 15 Noemvrie. — *Oituzul*, (Sf. Gheorghe) An. I. No. 1. — *Manifest*, (Iași) Noemvrie. — *Cuget Moldovenesc*, (Bălti) Noemvrie/Decemvrie. — *Știință și Progres*, (Tg. Mureș) Decemvrie. — *Scânteia*, (Gherla). — *Viața Ilustrată*, (Sibiu) Decemvrie.

GÂND ROMÂNESC

ANUL III. No. 11—12.

NOEMVRIE-DECEMVRIE 1935.

CUPRINSUL:

T. A. Naum, Horațiu.

T. A. Naum, Lui Septimius, trad. din Horațiu.

Șt. Bezdechi, Horațiu și Ovidiu.

T. A. Naum, Carmen saeculare, trad. din Horațiu.

Nicolae Laslo, Horațiu în literatura română.

Victor Papilian, Fragment.

M. Beniuc, Cu sanie fără clopoței (versuri).

Nicolae I. Popa, Intre poeți și critici.

Gherghinescu Vania, Făt-Frumos. — Cântec. — Gând chinuit (versuri).

Ion Moldoveanu, Tristeți în burg (versuri).

Ion Chinezu, Literatura urii (Cazul Daday).

Olga Caba, Naștere. — Invitație (versuri).

George Dumitrescu, Umilință. — Nefiniște (versuri).

Eduard Pamfil, Requiem.

Al. Dima, Zăcămintele folclorice în lirica noastră contemporană.

O. F. Popa, Sfinxul.

George Fonea, Miniatură. — Jertfă (versuri).

CRONICI

CRONICI LITERARE. *Virgil Bogdan*, Val. Al. Georgescu, Les Voix. — *Marin Vătafu*, Alexandru Marcu, Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia.

MIȘCAREA CULTURALĂ

CĂRȚI ȘI REVISTE: *G. Racoveanu*, Viața și nevoințele Fericitului Paisie — Starețul sfințelor monastiri Neamțul și Secul (Gherghinescu Vania). — *M. Păslaru*, Valoarea scrierilor patristice și Scrieri alese din operele sf. Ciprian (Șt. Bezdechi). — *Zeno Oprea*, Essai sur la notion de bonnes moeurs dans les obligations en droit civil allemand (O. F. Popa). — ÎNSEMNĂRI: *Liviu Rebreanu*, (I. C.). — *Giosuè Carducci*, (P. M.). — În legătură cu reînființarea asociației „Emke” (L. Daniello). — *George Vălsan*, (Mara N. Popp). — Un portret al lui Lucian Blaga (O. B.). — Energii ardeleni (G. R.).

CUPRINSUL ANULUI 1935.

Tipografia „Cartea Românească” Cluj, Calea Dorobanților No. 14

CENZURAT

LEI 30.-